TCBT001
金剛般若波羅蜜經
วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร
ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน
ต้นฉบับจีน : พระกุมารชีวะ แปลไทย : พระมหาอานนท์ อานนฺโท

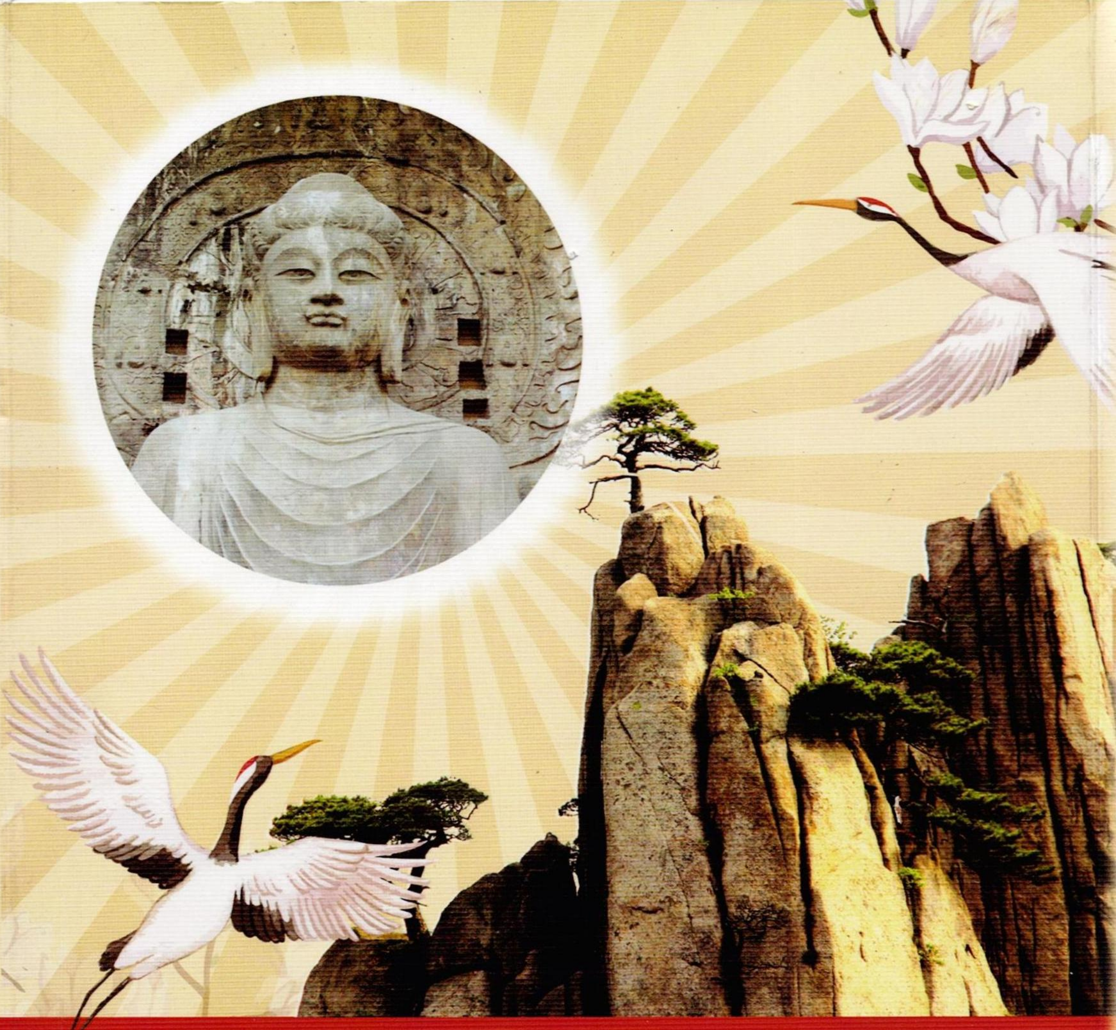

มูลนิธิพุทธรังษี

金剛般若波羅蜜經

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน

ต้นฉบับจีน : พระกุมารชีวะ **แปลไทย :** พระมหาอานนท์ อานนฺโท

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

พระสูตรบทนี้ได้รับการแปลสู่ภาษาจีนครั้งแรกโดยพระกุมารชีวะเมื่อราว ค.ศ. ๔๐๓ (พ.ศ. ๙๔๖) และแปลขึ้นใหม่อีกหลายครั้งจนถึงสำนวนสุดท้ายของพระอี้จิ้งเมื่อราว ค.ศ. ๗๐๓ (พ.ศ. ๑๒๔๖) รวมทั้งสิ้น ๖ สำนวน เนื้อหาของพระสูตรนี้ว่าด้วยการให้ทานของพระโพธิสัตว์ การละความยึดมั่นถือมั่นในธรรมทั้งปวง และความเป็นอนัตตาเป็นต้น เป็นพระสูตรที่ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวพุทธฝ่ายมหายาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนานิกายเซน เมื่อปรมาจารย์เซนรูปที่ ๖ พระฮุ่ยเหนิงได้ยินบทสวดเพียงครั้งแรกเท่านั้นก็เกิดความรู้แจ้งในจิตที่เรียกว่า "อู้" หรือ "ซาโตริ" ขึ้นทันที

มูลนิธิพุทธรังษี

金剛般若波羅蜜經
วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

姚秦天竺三藏鳩摩羅什譯

พระติปิฎกาจารย์กุมารชีวะแห่งเหยาฉิน (แปลจีน)

阿難比丘 泰譯

ผู้แปล พระมหาอานนท์ อานนฺโท

泰華佛典翻譯中心

ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน

Thai-Chinese Buddhist Translation Centre (TCBT)

金剛般若波羅蜜經

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

ต้นฉบับจีน: พระกุมารชีวะ

ผู้แปล: พระมหาอานนท์ อานนฺโท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร.-- กรุงเทพฯ : ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี, 2564
152 หน้า

1. พุทธศาสนา -- มหายาน -- พระสูตร. I. พระมหาอานนท์ อานนฺโท, ผู้แปล. II. ชื่อเรื่อง.

294.3282
ISBN 978-616-93737-1-1

ลิขสิทธิ์ ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์โดย: ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน
(泰華佛典翻譯中心)
มูลนิธิพุทธรังษี
เลขที่ ๘๑ ถนนคู้บอน แขวงบางชัน เขตคลองสามวา
กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๑๐
โทรศัพท์ ๐๒-๙๔๔-๔๗๓๓
ออกแบบปกและพิมพ์ที่ บริษัท สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิสชิ่ง จำกัด
๕๙/๔ หมู่ ๑๐ ถนนกาญจนาภิเษก ตำบลบางม่วง
อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๔๐
โทรศัพท์: +๖๖ (๐) ๒ ๙๐๓-๘๒๕๗-๙
โทรสาร: +๖๖ (๐) ๒๙๒๑-๔๕๘๗

大乘佛典叢書

ชุดวรรณกรรมคัมภีร์มหายาน

TCBT001

金剛般若波羅蜜經

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

姚秦天竺三藏鳩摩羅什譯

พระติปิฎกาจารย์กุมารชีวะแห่งเหยาฉิน (แปลจีน)

阿難比丘 泰譯

ผู้แปล พระมหาอานนท์ อานนฺโท

創辦泰華佛典翻譯中心的緣起

佛教的教主釋迦摩尼佛，大約在西元前五百九十年證悟宇宙的真理以後，具有無上的智慧，無量的慈悲，孜孜不倦地宣揚佛法，經四十餘年，度化無數的佛教信徒，帶來世間的光明。

西元前五四四年，佛陀進入涅盤以後，苦行第一的大弟子摩訶迦葉，恐怕人去法滅，所以積極的召集五百位大阿羅漢，結集佛陀一生宣講的佛法，以及所制定的戒律，使得佛法真理流傳千古，真是人類的福報。

佛法從根本佛教，原始佛教，部派佛教到大乘佛教，佛教思想除了根本義理不變之外，為了教化眾生的方便，以及受到地理風俗民情的影響，逐漸形成了南傳上座部的佛教，以及北傳的大乘佛教。兩千多年來，各弘其道，各圓其說，幾乎沒有真正閱讀彼此所流傳的經、律、論，不只沒有相互吸取優點，甚至引起不少諍議，使全世界的佛教無法真正的團結，發揮更大的弘法功能，這是佛教的不幸。

近幾十年來，有不少具有大智慧大慈悲的大長老，大法師，召開不少次數的國際性的佛教會議，談到南傳與北傳的佛教問題的時候，都共同認可，我們都是同一位教主，釋迦摩尼佛，都是跟同一位老師釋迦摩尼佛學習。所以南傳北傳的佛教，就如同鳥的雙翼。

佛光山的開山—星雲大師，幾十年來的理念，就是尊重與包容，融合與歡喜，同體與共生，也經常組團訪問上座部佛教的教團。凡是有南傳上座部佛教團體訪問佛光山時，也都以高規格的接待熱烈歡迎。為了落實南北傳佛教的文化交流，於二零一二年十一月十六日指派追隨他出家四十五年的心定和尚，來泰國曼谷興建泰華寺，以教育為主，先成立“大乘佛教學院”，並且為表示尊重泰國，所以取名為泰華寺。

心定和尚受到星雲大師的器重與提拔，以七十歲的高齡飄洋過海，用心規劃設計，全心投入建寺的工作，終於在二零一九年年底，一座格局宏偉，壯觀莊嚴的“佛光山泰華寺”全部竣工，並於二零二零年二月二日禮請泰國僧王 H.H. Somdet Phra Ariyavongsagatanana IX（頌德帕阿利雅翁莎卡達彥），法駕蒞臨泰華寺，為大雄寶殿的三寶佛（釋迦摩尼佛，藥師佛，阿彌陀佛）主持開光儀式，功德殊勝圓滿。

佛殿的莊嚴固然可以使信徒或遊客生歡喜心，生恭敬心，但更重要的是興辦佛教的文化事業與教育事業。一年多前，承蒙佛陀的慈悲加被，泰華寺向泰國教育部提出申請興辦“大智語言學校”，早已獲得批準立案。為了興辦文化事業，特別委托執教於摩訶朱拉隆功大學的阿難比丘教授，幫忙申請“泰華佛典翻譯中心”，很順利地獲得泰

國宗教局批準，於二零二一年（泰國佛歷二五六四年）二月十日，取得立案證書。

成立泰華佛典翻譯中心的主要目的，是為了真正落實南傳佛教與北傳佛教的文化交流，聘請精通中文泰文的教授學者，進行翻譯佛教經典的工作，將北傳的佛經，佛書翻譯成泰文，將上座部佛教的佛經佛書，翻譯成中文，讓南北傳佛教的四眾弟子，都能閱讀到彼此的佛經，佛書，可以互相認識，互相理解，才能互相尊重與包容，才能達到融和與歡喜，這是我們的任務與使命，深具佛教歷史的意義，全體譯經師都會很用心，很細心的翻譯佛經、佛書，每本經書翻譯完成後，將稿子分送給幾位學者審核，並提出審核的意見，再次修正以後，才能排版。排版完成，先列印樣本再次審核，然後才印刷出版，以此報答佛陀的宏恩。

為了避免“一盲引眾盲，相牽入火坑”，雖然譯經師都以兢兢業業的精神來承擔這種責任重大的任務，但仍然擔心有所不逮之處，甚或不合經文本意，則難逃因果之報應，是故凡是本翻譯中心出版之經書，都盼望高明前輩，不吝指教，則無任企禱之至。謹此略述出版之緣起。

心定和尚

ความเป็นมาการก่อตั้งศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ไทย-จีน

หลังองค์สมเด็จพระศรีศากยมุนีพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมศาสดาของพระพุทธศาสนา ได้ตรัสรู้สัจธรรมแห่งจักรวาลเมื่อประมาณ ๕๔๐ ปีก่อนคริสตกาล พระองค์ผู้ทรงประกอบพร้อมด้วยพระปัญญาธิคุณอันประเสริฐ ทรงพระเมตตาและพระกรุณาอย่างมิอาจประมาณได้ ทรงพากเพียรอย่างไม่เหน็ดเหนื่อยในการประกาศพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ใช้เวลา ๔๐ กว่าปีในการโปรดพุทธศาสนิกชนมากล้นเกินคณานับ ทรงนำมาซึ่งดวงประทีปต่อชาวโลก

๕๔๔ ปีก่อนคริสตกาล หลังการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พระมหากัสสปเถระเอกอัครมหาสาวกผู้เลิศในธุดงควัตร เกรงว่าพระสัทธรรมจะเสื่อมสูญไปจึงได้รวบรวมพระอรหันต์จำนวน ๕๐๐ รูป ประชุมกันทำสังคายนาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ตลอดพระชนม์ชีพ อีกทั้งพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ยังผลให้จักรแห่งสัจธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หมุนไปตราบนานเท่านานนับพันปี จึงถือได้ว่าเป็นบุญของมวลมนุษยชาติโดยแท้

คำสอนในพระพุทธศาสนาเริ่มต้นจากพระพุทธศาสนาดั้งเดิม พระพุทธศาสนายุคต้น พระพุทธศาสนายุคนิกายกระทั่งถึงพระพุทธศาสนายุคมหายาน สาระแก่นสารที่เป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนานอกจากจะไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว ด้วยอิทธิพลทางภูมิศาสตร์ ประเพณีตลอดถึงค่านิยมของประชาชน และเพื่อความสะดวกในการสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ จึงทำให้พระพุทธศาสนาได้ค่อยๆ พัฒนามาเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทฝ่ายใต้และพระพุทธศาสนามหายานฝ่ายเหนือ เป็นเวลากว่าสองพันปีมาแล้วที่แต่ละนิกายต่างฝ่ายต่างเผยแผ่คำสอนและหลักธรรมที่สมบูรณ์ฝ่ายตน โดยมิได้ศึกษาพระสูตร พระวินัยและพระอภิธรรมที่ถือสืบๆ กันมาของกันและกัน ไม่เพียงไม่ยอมรับจุดเด่นของกันและกันเท่านั้นทั้งยังก่อวิวาทะต่อกันขึ้นก็มีไม่น้อย ทำให้โลกของพระพุทธศาสนาไม่สามารถที่จะสมานสามัคคีกันเพื่อเผยแผ่พระศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นได้อย่างแท้จริง จึงนับเป็นเรื่องเศร้าของชาวพุทธ

ในช่วงระยะเวลาหลายสิบปีมานี้ พระมหาเถรานุเถระทั้งหลายจำนวนไม่น้อยผู้ประกอบความเมตตา กรุณาและทรงภูมิปัญญา ได้จัดงานสัมมนานานาชาติหลายครั้ง เมื่อกล่าวถึงปัญหาของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ต่างยอมรับร่วมกันว่า

เราต่างก็มีศาสดาองค์เดียวกันคือพระศรีศากยมุนีพุทธเจ้า และได้ศึกษามาจากพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานจึงเป็นประหนึ่งปีกทั้งสองข้างของนกตัวเดียวกัน

พระมหาเถราจารย์ซิงหวิน ผู้สถาปนาวัดฝอกวงซัน มีปณิธานตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมาโดยมุ่งเน้นความเคารพและความสมานฉันท์ ความสมัครสมานและความยินดี ความเป็นเอกภาพและการอยู่ร่วมกัน ท่านได้นำคณะมาเยี่ยมคารวะคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทอยู่บ่อยครั้ง หรือหากแม้นมีคณะสงฆ์จากเถรวาทมาเยี่ยมคารวะวัดฝอกวงซัน ก็ได้จัดให้มีการต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่และสมเกียรติ เพื่อให้การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๐๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๕) ท่านได้มอบให้พระธรรมาจารย์ซินติ้งพรรษา ๔๕ ผู้ได้ออกบวชกับท่านเดินทางมายังประเทศไทยเพื่อสร้างวัดไท่ฮวาที่กรุงเทพมหานคร มุ่งหมายงานด้านการศึกษาเป็นสำคัญ โดยริเริ่ม “วิทยาลัยพระพุทธศาสนามหายาน” ขึ้นมาก่อน และได้ขนานนามว่าวัดไท่ฮวา (ไทย-จีน) เพื่อแสดงความเคารพต่อประเทศไทย

เมื่อพระธรรมาจารย์ซินติ้งได้รับเกียรติและการสนับสนุนจากพระมหาเถราจารย์ซิงหวิน ทั้งที่มีอายุวัยถึง ๗๐ ปี ได้อุตสาหะ

ข้ามน้ำข้ามทะเล มีใจมานะบากบั่นมุ่งมั่นวางแผนการก่อสร้าง จนในที่สุดเมื่อปลายปี ๒๐๑๙ (พ.ศ. ๒๕๖๒) วัดฝอกวงซันไท่ฮวาที่สง่างามก็ได้ก่อสร้างสำเร็จลุล่วงลงด้วยดี ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๐๒๐ (พ.ศ. ๒๕๖๓) ได้กราบทูลนิมนต์สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เสด็จมายังวัดไท่ฮวาเพื่อเป็นประธานในพิธีเบิกเนตรพระพุทธรูป ๓ องค์ในรัตนมหาวิหาร (ประกอบด้วยพระศรีศากยมุนีพุทธเจ้า พระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า และพระอมิตาภพุทธเจ้า) พิธีได้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยบุญอันตระการ

ความสง่างามของพุทธวิหารถึงแม้จะทำให้ศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวเกิดความชื่นชมยินดี มีจิตเคารพนบนอบ แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่านั้นคือการริเริ่มงานด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและงานด้านการศึกษา หนึ่งปีก่อนด้วยความเมตตากรุณาของพระพุทธองค์ วัดไท่ฮวาได้ยื่นจดทะเบียนต่อกระทรวงศึกษาธิการเพื่อเปิด “โรงเรียนภาษาต้าจื้อ” โดยได้รับใบอนุญาตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สำหรับงานด้านวัฒนธรรมได้นิมนต์พระมหาอานนท์ อานนฺโท อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ช่วยยื่นหนังสือขอรับรองสถานะของ “ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ไทย-จีน” ต่อกรมการศาสนา

โดยได้รับหนังสือรับรองอย่างราบรื่นเมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๐๒๑ (พ.ศ. ๒๕๖๔)

จุดมุ่งหมายในการก่อตั้งศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ไทย-จีน ก็เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาระหว่างเถรวาทและมหายานอย่างแท้จริง ได้นิมนต์/เชิญคณาจารย์ที่มีความรู้ความชำนาญทั้งภาษาจีนและภาษาไทยมาทำงานแปลเอกสารทางพระพุทธศาสนา ด้วยการแปลคัมภีร์และหนังสือทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเป็นภาษาไทย และแปลคัมภีร์ตลอดถึงหนังสือทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นภาษาจีน ยังพุทธบริษัท ๔ ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานสามารถศึกษาเรียนรู้คัมภีร์และหนังสือทางพระพุทธศาสนาของกันและกันได้ ทำให้ได้รู้จักและเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังนี้จึงจะสามารถเคารพและให้อภัยกันได้ จึงจะสามารถสมานฉันท์และชื่นชมกันได้ นี่คือหน้าที่และภารกิจของพวกเรา เนื่องด้วยประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนามีสาระที่ลึกซึ้ง คณาจารย์ผู้แปลทั้งหมดล้วนตั้งอกตั้งใจและพิถีพิถันในการแปลคัมภีร์และหนังสือทางพระพุทธศาสนา เมื่อคัมภีร์ทุกเล่มแปลเสร็จแล้วต้นฉบับจะถูกส่งต่อไปยังผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินและเสนอแนะข้อคิดเห็น จากนั้นจึงทำการปรับแก้อีกครั้งแล้วนำไปจัดรูปเล่ม เมื่อจัดเล่ม

เสร็จแล้วจึงพิมพ์ออกมาเป็นตัวอย่างแล้วตรวจสอบอีกครั้ง หลังจากนั้นจึงตีพิมพ์ออกมา นี่คือการตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพื่อป้องกัน "หนึ่งคนตาบอดจูงหมู่คนตาบอดเข้ากองไฟ" แม้ว่าคณาจารย์นักแปลทุกท่านจะระมัดระวังอย่างที่สุดในการแบกรับภาระความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่นี้ ถึงกระนั้นก็เกรงว่าอาจจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง หรือไม่สอดคล้องกับความหมายดั้งเดิมของคัมภีร์ ซึ่งอาจหลีกเลี่ยงผลของวิบากกรรมได้ยาก ดังนั้น จึงหวังและขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง หากผู้อาวุโสทรงภูมิความรู้จะกรุณาชี้แนะบรรดาหนังสือที่พิมพ์ออกมาจากงานแปลของศูนย์ฯ จึงขอกล่าวความเป็นมาของการพิมพ์ไว้โดยสังเขปมา ณ ที่นี้

พระธรรมาจารย์ซินติ้ง

คำนำ

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรหรือวัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ในฉบับภาษาจีนมีทั้งสิ้น ๖ ฉบับ โดย ๓ ฉบับแรกใช้ชื่อว่า วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ประกอบด้วยฉบับของพระกุมารชีวะ ฉบับพระโพธิรุจิและฉบับพระปรมารถะ ส่วน ๓ ฉบับหลังที่ใช้ชื่อว่า วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ประกอบด้วยฉบับพระธรรมคุปตะ ฉบับพระเสวียนจั้ง (ถังซำจั๋ง) และฉบับพระอี้จิ้ง ส่วนอรรถกถาพระสูตรนี้มีผู้อรรถาธิบายไว้มากมายหลายยุคหลายสมัย เหตุใดพระสูตรนี้จึงมีชื่อต่างกัน? จากหลักฐานบันทึกของพระคุยจี (窥基) ลูกศิษย์พระถังซำจั๋งได้ระบุไว้ว่า ก่อนแปลวัชรสูตรพระถังซำจั๋งได้นำเอาต้นฉบับสันสกฤตฉบับก่อนหน้ามาเทียบเคียงกันหลายฉบับและได้พบว่ามีความแตกต่างกันมาแต่เดิม มีเพียงฉบับของพระถังซำจั๋งเท่านั้นที่ปรากฏคำว่า “เฉทิกา” ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าเหตุที่พระสูตรนี้มีชื่อต่างกันสืบเนื่องมาจากต้นฉบับของแต่ละท่านต่างกัน

การแปลวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรเล่มนี้ ผู้แปลยึดตามฉบับแปลจีนของพระกุมารชีวะ จากพระไตรปิฎกฉบับไทโชหรือต้าเจิ้งจั้ง（大正藏）เล่มที่ ๘ ข้อ ๐๒๓๕ CBETA 2014）ซึ่งพระกุมารชีวะได้แปลสู่ภาษาจีนเป็นครั้งแรกเมื่อราว ๑๖๐๐ ปีก่อน

และได้รับความนิยมมากที่สุดแม้ในปัจจุบัน เนื่องจากต้นฉบับเป็นสำนวนจีนโบราณการบันทึกอักษรจีนจึงเป็นแบบโบราณไม่มีเครื่องหมายวรรคตอนที่ชัดเจนเหมือนภาษาจีนปัจจุบัน จึงเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการแปลหากเว้นวรรคตอนผิดความหมายก็อาจเปลี่ยนได้ทันที ดังนั้นการใช้สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายวรรคตอนต่างๆ ในรูปภาษาจีนปัจจุบันผู้เขียนได้อ้างอิงจากวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับฝอกวงต้าจั้งจิง（佛光大藏經）

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรหรือที่เรียกกันโดยย่อว่า“วัชรสูตร”นี้เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานซึ่งได้รับความนิยมและศึกษากันมากในหมู่ชาวพุทธจีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนามและอีกหลายประเทศ สาระหลักของพระสูตรนี้ได้พรรณนาถึงหลักการปล่อยวาง ความไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆ ไม่ว่าในการให้ทานการบรรลุธรรมหรือการเผชิญหน้ากับอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับร่างกายและชีวิต โดยไม่ยึดติดกับอัตภาพร่างกายนี้ สรรพสิ่งทั้งปวงที่เป็นสังขตธรรมล้วนเป็นสมมุติบัญญัติ เป็นมายาคติ มิได้มีอัตตาตัวตนที่แท้จริง สัจธรรมที่แท้จริงในขั้นปรมัตถ์เป็นอนัตตาเป็นอจินไตยมิอาจพรรณนาได้ นอกจากนี้วัชรสูตรในสมัยราชวงศ์ถังยังถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในข้อสอบวัดภูมิความรู้เพื่อคัดเลือกผู้ที่ต้องการบวชในพระพุทธศาสนาอีกด้วย ในนิกายเซนวัชรสูตร

นับว่าเป็นเหตุปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้ปรมาจารย์เซนรูปที่ ๖ พระฮุ่ยเหนิง (惠能) เมื่อครั้งยังเป็นฆราวาสขณะกลับจากขายฟืน ครั้นได้ฟังคนสวดสาธยายพระสูตรนี้เพียงครั้งแรกก็เกิดความรู้แจ้งที่เรียกว่า "อู้" (หรือซาโตริ) ขึ้นในใจทันที ต่อมาได้ออกบวชและเป็นผู้สืบทอดมรดกธรรมต่อจากพระหงเหริ่น (弘忍) ปรมาจารย์เซนรูปที่ ๕ จนทำให้พระพุทธศาสนาจีนนิกายเซนเจริญรุ่งเรืองและเผยแผ่เข้าไปสู่เกาหลีและญี่ปุ่นในเวลาต่อมา ส่วนใหญ่ล้วนได้รับอิทธิพลคำสอนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่มาจากวัชรสูตรทั้งสิ้น

สำหรับงานแปลชิ้นนี้ผู้แปลได้รับนิมนต์จากพระธรรมาจารย์ซินติ้ง (心定和尚) ประธานมูลนิธิพุทธรังษีให้แปลสู่ภาษาไทยอีกสำนวนหนึ่งเพื่อเผยแผ่งานแปลในนามศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ไทย-จีน (泰華佛典翻譯中心) ภายใต้การกำกับดูแลของมูลนิธิพุทธรังษี พระสูตรดังกล่าวแม้จะมีผู้แปลออกมาก่อนหน้านี้แล้วหลายสำนวน แต่ยังมีแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับพระสูตรนี้ที่ควรค่าแก่การศึกษา ซึ่งผู้แปลได้ศึกษาและเทียบเคียงกับบาลีไว้เป็นบางส่วนเพื่อให้ชาวพุทธในประเทศไทยที่ส่วนใหญ่นับถือนิกายเถรวาทได้มีฐานความคิดที่สามารถสืบค้นต่อได้

ขอกราบขอบพระคุณพระธรรมาจารย์ซินติ้งที่มอบโอกาสในการเผยแผ่งานแปลพระสูตรเล่มนี้ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร เจริญพรขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.กนกพร นุ่มทองและรองศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ศรีสมถวิล ที่กรุณาช่วยตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุวิทย์ แก้วสุวรรณ์ ช่วยตรวจความเรียบร้อยของรูปเล่ม อาจารย์จุฬาลักษณ์ ธนานิมิตร อาจารย์นริศ จรัสจรรยาวงศ์ และนางสาวสุกัญญา เจริญวีรกุล (บ.ศ.๙) ช่วยตรวจสอบความถูกต้องและพิสูจน์อักษร

ผู้แปลมิอาจกล่าวได้ว่างานชิ้นนี้เป็นงานแปลที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะยังมีข้อจำกัดด้านการสื่อความหมายของภาษาจีนโบราณที่ได้รับอิทธิพลมาจากสันสกฤตอีกต่อหนึ่งและข้อจำกัดด้านการสะกดคำจีนเป็นไทยซึ่งไม่สามารถถอดเสียงได้ตรงตามต้นฉบับจีนทั้งหมด จึงขอน้อมรับคำชี้แนะจากผู้รู้ทุกท่านด้วยความยินดียิ่งเพื่อแก้ไขและปรับปรุงในการพิมพ์ครั้งต่อไป

พระมหาอานนท์ อานนฺโท

วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC)

๘ เมษายน ๒๕๖๔

สารบัญ

บทที่ ๑ ความเป็นมาของคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ๒๓
๑.๑ ประวัติพระกุมารชีวะและงานแปล ๒๔
๑.๒ กระบวนการทำงานคณะแปลของพระกุมารชีวะ ๓๐
๑.๓ คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับแปลจีน ๓๒
๑.๓.๑ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระกุมารชีวะ ๓๓
๑.๓.๒ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระโพธิรุจิ ๓๔
๑.๓.๓ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระปรมารถะ ๓๔
๑.๓.๔ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระธรรมคุปตะ ๓๖
๑.๓.๕ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระถังซำจั๋ง ๓๖
๑.๓.๖ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระอี้จิ้ง ๓๗
๑.๔ คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับแปลไทย ๓๙
๑.๔.๑ ฉบับแปลของเสถียร โพธินันทะ ๔๐
๑.๔.๒ ฉบับแปลของสดใส ขันติวรพงศ์ ๔๑
๑.๔.๓ ฉบับแปลของวิชชา พนาจารย์ ๔๒
๑.๔.๔ ฉบับแปลของอมร ทองสุข ๔๓
๑.๔.๕ ฉบับแปลของธัมมนันทา สามเณรี ๔๔
๑.๔.๖ ฉบับแปลของสุจิเมฆ ๔๔
๑.๕ ความสังเขปของปรัชญาปารมิตาสูตร ๔๔
๑.๕.๑ ความหมายพระโพธิสัตว์ ๔๕
๑.๕.๒ แนวคิดเรื่องการบริจาคทาน ๔๗

สารบัญ

๑.๕.๓ การละความยึดมั่นในลักษณะของธรรมและอธรรม ๔๙

๑.๕.๔ การบรรลุของพระอริยบุคคล ๕๑

๑.๕.๕ กรณีตัวอย่างพระเจ้ากลิราชสังหารขันติวาทีดาบส ๕๕

๑.๕.๖ การพิจารณาสรรพสิ่ง ๕๗

บทที่ ๒ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ๕๙

บทที่ ๓ อิทธิพลและสาระสำคัญของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ๑๑๗

๓.๑ อิทธิพลวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรต่อปรมาจารย์เซนรูปที่ ๖ ๑๑๗

๓.๒ สรุปหลักการ ๔ อย่างในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ๑๒๐

๓.๒.๑ ไร้ลักษณะในการบริจาคทาน (無相布施) ๑๒๑

๓.๒.๒ ไร้อัตตาในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ (無我度生) ๑๒๑

๓.๒.๓ ไร้ความยึดมั่นในการดำรงชีวิต (無住生活) ๑๒๒

๓.๒.๔ ไร้การบรรลุในการปฏิบัติ (無得而修) ๑๒๓

๓.๓ ความไม่ยึดมั่นในธรรมทั้งปวง ๑๒๓

เชิงอรรถ ๑๒๗

บรรณานุกรม ๑๔๑

ดัชนี ๑๔๕

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

อักษรย่อในงานแปลฉบับนี้ ได้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และอรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗ การอ้างอิงจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

ม.มู. - สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)

องฺ.สตฺตก. - สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)

ขุ.ชา. - สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ไทย)

อภิ.ก. - อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ (ไทย)

ม.อุ.อ. - มัชฌิมนิกาย ปปัญจสูทนี (ไทย)

ขุ.ชา.อ. - ขุททกนิกาย ชาตกอัฏฐกถา (ไทย)

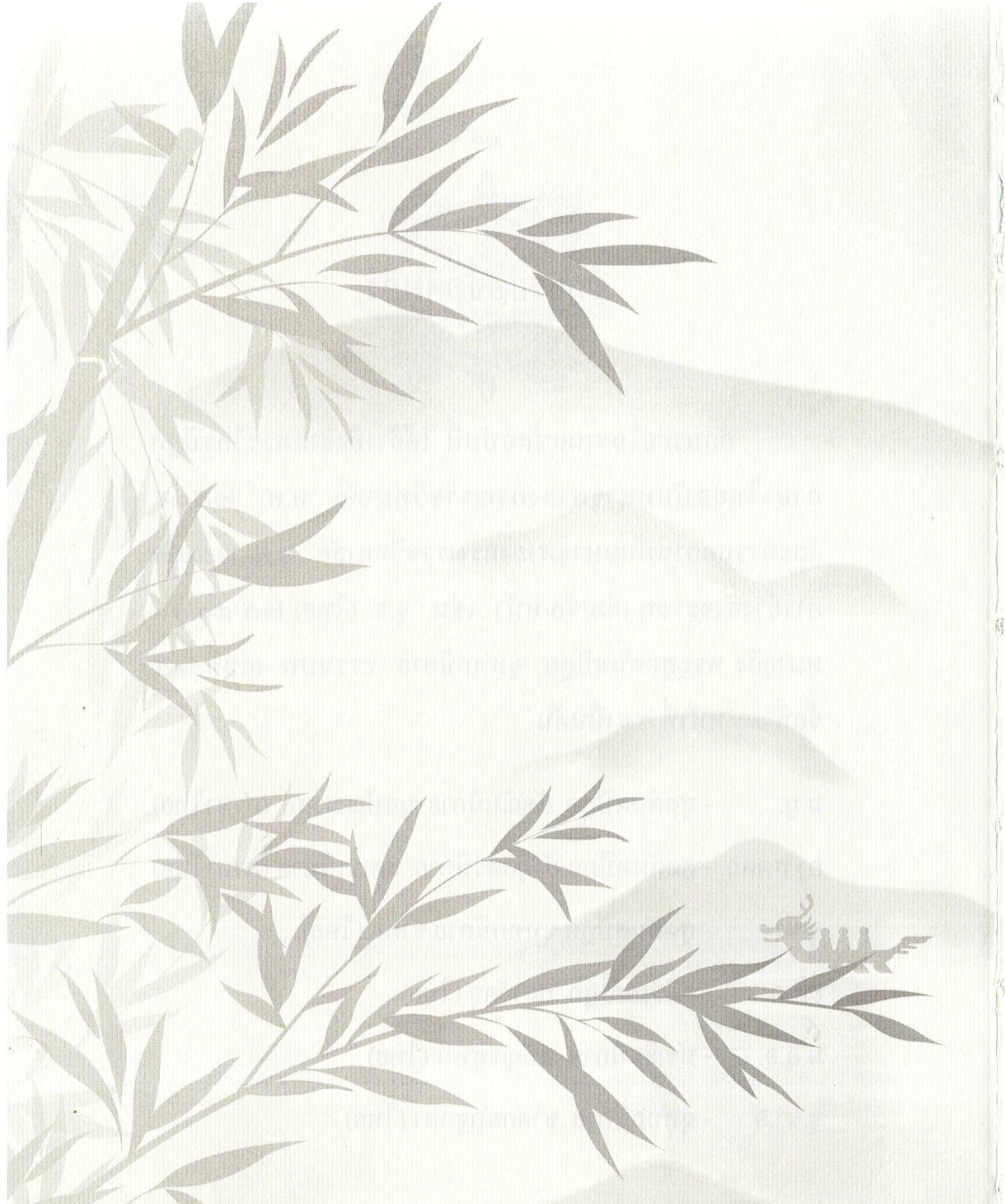

บทที่ ๑

ความเป็นมาของคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้น มีความสำคัญและน่าสนใจหลายคัมภีร์ หนึ่งในพระสูตรซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร《金剛般若波羅蜜經》วัชร (เพชร金剛) + ปรัชญา (ปัญญา般若) + ปารมิตา (บารมี波羅蜜) มีชื่อภาษาจีนว่า "จินกังปัวเหร่อปัวหลัวมี่จิง" พระสูตรนี้มีความสำคัญอย่างไร อาจพิจารณาได้จากข้อสอบซึ่งทางการจีนสมัยราชวงศ์ถังกำหนดให้พระสูตรดังกล่าวเป็นหนึ่งในหัวข้อคำถามสำหรับวัดภูมิความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อคัดเลือกบุคคลผู้ต้องการเข้ารับการอุปสมบทในสมัยนั้น [๑] แม้ปัจจุบันรูปแบบการบวชในวัฒนธรรมจีน วิธีการคัดเลือกบุคคลอาจเปลี่ยนไป แต่พระสูตรดังกล่าวก็ยังเป็นที่นิยมอยู่มากในพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานทั้งในจีนและประเทศอื่นๆ

พระสูตรนี้ถูกแปลและขยายความ โดยพระคันถรจนาจารย์จีนหลายยุคหลายสมัย เนื้อหาในพระสูตรมักถูกนำไปเป็นหัวข้อเทศนาสั่งสอนของพระสงฆ์มหายาน และนำไปศึกษาต่อยอดความคิดอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น แนวคิดเกี่ยวกับการให้ทาน การบำเพ็ญตน

เป็นพระโพธิสัตว์และหลักอนัตตาเป็นต้น นอกจากนี้พระสูตรดังกล่าววัดมหายานทั้งหลายยังนิยมนำไปเป็นบทสวดสำหรับทำวัตรเช้า-เย็น หรือใช้สวดประกอบพิธีสำคัญต่างๆ อีกด้วย

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับนี้ผู้แปลอาศัยต้นฉบับภาษาจีนของพระกุมารชีวะ (จิวหมัวหลัวสือ 鳩摩羅什 ค.ศ. ๓๔๔-๔๑๓) จากพระไตรปิฎกฉบับไทโช（大正藏）ซึ่งพระกุมารชีวะได้แปลจากภาษาสันสกฤตสู่ภาษาจีนเมื่อราว ๑,๖๐๐ ปีก่อนในยุคเหยาฉิน（姚秦 ค.ศ.๓๘๔-๔๑๗）ถือได้ว่าวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับนี้เป็นฉบับแรกสุดที่เริ่มมีการแปลสู่พากย์จีน ต่อมาภายหลังได้มีพระมหาเถระอีกหลายรูปทั้งชาวจีนและมาจากอินเดียแปลใหม่อีกหลายสำนวน แต่ไม่สู้จะได้รับความนิยมเหมือนอย่างฉบับแรกมากนัก ทั้งยังมีข้อแตกต่างในเนื้อหาที่แปลอีกด้วย แต่โดยภาพรวมและสาระหลักของเนื้อหายังเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๑.๑ ประวัติพระกุมารชีวะและงานแปล

การแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาสู่ภาษาจีน ถือเป็นงานสำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีนที่ทำกันมาอย่างยาวนาน เริ่มมีการแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาครั้งแรกในยุคฮั่นตะวันออก โดยพระมหาเถระสองรูปจากอินเดียคือ

พระกาศยปมาตังคะ（迦葉摩騰）และพระธรรมรัตน์（法蘭）ตลอดถึงคณะแปลอื่นๆ ที่ได้ทำสืบต่อกันมากินเวลาทั้งสิ้นราว ๑,๐๐๐ กว่าปี มีเอกสารและคัมภีร์ต่างๆ ที่ถูกแปลเป็นจำนวนกว่า ๖,๐๐๐- ๗,๐๐๐ ผูก นับเฉพาะบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการแปล มีทั้งหมดราว ๒๐๐ ท่าน ในจำนวนเหล่านั้นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็น นักแปลผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์จีนมี ๔ ท่านด้วยกันคือ ๑) พระกุมารชีวะ（鳩摩羅什）มีชีวิตอยู่ในยุคต้นศตวรรษที่ห้า ๒) พระปรมารถะ（真諦）ในยุคกลางศตวรรษที่หก ๓) พระถังซำจั๋ง（玄奘）ในยุคกลางศตวรรษที่เจ็ด และ ๔) พระอโมฆวัชระ（不空）ในยุคกลางศตวรรษที่ ๘ [๒]

ก่อนการเข้ามาของพระกุมารชีวะ พระพุทธศาสนาในจีนแม้จะเป็นที่รู้จักอยู่บ้างแต่ก็มิได้เป็นที่แพร่หลายมากนัก เนื่องจากแนวคิดกระแสหลักของสังคมจีนยุคนั้นยังโน้มไปทางปรัชญาขงจื๊อและเหลาจื๊ออยู่มาก การอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่แปลเป็นจีนในยุคแรกเช่น คัมภีร์ ๔๒ บทสูตร《四十二章經》ก็ปรากฏคำว่าเต้า（道）หลายแห่ง ซึ่งเป็นการอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านปรัชญาจีน

กาลต่อมาเมื่อพระกุมารชีวะเริ่มเข้ามาแปลคัมภีร์และเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นจังหวะประจวบเหมาะกับสังคมจีน

ยุคนั้นกำลังนิยมการแสวงหาความรู้ที่เรียกว่า "ชิงถาน" （清談） คือรูปแบบการถกเถียงเพื่อแสวงหาความรู้ที่เป็นนามธรรม เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ จักรวาลวิทยา ภววิทยา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์เป็นต้น รวมๆ คือแนวคิดเชิงปรัชญาแบบเสวียนเสวีย （玄學） ที่อยู่ในระบบแนวคิดของเหลาจื๊อและจวงจื๊อ （老莊） บางครั้งนักชิงถาน （清談หรือนักปรัชญา） เหล่านี้ก็มักถูกเรียกว่าเป็นศิษย์สำนักว่างเปล่า （空論之徒） การแสวงหาความรู้ประเภทนี้เกิดขึ้นในจีนเมื่อราว ค.ศ. ๒๐๒ – ๔๑๙ ยุคเว่ยจิ้น[๓] （魏晉） เมื่อพระกุมารชีวะแปลคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาออกสู่สังคมจีน เนื้อหาส่วนใหญ่ในคัมภีร์เป็นเรื่องนามธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแบบชิงถาน จึงทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ดึงดูดใจและถูกเผยแพร่ออกไปโดยบรรดานักชิงถานทั้งหลาย หลังการเข้ามาเผยแผ่ของพระกุมารชีวะ อาจกล่าวได้แนวคิดคำสอนต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกลงสู่สังคมจีนนับแต่นั้นเป็นต้นมา วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้มีเนื้อหาซึ่งสอดคล้องกับเหตุผลข้างต้น อุดมด้วยหลักปรัชญาและวิถีทางแห่งพระโพธิสัตว์ การบริจาคทานโดยไม่ยึดติดทาน หรือไม่ยึดติดแม้ในธรรมทั้งปวง เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้จึงมิน่าแปลกใจที่บรรดานักชิงถานทั้งหลายจะหันมาสนใจคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านงานแปลของพระกุมารชีวะ

เพราะแนวคิดเหล่านี้พุ่งตรงไปที่กระแสนิยมของเหล่านักคิดสมัยนั้นพอดี

พระกุมารชีวะผู้แปลคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรเล่มนี้ แต่เดิมท่านเป็นชาวกุฉะหรือชิวฉือ（龜茲）ปัจจุบันมีที่ตั้งอยู่ในมณฑลซินเจียงของจีน บิดาท่านเป็นชาวอินเดียชื่อกุมารายนะ มารดาเป็นน้องสาวของกษัตริย์แห่งกุฉะชื่อชีวะ เมื่อถือกำเนิดท่านจึงได้นามตามบิดามารดาของท่านว่ากุมารชีวะ อายุ ๗ ขวบได้ออกบรรพชาเป็นสามเณร ท่านมีความเฉลียวฉลาดและมีความทรงจำดีเลิศ บันทึกในเกาเซิงจ้วน《高僧傳》กล่าวว่าท่านสามารถจดจำอักษรได้วันละ ๓๒,๐๐๐ คำ ต่อมามารดาท่านออกบวชและพาท่านเดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศอินเดีย ณ เมืองจี้ปิน หรือ กปิศะ（罽賓國）(คาดว่าน่าจะเป็นเมืองคาปิซาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอัฟกานิสถานในปัจจุบัน) เมื่ออายุครบบวชจึงได้เดินทางกลับมายังบ้านเกิด ระหว่างทางท่านได้พบและศึกษาความรู้กับอาจารย์ฝ่ายมหายานคือพระศูรยโสม（須利耶蘇摩）และน้องชายพระศูรยภัทร（须利耶跋陀）เมื่อท่านศึกษาคัมภีร์ฝ่ายมาธยมิกะแล้วได้หันมาสนใจแนวคิดฝ่ายมหายานแบบจริงจัง ภายหลังเมื่อได้รับการอุปสมบทแล้ว เนื่องจากภาวะทางสงครามและการเมืองนำพาท่านให้เดินทาง

เข้าสู่แผ่นดินจีนเพื่อเผยแผ่และแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ณ เมืองฉางอัน นครหลวงของจีนสมัยนั้นจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต [๔] นอกจากวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรแล้วยังมีคัมภีร์ที่สำคัญอื่นๆ อีกมากมายที่พระกุมารชีวะแปลไว้และได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบันเช่น มาธยมิกศาสตร์ ศตศาสตร์ ทวาทศนิกายศาสตร์เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นผลงานที่ทรงคุณค่า ซึ่งท่านและบรรดาลูกศิษย์คณะทำงานได้ช่วยกันแปลไว้ระหว่างพำนักอยู่ในฉางอันตั้งแต่ปี ค.ศ. ๔๐๑ เป็นต้นมาจนกระทั่งสิ้นอายุขัย (ราว ค.ศ. ๔๑๓)

มีประเด็นที่น่าคิดเกี่ยวกับงานแปลเสมือนกระจกเงาสะท้อนความคิดของท่านในเวลานั้น เกี่ยวกับข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละชาติที่ต่างกันกล่าวคือ พระกุมารชีวะแม้จะมีผลงานมากมายแต่ก็มิใช่ว่าท่านจะเห็นด้วยกับการแปลทั้งหมด บันทึกบทสนทนาระหว่างท่านกับพระเซิงรุ่ยผู้เป็นศิษย์ได้เผยให้เห็นความในใจของท่านเกี่ยวกับงานแปลตามจดหมายเหตุเกาเซิงจ้วน《高僧傳》ตอนหนึ่งได้บันทึกว่า

"ช่วงแรกมีสมณะชื่อเซิงรุ่ยเป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถฉลาดปราดเปรื่อง ปกติท่านจะช่วยงานแปลของท่านกุมารชีวะฯ (ดังนั้น) ท่านกุมารชีวะจึงมักจะกล่าวกับท่านเซิงรุ่ยอยู่เนืองๆ

ถึงความเหมือนและความต่างของระบบนิรุกติฝ่ายตะวันตกว่า ประเพณีของชาวอินเดียนั้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประพันธ์อย่างยิ่ง การนำบทประพันธ์มาใส่ท่วงทำนองและเสียงดนตรีนับว่ายอดเยี่ยม (แม้) พสกนิกรยามเฝ้าแหนพระราชาก็จำเป็นต้องมีบทสรรเสริญ (หรือ) พิธีในการเฝ้าพระพุทธเจ้าก็ต้องสวดสรภัญญ์เฉลิมพระเกียรติฯแต่การแปลสันสกฤตเป็นจีนนั้นทำให้เสียอรรถรส ถึงแม้จะได้ใจความที่น่าพอใจแต่ก็มีข้อแบ่งแยกด้านภาษาอยู่ อุปมาเหมือนคนเคี้ยวข้าวป้อนคนอื่น ไม่เพียงแต่ทำให้สูญเสียรสชาติเท่านั้น ทั้งยังทำให้คนรู้สึกอยากอาเจียนอีกด้วย" [๕]

แม้พระกุมารชีวะจะมีความสามารถแตกฉานในหลายภาษา ถึงกระนั้นท่านก็ยังมองว่าคัมภีร์สันสกฤตที่ถูกแปลเป็นจีนยังมีข้อจำกัดต่างๆ มากมาย เนื่องจากประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างอินเดียกับจีนนั้นมีความแตกต่างกันมาก ภาษาที่ถูกแปลออกมาจึงไม่สามารถรักษาความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ทั้งหมด การแปลจึงทำให้เสียอรรถรส ถึงกระนั้นผลงานที่ท่านแปลออกมากลับได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ความจำเป็นในการใช้ภาษาจีนแปลสันสกฤตจึงเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้คนจีนเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ ในกาลต่อมาภาษาสันสกฤตได้เข้ามามีอิทธิพลไม่น้อยต่อภาษาและวรรณกรรมทางพุทธศาสนาจีน

๑.๒ กระบวนการทำงานคณะแปลของพระกุมารชีวะ

คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรและคัมภีร์อื่นๆ ที่พระกุมารชีวะและคณะได้ช่วยกันแปลในสมัยนั้นมิใช่การทำงานเพียงคนเดียว ในบันทึกการแปลพระไตรปิฎก《出三藏記集》ของพระเซิงรุ่ยศิษย์ของพระกุมารชีวะได้ระบุวิธีทำงานเอาไว้ว่า เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์ราว ๕๐๐ รูปกับฝ่ายบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกษัตริย์ฉินได้เสด็จมาอำนวยความสะดวกการแปลด้วยพระองค์เอง อีกทั้งยังได้ซักถามข้อสงสัยในเนื้อหาและความหมายของคัมภีร์ให้มีความสอดคล้องต้องกันกับความหมายเดิมจากสันสกฤต โดยรูปแบบการทำงานท่านพรรณนาไว้ดังนี้

"รัชศกหงสือปีที่ ๕ (ค.ศ. ๔๐๓) วันที่ ๒๓ เดือน ๓ ณ สวนเซียวเหยาด้านทิศเหนือนครหลวง (ฉางอัน) ได้เริ่มแปลคัมภีร์นี้（大品經）พระธรรมาจารย์ (กุมารชีวะ) ถือต้นฉบับ (สันสกฤต) ไว้ในมือแล้วอธิบายเป็นภาษาจีนด้วยปากเปล่า ท่านจำแนกแจกแจงความหมายของภาษา (ทั้งสันสกฤตและจีน) กษัตริย์ฉินเองก็สำรวจคัมภีร์เดิม ตรวจสอบกับคัมภีร์ใหม่ถึงข้อบกพร่อง สอบถามถึงความสอดคล้องตรงตามความมุ่งหมาย (เดิม) ประทับร่วมกับสมณะทั้งหลายที่เคยทำงานกันมาในอดีตเช่น

พระฮุ่ยกง พระเซิงเล่ย พระเซิงเชียน พระเป่าตู้ พระฮุ่ยจิง พระฝ่าชิน พระเต้าหลิว พระเซิงรุ่ย พระเต้าฮุย พระเต้าเปี่ยว พระเต้าเหิง พระเต้าฉง รวม ๕๐๐ กว่ารูป เมื่อตรวจสอบเนื้อหาอย่างละเอียดแล้ว จึงเขียนเป็นหนังสือ (คัมภีร์ดังกล่าว) แปลเสร็จเมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ๑๒ ในปีเดียวกัน จากนั้นได้ทำการพิสูจน์อักษรจนสำเร็จสมบูรณ์ เมื่อวันที่ ๒๓ เดือน ๔ ในปีถัดมา” [๖]

โดยสรุปการทำงานแปลสมัยนั้น เริ่มต้นจากพระกุมารชีวะ อาศัยต้นฉบับสันสกฤตที่มีอยู่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ---> จากนั้นอธิบายความหมายทั้งในภาษาสันสกฤตและภาษาจีนให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ---> ตรวจสอบระหว่างคัมภีร์ จากฉบับเดิมที่เคยมีการแปลมาก่อนกับเนื้อหาในฉบับใหม่ ---> เก็บรายละเอียดความหมายในภาษาจีนให้ถูกต้องสอดคล้องกับต้นฉบับสันสกฤตเดิม---> มีคณะสงฆ์ราว ๕๐๐ รูปช่วยกันแปลและปรู๊ฟหนังสือ ---> ตรวจสอบเนื้อหาที่แปลอย่างละเอียด ---> แล้วจึงจดจารอักษรลงเป็นหนังสือ ---> พิสูจน์อักษรและความถูกต้องอีกรอบ ---> สำเร็จเป็นรูปเล่ม หากวิเคราะห์จากบันทึกพระเซิงรุ่ยกระบวนการทำงานทั้งหมดของคณะแปลยุคพระกุมารชีวะมีทั้งสิ้น ๘ ขั้นตอนจึงสำเร็จสมบูรณ์เป็นคัมภีร์ ๑ เล่ม นับว่าเป็นเรื่องไม่ง่ายนักในยุคนั้นซึ่งไม่มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกหรืออินเทอร์เน็ตให้ค้นข้อมูล

เหมือนสมัยปัจจุบัน ดังนั้นงานแปลในสมัยโบราณจึงเป็นงานที่อาศัยตัวบุคคลเป็นหลัก ทำกันโดยอาศัยความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์จากผู้ชำนาญการที่หลากหลายอีกทั้งยังต้องได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักด้วยงานจึงสำเร็จได้

๑.๓ คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับแปลจีน

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ปัจจุบันที่ค้นพบในภาษาจีนมีทั้งสิ้น ๖ ฉบับ เริ่มแปลครั้งแรกในยุคของพระกุมารชีวะเมื่อราวปี ค.ศ. ๔๐๓ และสิ้นสุดในยุคของพระอี้จิ้ง（義淨）ราวปี ค.ศ. ๗๐๓ ในจำนวน ๖ ฉบับดังกล่าว ฉบับของกุมารชีวะถือว่ามีจำนวนตัวอักษรการแปลน้อยที่สุด ๕,๑๔๓ ตัวอักษร ในขณะที่ฉบับซึ่งมีการแปลไว้ยาวที่สุดคือ ๘,๒๒๑ ตัวอักษร เป็นผลงานของพระถังซำจั๋ง（玄奘）ในราว ค.ศ. ๖๔๘ ความสั้นหรือยาวของพระสูตรที่แตกต่างมีข้อสังเกตว่า อาจเนื่องจากสำนวนส่วนตัวของแต่ละท่านหรือความถนัดในการแปลของทั้งสองท่านต่างกัน ตัวอย่างเช่นโดยทั่วไปพระกุมารชีวะมุ่งแปลโดยอรรถ（意譯）เน้นความหมายและเนื้อหาของคัมภีร์เป็นหลัก ส่วนพระถังซำจั๋งมุ่งแปลโดยพยัญชนะ（直譯）เก็บรายละเอียดทุกถ้อยความ จึงทำให้ปริมาณตัวอักษรของทั้งสองท่านมีความแตกต่าง [๗] นอกจากนี้

ต้นฉบับของแต่ละท่านอาจไม่ตรงกันเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อแปลออกมาจึงมีจำนวนตัวอักษรที่สั้นยาวกว่ากันเป็นธรรมดา

๑.๓.๑ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระกุมารชีวะ

ฉบับที่ ๑ 《金剛般若波羅蜜經》(วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร) อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช《大正藏》เล่มที่ ๘ ข้อ ๐๒๓๕ [๘] มีความยาวทั้งสิ้น ๕,๑๔๓ ตัวอักษร แปลโดยพระกุมารชีวะ（鳩摩羅什 ค.ศ. ๓๔๔ - ๔๑๓） ชาวชิวฉือยุคโฮ้วฉิน（後秦）พระสูตรนี้แปลขึ้นในราวปี ค.ศ. ๔๐๓ เป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุด ได้รับความนิยมและแพร่หลายมากที่สุด อีกทั้งยังมีพระคันถรจนาจารย์แต่งคัมภีร์อรรถกถาขยายความพระสูตรดังกล่าวมากที่สุดอีกด้วย พระสูตรนี้มีชื่อเต็มในภาษาจีนว่า《金剛般若波羅蜜經》(จินกังปัวเหร่อปัวหลัวมี่จิง)หรือชื่อย่อที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่าวัชรสูตร《金剛經》(จินกังจิง) พระพุทธศาสนานิกายเซนมักใช้พระสูตรนี้เป็นคู่มือสำหรับทำวัตรสวดมนต์ ในคัมภีร์ลิ่วจู่ถานจิง《六祖壇經》(ภาษาไทยเรียกว่าสูตรเว่ยหลาง) ได้บันทึกไว้ว่าในยุคปรมาจารย์เซนรูปที่ ๕ พระหงเหริ่น（弘忍）ได้เชิญชวนให้ชาวพุทธพากันสวดพระสูตรบทนี้ จนทำให้ปรมาจารย์เซนรูปที่ ๖ พระฮุ่ยเหนิง（惠能）ได้สดับ ๒ ครั้งจนเกิดการบรรลุธรรมที่เรียกว่าอู้หรือซาโตริ（悟）[๙]

๑.๓.๒ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระโพธิรุจิ

ฉบับที่ ๒ 《金剛般若波羅蜜經》(วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร) อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช《大正藏》เล่มที่ ๘ ข้อ ๐๒๓๖ [๑๐] เนื้อหาในพระสูตรมีความยาวทั้งสิ้น ๖,๑๓๘ ตัวอักษร [๑๑] แปลโดยพระโพธิรุจิ（菩提流支） ชาวอินเดียเหนือ ยุคเป่ยเว่ย（北魏）ราวปี ค.ศ. ๕๐๙ （後魏永平二年）เนื้อหาที่แปลไม่แตกต่างจากฉบับของพระกุมารชีวะมากนัก นอกจากนี้ พระโพธิรุจิยังมีงานแปลอีกคัมภีร์ที่น่าสนใจคือ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิโตปเทศ《金剛般若波羅蜜經論》เป็นงานของพระวสุพันธุ มีลักษณะเป็นโศลก พร้อมอรรถาธิบายความหมายในโศลกต่างๆแต่ละบท[๑๒] รูปแบบจึงมีความแตกต่างจากวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรค่อนข้างมาก แต่เนื้อหามีความสอดคล้องกันอยู่ นักวิชาการที่วิจัยงานฝ่ายโยคาจารสมัยราชวงศ์ถังส่วนใหญ่จะอาศัยคัมภีร์นี้ประกอบการศึกษาค้นคว้า [๑๓]

๑.๓.๓ วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระปรมารถะ

ฉบับที่ ๓ 《金剛般若波羅蜜經》(วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร) อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช《大正藏》เล่มที่ ๘ ข้อ ๐๒๓๗ [๑๔] มีความยาวทั้งสิ้น ๖,๔๖๑ ตัวอักษร [๑๕] แปลโดย

พระปรมารถะ（真諦 ค.ศ. ๔๙๙ - ๕๖๙） ชาวอุไชนีทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย [๑๖] เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศจีนในยุคเฉิน ที่มาของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับพระปรมารถะนี้ มีเกร็ดประวัติที่น่าสนใจเกี่ยวกับพระสูตรนี้ถูกเขียนไว้แนบท้ายว่า ท่านเจ้าเมืองชื่อหวางฟางเซอ（太守王方賒） ได้นิมนต์ให้ท่านแสดงธรรมในวัชรปรัชญา-ปารมิตาสูตร แม้จะได้รับนิมนต์ถึง ๓ ครั้งแต่ท่านก็ยังแสดงอาการนิ่งเฉย เจ้าเมืองจึงหาคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับเก่ามาถวาย ท่านกลับพบว่ามีข้อผิดพลาดจึงแปลขึ้นมาใหม่ในวันที่ ๑ เดือน ๕ ราว ค.ศ. ๕๖๒（ 壬午年五月一日重翻）โดยอาศัยฉบับของพระวสุพันธุในการแปล [๑๗] คำว่าฉบับเก่า（尋此舊經甚有脫悞）ในที่นี้บันทึกแนบท้ายไม่ได้ระบุว่าเป็นงานแปลของผู้ใด จึงมีความเป็นไปได้สองอย่างคือฉบับของพระกุมารชีวะที่แปลไว้เมื่อราว ๑๐๐ กว่าปีก่อน หรือฉบับของพระโพธิรุจิที่แปลไว้เมื่อราว ๖๐ ปีก่อน อีกประเด็นที่น่าสนใจคือการที่ท่านใช้ฉบับของพระวสุพันธุ (วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิโตปเทศ) เป็นต้นฉบับในการแปล วิเคราะห์ได้ว่าน่าจะไม่ใช่ต้นฉบับเดิมของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรที่พระกุมารชีวะและพระโพธิรุจิเคยแปลไว้

๑.๓.๔ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระธรรมคุปตะ

ฉบับที่ ๔ 《金剛斷般若波羅蜜經》(วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร) อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช 《大正藏》 เล่มที่ ๘ ข้อ ๐๒๓๘ [๑๘] มีความยาว ๗,๑๑๐ ตัวอักษร [๑๙] แปลโดยพระธรรมคุปตะ（達摩笈多 ค.ศ. - ๖๑๙）ชาวอินเดียใต้ ราว ค.ศ. ๕๙๐ ยุคสุ่ย ลักษณะงานแปลชิ้นนี้ค่อนข้างรักษาความหมายเดิมของสันสกฤต ทำให้การแปลอยู่ในลักษณะคำต่อคำ จูชิ่ง（朱慶）[๒๐] ผู้วิจัยคัมภีร์นี้ให้ความเห็นว่าวิธีการแปลของพระธรรมคุปตะ เหมาะสำหรับคนจีนที่ต้องการศึกษาต้นฉบับเดิม (สันสกฤต) หรือช่วยเหลือพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากดินแดนตะวันตก ซึ่งมีความรู้แตกฉานสันสกฤตดีอยู่แล้วใช้เป็นคู่มือสำหรับเรียนภาษาจีนมากกว่า

๑.๓.๕ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระถังซำจั๋ง

ฉบับที่ ๕ 《大般若波羅蜜多經，第九能斷金剛分》(มหาปรัชญาปารมิตาสูตร หมวดที่ ๙ วัชรเฉทิกาวรรค) อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช 《大正藏》[๒๑] เล่มที่ ๗ ข้อ ๒๒๐ มีความยาว ๘,๒๒๑ ตัวอักษร [๒๒] แปลขึ้นในราว ค.ศ. ๖๔๘ ยุคถัง โดยพระถังซำจั๋ง（玄奘 ค.ศ. ๖๐๒ – ๖๖๔）ชาวจีนเมืองลั่วหยาง

เดิมทีพระถังซำจั๋งได้เคยแปลไว้ ๑ ผูกชื่อว่า《能斷金剛般若波羅蜜多經》(วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร) แต่ไม่ถูกจัดไว้ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช ส่วนพระไตรปิฎกฉบับเกาหลี《高麗大藏經》ได้จัดวัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตรไว้ในเล่มที่ ๕ ข้อที่ ๑๘ [๒๓] พระถังซำจั๋งกลับจากอินเดียถึงจีนเมื่อรัชศกเจินก้วน（貞觀十九年）ปีที่ ๑๙ ราว (ค.ศ. ๖๔๕) [๒๔] แปลคัมภีร์ทั้งสิ้น ๗๕ ปกรณ์ ๑,๓๓๕ ผูก [๒๕] วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ถูกแปลขึ้นหลังท่านกลับจากอินเดียแล้วราว ๓ ปี จัดอยู่ในหมวดปรัชญา（般若）ซึ่งมีเนื้อหาลึกซึ้งเช่น แนวคิดศูนยตาเป็นต้นเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

๑.๓.๖ วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับพระอี้จิ้ง

ฉบับที่ ๖《佛說能斷金剛般若波羅蜜多經》(วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร) อยู่ในพระไตรปิฎกฉบับไทโช《大正藏》เล่มที่ ๘ ข้อ ๐๒๓๙ มีความยาว [๒๖] ๖,๑๐๒ ตัวอักษร [๒๗] แปลขึ้นเมื่อราว ค.ศ. ๗๐๓ ยุคถัง โดยพระอี้จิ้ง（義淨 ค.ศ. ๖๓๕ - ๗๑๓）ชาวซานตง ท่านเกิดหลังพระถังซำจั๋งราว ๔๐ ปี เคยไปศึกษาเล่าเรียนที่นาลันทาเช่นเดียวกับพระถังซำจั๋ง สี่ท่านแรกอาจกล่าวได้ว่าเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาแปลคัมภีร์ในจีน ส่วนสองท่านหลังนับว่าเป็นชาวจีนโดยกำเนิดที่แปลคัมภีร์นี้ แต่สำนวนและ

การเลือกใช้ศัพท์ในการแปลของพระถังซำจั๋งและพระอี้จิ้งนั้น มีความแตกต่างกันอยู่มากทั้งในพระสูตรบทนี้และที่อื่นๆ

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ๓ ท่านแรกที่แปลคัมภีร์นี้ไม่มีคำว่า "เฉทิกา" (斷 ต้วน、能斷 เหนิงต้วนแปลว่าตัด) ปรากฏอยู่ในชื่อพระสูตรแต่อย่างใด ส่วน ๓ ท่านหลังคือพระธรรมคุปตะ พระถังซำจั๋งและพระอี้จิ้ง กลับปรากฏข้อความนี้รวมอยู่ในชื่อคัมภีร์ด้วย คำว่า "เฉทิกา" นี้มิได้มีมาแต่เดิม คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้สืบค้นได้จากบันทึก《金剛般若經贊述》ของพระคุยจี (窺基) ศิษย์ของพระถังซำจั๋งได้บันทึกไว้ว่าพระถังซำจั๋งได้ดูต้นฉบับสันสกฤตของพระกุมารชีวะ พระโพธิรุจิและพระปรมารถะแล้วมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน ชื่อหัวข้อคัมภีร์ไม่ตรงกัน มีเพียงของพระถั๋งซำจั๋งเท่านั้นที่มีคำว่า "เฉทิกา" ทั้งฉบับของพระอสังคะก็มีชื่อว่า "เฉทิกา" ด้วยเช่นกัน[๒๘] ความจริงฉบับของพระธรรมคุปตะก็มีคำว่า "เฉทิกา" เช่นกัน แต่ท่านไม่ได้อ้างถึงจึงมิอาจทราบได้ว่าท่านอ่านต้นฉบับนี้ด้วยหรือไม่

ผู้เขียนสันนิษฐานว่าแต่ละท่านอาจได้ต้นฉบับสันสกฤตไม่ตรงกัน โดยเฉพาะตามหลักฐานที่ท่านคุยจีอ้างถึงงานของอาจารย์ตนเอง เมื่อพิจารณาความไม่สอดคล้องที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้ว

จึงมิอาจสามารถกล่าวได้ว่าท่านใดแปลผิดหรือท่านใดแปลถูก ยิ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับฉบับสันสกฤตในปัจจุบัน ก็ยิ่งมิอาจกล่าวได้ว่าฉบับสันสกฤตที่มีอยู่ตอนนี้ถูกต้องหรือเก่าแก่ที่สุด เพราะพระถังซำจั๋งเองก็พบความจริงข้อนี้มาก่อนแล้วว่าต้นฉบับวัชรสูตรไม่ตรงกันมาแต่เดิม

๑.๔ คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ฉบับแปลไทย

ในพากย์ภาษาไทยคัมภีร์นี้มีผู้แปลไว้สองชื่อคือ "วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร" กับ "วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร" แต่ส่วนใหญ่จะนิยมพูดแบบย่อๆ ว่า "วัชรสูตร" เท่าที่พบในปัจจุบันมีหลายสำนวน ฉบับแรกถูกแปลขึ้นโดยเสถียร โพธินันทะ พ.ศ. ๒๔๙๙ ส่วนฉบับล่าสุดที่ถูกแปลไว้คือ พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยสุจิเมฆ หากนับรวมฉบับนี้ของผู้เขียนที่แปลเป็นสำนวนที่ ๗ ในปี ๒๕๖๔ ก็กินเวลาทั้งสิ้น ๖๕ ปีพอดี เอกสารเกี่ยวกับวัชรสูตรนี้ในประเทศไทยที่เป็นงานแปลโดยตรงเท่าที่ค้นพบมีอยู่เพียงเท่านี้ อาจยังมีงานแปลอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ที่ยังสำรวจไม่ครบ ส่วนที่เหลือเป็นลักษณะงานวิชาการในรูปแบบต่างๆ

๑.๔.๑ ฉบับแปลของเสถียร โพธินันทะ

ฉบับแปลของเสถียร โพธินันทะใช้ชื่อว่า "วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร" เป็นฉบับแรกสุดที่พบในภาษาไทยแปลจากต้นฉบับจีนของพระกุมารชีวะ ในคำอารัมภกถาระบุเวลาลงท้ายไว้เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๙๙ ดังนั้นการตีพิมพ์ครั้งแรกน่าจะอยู่ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน เนื้อหาเป็นภาษาไทยล้วน ในบทอารัมภกถาได้กล่าวถึงวัชรสูตรที่มีสำนวนแตกต่างกันระหว่างงานแปลของพระกุมารชีวะและพระเสวียนจั้ง (เฮี่ยงจัง) เอาไว้อย่างน่าสนใจว่าพระกุมารชีวะมีการแปลแบบเก็บใจความ แล้วแต่งให้ไพเราะระบบอักษรศาสตร์จีน มีลีลาภาษาแบบจินตกวี ส่วนพระเสวียนจั้งนิยมการแปลแบบคำต่อคำ รักษาต้นฉบับอย่างเคร่งครัด จึงอาจหย่อนในความไพเราะด้านภาษา กล่าวโดยสรุปคือพระกุมารชีวะนิยมแปลโดยอรรถ ส่วนพระถังซำจั๋งหรือเสวียนจั้งนิยมแปลโดยพยัญชนะ นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลที่เชื่อมกับแนวคิดฝ่ายเถรวาทไว้ด้วย เช่น หลักการเรื่องอนัตตาระหว่างวัชรสูตรกับอนัตตลักขณสูตรฝ่ายบาลี อีกทั้งยังได้วิจารณ์พระสูตรดังกล่าวใน ๖ สำนวนจีนว่าสามารถแยกเป็น ๒ ประเภท คือ ฝ่ายผู้ที่แปลตามคติศูนยวาทินหรือมาธยมิกะได้แก่ พระกุมารชีวะ ส่วนผู้ที่แปลตามคติฝ่ายโยคาจารหรือวิชญาณวาทินได้แก่ ท่านโพธิรุจิและท่านธรรมคุปตะ [๒๙] ส่วนที่เป็นเนื้อหา

พระสูตรฉบับนี้เป็นภาษาไทยทั้งเล่ม มีคำอารัมภบทและเนื้อหาที่แปล สำนวนการแปลไม่ใช่การแปลแบบศัพท์ต่อศัพท์ แต่เป็นการแปลแบบรวบความ

๑.๔.๒ ฉบับแปลของสดใส ขันติวรพงศ์

ฉบับนี้ใช้ชื่อว่า "เพชรตัดทำลายมายา" คาดว่าต้นฉบับน่าจะเป็นของพระกุมารชีวะ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๓๖ แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษชื่อ "The Diamond That Cuts Through Illusion" ของท่านติช นัท ฮันห์ เริ่มต้นเนื้อหาด้วยการแปลพระสูตรทั้งหมด ในบทถัดมาแยกพระสูตรและอธิบายเป็นตอนๆ ความพิเศษอยู่ที่วิธีอธิบายความหมายของพระสูตร โดยท่านติช นัท ฮันห์ ได้ประยุกต์และตีความพระสูตรนี้จากประสบการณ์ตรงของท่าน ตัวอย่างเช่น "บุคคลใดได้ฟังธรรมซึ่งตถาคตได้ตรัสแสดงแล้วบังเกิดศรัทธาด้วยจิตบริสุทธิ์สว่างไสวแม้เพียงชั่วขณะจิตเดียว ตถาคตย่อมเห็นและรู้ว่าบุคคลนั้นจักบังเกิดปีติปราโมทย์อย่างไม่อาจประมาณได้" ท่านได้อธิบายโดยวิธียกตัวอย่างวิกฤตสงครามเวียดนามในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๖๗ เกิดการสังหารพระสงฆ์และคนหนุ่มสาวที่ทำงานเพื่อสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์คิดว่าพระสงฆ์และคนหนุ่มสาวเหล่านั้นมี ซี.ไอ.เอ. หนุนหลัง ฝ่ายสนับสนุนอเมริกาก็คิดว่าพวกเขาเป็นคอมมิวนิสต์

ท่านได้สนับสนุนคนหนุ่มสาวด้วยการส่งบทกวีไปให้ เนื้อหาพูดถึงวิธีการต่อสู้แบบเมตตาธรรมและการให้อภัย แม้จะต้องถูกเข่นฆ่าควักพุงควักไส้ออกมาก็ตาม การต่อสู้เช่นนี้โดดเดี่ยวและเจ็บปวด แม้จะไม่มีผู้ใดเห็น แต่ท่านเชื่อว่าถ้าพระพุทธเจ้าทรงเห็นและรู้จักเรา ก็จะเกิดพลังมหาศาลและก้าวเดินได้ต่อไป [๓๐]

นอกจากนี้ เนื้อหาที่ท่านนำประสบการณ์ของตนเองมาอธิบายข้างต้นยังสอดคล้องกับเนื้อหาในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ที่กล่าวถึงขันติวาทีดาบสถึงแม้ถูกพระเจ้ากลิราชทรมานด้วยการตัดอวัยวะน้อยใหญ่จนตายก็ไม่แสดงความโกรธเคืองใดๆ ออกมาให้เห็น

๑.๔.๓ ฉบับแปลของวิชชา พนาจารย์

ฉบับนี้ใช้ชื่อว่า "วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร" ต้นฉบับจีนของพระกุมารชีวะ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๔๓ เป็นธรรมทานเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในมหามงคลวโรกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลักษณะพิเศษของสำนวนนี้อยู่ที่การแปลโดยไม่ใช้สำนวนโวหารให้พิสดารหรือให้เกิดความไพเราะยืดเยื้อ แต่พยายาม

มุ่งเน้นถึงความหมายที่แท้จริง อีกทั้งไม่มีการใช้คำราชาศัพท์กับพระพุทธเจ้า โดยผู้แปลให้ความเห็นว่าเนื่องจากไม่พบการใช้ราชาศัพท์ทั้งในต้นฉบับสันสกฤตและจีน เพราะพระพุทธองค์ได้ทิ้งความเป็นราชาโดยสิ้นเชิงแล้ว [๓๑] สำนวนการแปล เป็นการแปลแบบคำต่อคำ ประโยคต่อประโยค มีภาษาจีน คำอ่านพินอินและแปลไทย ๓ องค์ประกอบ ในการพิมพ์ครั้งต่อมาปี ๒๕๖๑ ได้ตัดคำอ่านพินอินออก [๓๒]

๑.๔.๔ ฉบับแปลของอมร ทองสุข

ฉบับนี้ใช้ชื่อว่า "วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร" พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๔๔ ต้นฉบับของพระกุมารชีวะ อธิบายโดยพระจี้กง（濟公）พระสงฆ์ในสมัยราชวงศ์ซ้อง แยกย่อยออกเป็นบทต่างๆ ๓๒ บท โดยการแบ่งนี้ต้นฉบับเดิมมิได้แบ่งไว้ แต่ราชบุตรเจาหมิงราชวงศ์เหลียงเป็นผู้แบ่ง เนื้อหามี ๓ ส่วนคือ ๑. บทนำ (บทที่ ๑) เป็นการบรรยายการประชุมธรรมเกริ่นนำที่มาการแสดงพระสูตรนี้ ๒. บทเนื้อหา (ตั้งแต่บทที่ ๒-๓๑) เป็นสาระสำคัญในพระสูตร ๓. บทวิวรณ์ (บทที่ ๓๒) มีนัยประกาศให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางสืบไปในอนาคต [๓๓]

๑.๔.๕ ฉบับแปลของธัมมนันทา สามเณรี

ฉบับนี้ใช้ชื่อว่า "วัชรเฉทิกปรัชญาปารมิตาสูตร" พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ปี ๒๕๔๕ จากฉบับภาษาอังกฤษของ ลูคงานยู (ชาร์ลส ลู้ค) ต้นฉบับของพระกุมารชีวะ เนื้อหาเป็นการแปลพระสูตรอย่างเดียว ไม่มีคำอธิบายเพิ่ม เขียนแนะนำประวัติพระกุมารชีวะโดย ส.ศิวรักษ์ [๓๔]

๑.๔.๖ ฉบับแปลของสุจิเมฆ

ฉบับนี้ใช้ชื่อว่า "วัชรจเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร วัชร-วิจิกิตสาจเฉทิกา" ต้นฉบับภาษาจีน พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๖๑ จำนวน ๗๐ เล่ม ต้นฉบับเป็นของพระกุมารชีวะ อธิบายโดย ฮานซันแห่งเฉาซี สมัยราชวงศ์หมิง เนื้อหามีทั้งพระสูตรดั้งเดิม การตั้งข้อสงสัยและคำอธิบาย การตีความในคำอธิบายขยายไปถึงแนวคิดต่างๆ เช่น ตรีกาย เป็นต้น [๓๕]

๑.๕ ความสังเขปของปรัชญาปารมิตาสูตร

ดังกล่าวมาข้างต้นคัมภีร์นี้มีผู้แปลไว้หลายสำนวน ทั้งต้นฉบับจีนและแปลไทย อีกทั้งการตีความของพระอรรถกถาจารย์ในยุคถัดมาก็มีทั้งฝ่ายมาธยมิกะและโยคาจาร หรือบางครั้งก็

ปรากฏข้อความของนิกายเซนเข้าไปด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อคำสอนของพระพุทธศาสนามหายานนิกายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิกายที่เกิดในประเทศจีน แม้บางครั้งคำอธิบายจะถูกพรรณนาไปตามความเชื่อและมุมมองที่ต่างกันไปตามนิกายที่ตนนับถือ ถึงกระนั้นคำอธิบายที่แตกต่างก็มิได้ลดทอนคุณค่าและความนิยมต่อคัมภีร์วัชรสูตรแต่อย่างใด ยังมีผู้คนทุกยุคทุกสมัยศึกษาต่อยอดและนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เหตุใดคัมภีร์นี้จึงได้รับความนิยมมากมายเช่นนั้น ผู้เขียนขอสรุปเนื้อหาโดยสังเขปตามต้นฉบับของพระกุมารชีวะ ซึ่งเห็นว่าเป็นสาระสำคัญและน่าสนใจไว้ดังนี้

๑.๕.๑ ความหมายพระโพธิสัตว์

ความน่าสนใจเกี่ยวกับพระสูตรนี้คือคำจำกัดความเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ เริ่มเรื่องจากพระสุภูติได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ผู้ทรงอนุเคราะห์พระโพธิสัตว์มีคำแนะนำอย่างไร ในการทรงจิตเพื่อปฏิบัติตนตามแนวทางที่จะนำไปสู่การตรัสรู้ (อนุตตรสัมมาสัมโพธิ)

"ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นสิ่งที่หาได้ยากหนอ พระตถาคตเจ้าทรงมีจิตอนุเคราะห์ด้วยดีในพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ทรงตามอนุเคราะห์โดยรอบด้วยดีในพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ กุลบุตรก็ดี กุลธิดาก็ดี ผู้ยังจิตในอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้เกิดขึ้น ควรดำรง (จิตนั้น) ไว้อย่างไร ? ควรข่มจิตนั้นเอาไว้อย่างไร ?"

"พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งปวงพึงข่มจิตไว้อย่างนี้ว่า สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ที่เกิดจากอัณฑชะก็ดี เกิดจากชลาพุชะก็ดี เกิดจากสังเสทชะก็ดี เกิดเป็นโอปปาติกะก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ดี เราจะโปรดสัตว์เหล่านั้นทั้งปวงให้เข้าถึงความดับแห่งอนุปาทิเสสนิพพาน สรรพสัตว์ผู้เข้าถึงความดับโดยประการดังนี้ไม่มีประมาณ ไม่สามารถคณานับได้และไม่มีขอบเขต แท้จริงแล้วไม่มีสรรพสัตว์ที่บรรลุถึงความดับเลย ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ หากพระโพธิสัตว์ยังมีอัตตลักษณะก็ดี ปุคคลลักษณะก็ดี สัตตวลักษณะก็ดี ชีวลักษณะก็ดี นั่นย่อมมิใช่พระโพธิสัตว์ ฯ" [๓๖]

จากข้อความในพระสูตรข้างต้น สามารถอธิบายความหมายของพระโพธิสัตว์ได้ด้วยคำอธิบายถึงวิธีการข่มจิตของตนไม่ให้หลงยึดติดในการช่วยเหลือผู้อื่น โดยแยกกระบวนการในการช่วยเหลือได้เป็น ๓ ประการคือ ๑) กลุ่มเป้าหมายสรรพสัตว์ที่

ช่วยเหลือ ในที่นี้รวมเอาสรรพสัตว์ทุกประเภททุกหมู่เหล่าในสังสารวัฏตั้งแต่สัตว์ที่เกิดในไข่ เกิดในน้ำ เกิดในครรภ์เรื่อยไปจนกระทั่งสรรพสัตว์ที่เกิดในชั้นพรหมซึ่งมีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ โดยไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ๒) เป้าหมายของการช่วยเหลือ เป้าหมายสูงสุดของการช่วยเหลือคือช่วยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าเข้าถึงพระนิพพานที่เรียกว่า"อนุปาทิเสสนิพพาน" ๓) การไม่ยึดติดในการช่วยเหลือนั้น เมื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์อยู่ก็ดำรงจิตให้ตั้งอยู่ในความไม่ยึดติดในอัตตา กล่าวคือการช่วยเหลือที่ไร้อัตตา ความไร้อัตตา(หรืออนัตตา) นี้ อธิบายผ่านลักษณะต่างๆ คือ อัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะและชีวลักษณะ หากการช่วยเหลือสรรพสัตว์กลายเป็นจิตที่ยึดติดในลักษณะแห่งความเป็นอัตตาต่างๆ เหล่านี้ก็ยังไม่นับว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ดังนั้นพระโพธิสัตว์ที่แท้จริงคือการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไร้ความเห็นแก่ตัวและไม่มีอัตตาในขณะช่วยเหลือด้วย

๑.๕.๒ แนวคิดเรื่องการบริจาคทาน

การบริจาคทานเป็นจุดเริ่มต้นที่ง่ายที่สุดในบุญกิริยาวัตถุในการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยสิ่งของ คำสอนเรื่องทานที่ปรากฏในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ มีความพิเศษอยู่ที่การวางท่าทีในการบริจาคทานโดยโยงกับอายตนะภายนอก ๖ อย่าง คือรูป เสียง

กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ว่า เมื่อบริจาคทาน แล้วก็ควรสละความยึดมั่นในสิ่งเหล่านี้ให้ได้ด้วย การตีความเรื่องทานซึ่งเป็นการสละสิ่งของภายนอกและยังรวมถึงการสละความยึดมั่นจากภายในจิตในการบริจาคด้วย

"ดูก่อนสุภูติ อนึ่ง ในธรรมของพระโพธิสัตว์ไม่ควรมีความยึดมั่นในการบำเพ็ญบริจาคทาน กล่าวคือการบริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป การบริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ ฯ ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์บริจาคทานด้วยประการดังนี้ จึงเป็นความไม่ยึดมั่นอยู่ในลักษณะ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะถ้าหากว่าพระโพธิสัตว์บริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นอยู่ในลักษณะ ทานนั้นย่อมเป็นบุญอันประมาณมิได้ ฯ" [๓๗]

หากวิเคราะห์การทำบุญให้ทานที่พบเห็นได้ทั่วไป คำจำกัดความของ "ทาน" ในที่นี้มีความลึกซึ้งกว้างขวางมาก เชื่อมโยงไปถึงความไม่ยึดมั่นในอายตนะที่สามารถรับรู้ได้ทั้ง ๖ ประการ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าคำสอนฝ่ายมหายานมีวิธีคิดและการวางท่าทีให้ถูกต้องอย่างไรในการบริจาคทาน แม้บริจาคทานแล้วก็สอนให้ไม่ยึดมั่นในรูปเช่น สิ่งของหรืออาคารวัตถุต่างๆ ที่ได้บริจาคแล้วหรือเสียงอันเกิดจากทานนั้นเช่นคำสัมโมทนียกถาจากพระสงฆ์ก็ดี การสรรเสริญเยินยอต่อทานนั้นก็ดี กลิ่น รส สัมผัสและ

ธรรมารมณ์อื่นๆ อันเกิดจากทานนั้นทั้งปวงก็ดี หรืออาจรวมกระบวนการทางจิตที่เป็นปุพพเจตนา มุญจนเจตนาและปรัมปรเจตนาก็ดี ล้วนต้องสละทิ้งความรู้สึกว่ามีอัตตาตัวตนทั้งปวงทิ้งเสีย ไม่ยึดมั่นในลักษณะใดๆ ทั้งสิ้น เหล่านี้คือคำจำกัดความของทานที่ถูกระบุว่า “เป็นบุญอันประมาณมิได้”

๑.๕.๓ การละความยึดมั่นในลักษณะของธรรมและอธรรม

ประเด็นเรื่องการบรรลุ “ธรรม” ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระสูตรนี้มุ่งเน้นให้ละความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวงแม้แต่ธรรมที่ได้บรรลุก็ไม่ควรยึดมั่น คำว่าธรรมที่ถูกอ้างถึงในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับพระสูตรที่อยู่ในพระพุทธศาสนายุคต้นคือ “อลคัททูปมสูตร” บรรดาธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการละความยึดมั่น มิได้เป็นไปเพื่อความยึดมั่น บทสนทนาระหว่างพระสุภูติและพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระสูตรตอนนี้จึงแสดงให้เห็นว่าการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้า แท้จริงแล้วไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็น “ความมีอยู่แห่งธรรม” เพราะหากมีทัศนะว่าธรรมมีอยู่ก็จะกลายเป็นความยึดมั่นในลักษณะที่บรรลุ พระพุทธเจ้าจึงอุปมาธรรมที่ทรงแสดงว่าเป็นแพ เป็นอุปกรณ์สำหรับข้ามแม่น้ำเพื่อไปยังอีกฝั่ง เมื่อข้ามฝั่งได้แล้วก็ไม่จำเป็นจะต้องแบกแพไปด้วย

เนื้อหาในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรตอนนี้ความว่า

"ข้าแต่องค์ภควันต์ พระพุทธองค์บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธินั้น ไม่มีสิ่งใดให้บรรลุหรือหนอ ?" "ดูก่อนสุภูติ เป็นเช่นนั้นแล เป็นเช่นนั้นแล ความมีอยู่แห่งธรรมแม้เพียงเล็กน้อยที่เราบรรลุในอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ก็หามีไม่ จึงชื่อว่าอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ฯ" [๓๘]

"เมื่อธรรมลักษณะไม่มี อธรรมลักษณะก็ไม่มีด้วย ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะถ้าหากสรรพสัตว์ยังมีจิตยึดมั่นในลักษณะ ก็จะยึดมั่นในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ ถ้าหากยังยึดมั่นใน**ธรรมลักษณะ** ก็คือความยึดในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะหากยึดมั่นใน**อธรรมลักษณะ** ก็คือการยึดมั่นในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นทั้งธรรมและไม่ควรยึดมั่นทั้งอธรรม ฯ" เพราะอาศัยอรรถเช่นนี้ ตถาคตจึงกล่าวเสมอว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทราบว่าธรรมอันเรากล่าวแล้วด้วยอุปมาคือแพ แม้ธรรมยังพึงสละ จักกล่าวไปใยถึงอธรรมเล่า ?" [๓๙]

หากอธิบายตามทัศนะฝ่ายมาธยมิกะ การคงอยู่ของธรรมลักษณะก็ด้วยอาศัยธรรมลักษณะ อธรรมลักษณะมีได้ก็ด้วยอิง

อาศัยธรรมลักษณะเช่นกัน ตัวอย่างอื่นๆ ที่ใกล้เคียงกันเช่นมีความสั้นเพราะอิงอาศัยความยาว มีความยาวเพราะอิงอาศัยความสั้น เราเรียกว่าความมืดว่ามืดเพราะอิงอาศัยกับความสว่าง เราเรียกความสว่างว่าสว่างเพราะอิงอาศัยกับความมืด ธรรมลักษณะและอธรรมลักษณะก็เช่นกัน ควรที่จะสละทิ้งทั้งสองฝ่ายไม่ควรมีความยึดถือใดๆ แม้แต่น้อย ข้อความในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรและอลคัททูปมสูตรตอนอุปมาด้วยแพนี้มีความสอดคล้องต้องกัน แต่คำอธิบายในอลคัททูปมสูตรมิได้อธิบายลงลึกเหมือนอย่างในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

๑.๕.๔ การบรรลุของพระอริยบุคคล

ประเด็นเรื่องการบรรลุธรรมของพระอริยบุคคลทั้งหลายตั้งแต่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ก็มีนัยไม่ต่างจากการบรรลุที่กล่าวไว้ข้างต้น เนื้อหาสำคัญอยู่ที่การมนสิการหรือกระทำไว้ในใจว่า “เรา” ได้บรรลุความเป็นอริยบุคคลชั้นต่างๆ นั้นมิอาจเกิดขึ้นในการบรรลุเหล่านั้นได้ เพราะหากมีความรู้สึกว่ามี “เรา” อยู่ตราบใด ก็ยังมีความยึดมั่นอยู่ในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะอยู่ตราบนั้น ซึ่งความรู้สึกว่าเป็น “เรา” เป็น “อัตตา” นับเนื่องในกิเลสเบื้องต้นที่เรียกว่า สักกายทิฏฐิ คือความเห็นว่ามีตัวมีตน ซึ่งเป็นสังโยชน์ข้อแรกในสังโยชน์

๑๐ ข้อ เนื้อหาในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรมีดังนี้

"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระโสดาบันได้กระทำไว้ในใจ (มนสิการ) หรือไม่หนอว่า เราได้บรรลุโสดาปัตติผล ?" พระสุภูติกราบทูลว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจาก**พระโสดาบันชื่อว่าเข้าสู่กระแส แต่หาได้มีสิ่งที่เข้าไปไม่ (คือ) การไม่เข้าไปสู่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์จึงชื่อว่าโสดาบัน ฯ**" "ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระสกทาคามีได้กระทำไว้ในใจหรือไม่หนอ ว่าเราได้บรรลุสกทาคามิผล ?" พระสุภูติกราบทูลว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจาก**พระสกทาคามีชื่อว่ามีการไปและการมาครั้งเดียว แต่แท้จริงแล้วหาได้มีการไปและการมาไม่ จึงชื่อว่าสกทาคามี ฯ**" "ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระอนาคามีได้กระทำไว้ในใจหรือไม่หนอว่า เราได้บรรลุอนาคามิผล ?" พระสุภูติกราบทูลว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจาก**พระอนาคามีเป็นชื่อของการไม่มา แต่แท้จริงแล้วการมาก็ไม่มี ดังนั้นจึงชื่อว่าอนาคามี ฯ**" "ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระอรหันต์ได้กระทำไว้ในใจหรือไม่หนอ ว่าเราได้บรรลุอรหัตมรรค ?" พระสุภูติกราบทูลว่า

"ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ฯ เพราะเหตุใด? เนื่องจากความไม่มีแห่งสังขตธรรมจึงชื่อว่าอรหันต์ ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ ถ้าหากพระอรหันต์กระทำไว้ในใจ (มนสิการ) ว่า "เราได้บรรลุอรหัตตมรรค" นั่นคือความยึดมั่นในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ พระพุทธองค์ตรัสว่าข้าพระองค์เป็นเอตทัคคะในบรรดาผู้บรรลุอรณาสมาธิ เป็นพระอรหันต์ผู้เลิศในวีตราคะ ฯ ข้าพระองค์มิได้กระทำไว้ในใจว่า เราคือพระอรหันต์ผู้ห่างไกลจากราคะ (วีตราคะ) ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ ถ้าหากข้าพระองค์กระทำไว้ในใจว่า เราได้บรรลุอรหัตตมรรค พระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะไม่ตรัสว่าสุภูติเป็นผู้ยินดีในอรณาวิหารธรรม ฯ แท้จริง สุภูติมิได้มีการปฏิบัติใดๆ สุภูติจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ยินดีในอรณาวิหารธรรม ฯ" [๔๐]

นอกเหนือจากการปฏิเสธเรื่องความมีอัตตา (เรา) ในการบรรลุธรรมแล้ว ในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ยังได้อธิบายความหมายของชื่อพระอริยบุคคลแต่ละประเภทเอาไว้ด้วยเช่น คำว่า "พระโสดาบัน" คือการเข้าสู่กระแส คำว่า "เข้าสู่" ในที่นี้ มิได้หมายถึงการเข้าไปยึดมั่นในอายตนะทั้ง ๖ ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นอัตตาตัวตนขึ้นมา หรืออาจตีความได้ว่าเป็นการละสักกายทิฏฐิก็ได้ คำว่า "พระสกทาคามี" อธิบายว่าการไปและ

มาครั้งเดียว แท้จริงแล้วไม่มีการไปและไม่มีการมา วิธีอธิบายว่าไม่มีการไปไม่มีการมานี้ มติฝ่ายมาธยมิกะมีคำอธิบายซึ่งปรากฏในบทที่ ๒ คตาคตปรีกษา ของคัมภีร์มาธยมิกศาสตร์ที่บันทึกว่า

"เพราะ "ธรรมคือการไป" เป็นเหตุจึงมี "ผู้ไป" เพราะ "ผู้ไป" เป็นเหตุจึงมี "ธรรมคือการไป" เพราะมี "ธรรมคือการไป" และ "ผู้ไป" ทั้งสองจึงมีสถานที่ที่ไป ฯ จึงไม่ควรกล่าวยืนยันว่า "มีอยู่" ทั้งไม่ควรกล่าวยืนยันว่า "ไม่มี" ฯ ด้วยประการดังกล่าวจึงกำหนดรู้ได้ว่า ธรรมทั้ง ๓ ประการนั้นเป็นสิ่งลวง เป็นศูนยตา ไม่มีสิ่งใด แต่มีชื่อสมมุติ ดุจภาพลวงตา ดุจสิ่งจำแลง ฯ" [๔๑]

ในขณะที่วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับของพระถังซำจั๋งกล่าวแต่เพียงว่า "ไม่มีธรรมที่ยืนยันสภาวะคือการมาครั้งเดียวได้แม้แต่น้อย จึงชื่อว่าสกทาคามี" (以無少法證一來性，故名一來) [๔๒] ความหมายของพระอนาคามีก็เช่นเดียวกัน พระสูตรอธิบายว่าการมานั้นก็ไม่มี มีคำอธิบายที่สามารถค้นเพิ่มเติมได้ในมติฝ่ายมาธยมิกะดังที่ยกมาแสดงข้างต้น ส่วนพระอรหันต์คือผู้ห่างไกลจากราคะ (วีตราคะ)

๑.๕.๕ กรณีตัวอย่างพระเจ้ากลิราชสังหารขันติวาทีดาบส

แบบอย่างการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เป็นคำสอนที่มีอยู่ทั้งในเถรวาทและมหายาน ในฝ่ายบาลีนั้นปรากฏอยู่ในขุททกนิกาย ชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๙-๕๒/๑๖๖-๑๖๗) เนื้อหาบางส่วนในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ได้กล่าวถึงขันติวาทีดาบสไว้ด้วย จึงแสดงให้เห็นว่าดาบสท่านนี้มีหลักฐานในคัมภีร์ทั้งสองฝ่าย การสร้างบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น บางชาติอาจถูกประทุษร้ายจนถึงแก่ชีวิต แต่พระโพธิสัตว์ถึงแม้จะถูกทารุณกรรมอย่างไรก็จะไม่ผูกจิตพยาบาทหรืออาฆาตมาดร้ายต่อผู้ก่อเวรนั้น ตัวอย่างที่เล่าไว้ในพระสูตรบทนี้แม้จะมีเนื้อหาที่ไม่ตรงตามบาลีทั้งหมด แต่ใจความสำคัญในการสื่อความหมายของการละความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตน ล้วนมีความสัมพันธ์กับการบำเพ็ญขันติบารมีอย่างยิ่ง เนื้อหาในพระสูตรกล่าวไว้ดังนี้

"ดูก่อนสุภูติ ขันติบารมี ตถาคตกล่าวว่าเป็นขันติบารมีก็หามิได้ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ ในอดีตเราถูกพระเจ้ากลิราชหั่นร่างกาย ในครั้งนั้นเราไม่มีอัตตลักษณะ ไม่มีปุคคลลักษณะ ไม่มีสัตตวลักษณะและไม่มีชีวลักษณะ ฯ เพราะเหตุใด ? ในอดีตกาลเมื่อเราถูกหั่นอวัยวะเป็นชิ้นๆ หากแม้นเรามีอัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะและชีวลักษณะ ก็พึงเกิด

ความอาฆาตพยาบาท ฯ ดูก่อนสุภูติ เมื่อรำลึกถึงในอดีตกาลเมื่อ ๕๐๐ ชาติที่ (เกิด) เป็นขันติวาทีดาบส ในชาตินั้นแล (เรา) ไม่มีอัตตลักษณะ ไม่มีปุคคลลักษณะ ไม่มีสัตตวลักษณะ ไม่มีชีวลักษณะ ฯ ดูก่อนสุภูติ เพราะฉะนั้นแล พระโพธิสัตว์พึงปราศจากลักษณะทั้งปวง ยังอนุตตรสัมมาสัมโพธิจิตให้เกิดขึ้น คือไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในรูปให้เกิดขึ้น ไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ให้เกิดขึ้น ไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในสิ่งใดให้เกิดขึ้น ฯ ”[๔๓]

การอธิบายขันติบารมีว่าเป็นขันติบารมีก็หาไม่นั้น อาจวิเคราะห์ได้ว่ามุ่งเน้นไปที่การไม่ยึดมั่นในสิ่งใดๆ ไม่ว่าร่างกายที่ถูกหั่นเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยหรือขันติธรรมที่บำเพ็ญ เพราะหากเกิดความยึดมั่นในร่างกายหรือสิ่งใดขึ้นมาก็จะกลายเป็นความยึดมั่นในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าธรรมลักษณะหรือความรู้สึกว่ามีตัวมีตนที่พระสูตรพรรณนาว่าเป็น อัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะและชีวลักษณะ หรืออายตนะภายนอกทั้งปวงที่เข้ามากระทบคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความโกรธแค้นอาฆาตได้ แนวคิดแบบนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อวิธีคิดและการปฏิบัติในชีวิตจริงของชาวมหายานดังตัวอย่างที่ท่านติช นัท ฮันห์ บันทึกไว้เมื่อเหตุการณ์สังหารคนหนุ่มสาวและพระสงฆ์ในระหว่างสงครามเวียดนามข้างต้น

๑.๕.๖ การพิจารณาสรรพสิ่ง

ในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรฉบับของพระกุมารชีวะมีคาถา ๒ บท ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระสุภูติ บทแรกพูดถึงการเห็นหรือได้ยินพระพุทธเจ้าทางรูปหรือทางเสียง นั่นเป็นการเห็นหรือได้ยินที่ผิด "(ชนเหล่าใด) หากอาศัยรูปเพื่อเห็นเรา อาศัยเสียงเพื่อเข้าถึงเรา ชน (เหล่านั้น) ประพฤติในมิจฉามรรค ย่อมไม่สามารถเห็นตถาคตได้ ฯ" [๔๔] เนื้อหาส่วนนี้มีความคล้ายคลึงกับบาลีที่บันทึกไว้ในวักกลิสูตร สังยุตตนิกายว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ความจริงเมื่อเห็นธรรมก็ชื่อว่าเห็นเรา เมื่อเห็นเราก็ชื่อว่าเห็นธรรม" [๔๕] (โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ โย มํ ปสฺสติ โส ธมฺมํ ปสฺสติ ฯ ธมฺมํ หิ วกฺกลิ ปสฺสนฺโต มํ ปสฺสติ มํ ปสฺสนฺโต ธมฺมํ ปสฺสติ ฯ) การเห็นในที่นี้มิใช่การเห็นด้วยมังสจักษุแต่เป็นการเห็นด้วยปัญญาจักษุ ซึ่งเป็นโลกทัศน์ในการรับรู้ที่เป็นปรมัตถสัจจะ ส่วนสมมุติสัจจะนั้นพระพุทธเจ้าตรัสกับพระสุภูติในคาถาบทที่ ๒ เกี่ยวกับการพิจารณาสรรพสิ่งว่าเป็นเพียงมายาคติไม่ใช่ความจริง "เพราะสังขตธรรมทั้งปวง อุปมาด้วยความฝัน มายา ฟองน้ำ เงา ทั้งอุปมาด้วยน้ำค้างและสายฟ้า จึงควรทำการพิจารณาโดยประการดังนี้ ฯ" [๔๖] ข้ออุปมาในคาถาบทหลังนี้บางฉบับใน ๖ สำนวนจีนมีบันทึกต่างกันออกไป บางฉบับก็เพิ่มอุปมาด้วยดวงดาวหรือเมฆเป็นต้นเข้ามาด้วย

บทที่ ๒

金剛般若波羅蜜經

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

如是我聞：一時，佛在舍衛國祇樹給孤獨園，與大比丘眾千二百五十人俱。爾時，世尊食時，著衣持鉢，入舍衛大城乞食。於其城中次第乞已，還至本處。飯食訖，收衣鉢，洗足已，敷座而坐。

ข้าพเจ้าได้สดับมาดังนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกะ เมืองสาวัตถี พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ๑๒๕๐ รูปฯ ครั้งนั้นแล เป็นสมัยแห่งภัตรพระองค์ได้ทรงจีวร อุ้มบาตรเสด็จเข้าสู่มหานครสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ฯ ทรงเสด็จไปตามลำดับเพื่อบิณฑบาตในพระนครนั้น แล้วกลับมายังที่ประทับเดิม ฯ ทรงกระทำภัตกิจ เก็บบาตรและจีวร ล้างพระบาท เสร็จแล้วประทับนั่งบนอาสนะ ฯ

時長老須菩提在大眾中，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌恭敬而白佛言：「希有！世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。世尊！善男子善女人發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？」

ครั้งนั้นแล พระสุภูติเถระได้ลุกจากอาสนะในท่ามกลางมหาสมาคม ห่มเฉวียงไหล่ขวา คุกเข่าขวาลงบนพื้น ประคองอัญชลีด้วยความนอบน้อมกราบทูลต่อพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นสิ่งที่หาได้ยากหนอ พระตถาคตเจ้าทรงมีจิตอนุเคราะห์ด้วยดีในพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ทรงตามอนุเคราะห์โดยรอบด้วยดีในพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ กุลบุตรก็ดีกุลธิดาก็ดีผู้ยังจิตในอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้เกิดขึ้น ควรดำรง (จิตนั้น) ไว้อย่างไร ? ควรข่มจิตนั้นเอาไว้อย่างไร ?”

佛言：「善哉！善哉！須菩提！如汝所說。如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。汝今諦聽，當為汝說。善男子善女人發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。」

พระพุทธองค์ตรัสว่า "สาธุ สาธุ สุภูติ คำอันเธอได้กล่าวแล้วอย่างไรว่า พระตถาคตเจ้าทรงมีจิตอนุเคราะห์ด้วยดีในพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ทรงตามอนุเคราะห์โดยรอบด้วยดีในพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ฯ บัดนี้ขอเธอจงตั้งใจสดับเถิด เราจักกล่าวแก่เธอ กุลบุตรก็ดี กุลธิดาก็ดี ผู้ยังจิตในอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้เกิดขึ้น ควรดำรง (จิตนั้น) ไว้ดังนี้ ควรข่มจิตนั้นเอาไว้ดังนี้"

「唯然。世尊！願樂欲聞。」

" ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล (ข้าพระองค์) ใคร่จะสดับตรับฟังด้วยความปีติยินดียิ่ง"

佛告須菩提：「諸菩薩摩訶薩應如是降伏

พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า "พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งปวง

其心：所有一切眾生之類，若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想、若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無數無邊眾生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。

พึงข่มจิตไว้อย่างนี้ว่า สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ที่เกิดจากอัณฑชะก็ดี เกิดจากชลาพุชะก็ดี เกิดจากสังเสทชะก็ดี เกิดเป็นโอปปาติกะก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ดี เราจะโปรดสัตว์เหล่านั้นทั้งปวงให้เข้าถึงความดับแห่งอนุปาทิเสสนิพพาน สรรพสัตว์ผู้เข้าถึงความดับโดยประการดังนี้ไม่มีประมาณไม่สามารถคณานับได้และไม่มีขอบเขต แท้จริงแล้วไม่มีสรรพสัตว์ที่บรรลุถึงความดับเลย ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ หากพระโพธิสัตว์ยังมีอัตตลักษณะก็ดี ปุคคลลักษณะก็ดี สัตตวลักษณะก็ดี ชีวลักษณะก็ดี นั่นย่อมมิใช่พระโพธิสัตว์ ฯ”

復次，須菩提！菩薩於法應無所住行於布施，所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。	"ดูก่อนสุภูติ อนึ่ง ในธรรมของพระโพธิสัตว์ไม่ควรมีความยึดมั่นในการบำเพ็ญบริจาคทาน กล่าวคือการบริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นในรูป การบริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ ฯ ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์บริจาคทานด้วยประการดังนี้ จึงเป็นความไม่ยึดมั่นอยู่ในลักษณะ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะถ้าหากว่าพระโพธิสัตว์บริจาคทานโดยไม่ยึดมั่นอยู่ในลักษณะ ทานนั้นย่อมเป็นบุญอันประมาณมิได้ ฯ"
須菩提！於意云何？東方虛空可思量不？」	"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? อากาศในบูรพทิศเป็น

	สิ่งที่อาจประมาณได้หรือไม่หนอ ?”
「不也，世尊！」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ หาประมาณได้ไม่ ฯ”
「須菩提！南西北方四維上下虛空可思量不?」	“ดูก่อนสุภูติ อากาศในทักษิณทิศ ปัจจิมทิศ อุดรทิศ อีสานทิศ อาคเนย์ทิศ หรดีทิศ พายัพทิศ อุปริมทิศและเหฏฐิมทิศเป็นสิ่งที่อาจประมาณได้หรือไม่หนอ ?”
「不也，世尊！」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ หาประมาณได้ไม่”
「須菩提！菩薩無住相布施，福德亦復如是，不可思量。須菩提！菩薩但應如所教	“ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์บริจาคทานโดยไม่มีความยึดมั่นในลักษณะ ย่อมเป็นบุญอัน

住。須菩提！於意云何？可以身相見如來不？」	ประมาณมิได้เช่นกัน ฯ ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์พึงดำรงในคำสอนด้วยประการดังนี้แล ฯ ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? ตถาคตเป็นผู้ที่สามารถเห็นได้ด้วยกายลักษณะหรือไม่หนอ ?"
「不也，世尊！不可以身相得見如來。何以故？如來所說身相即非身相。」	"ข้าแต่องค์ภควันต์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระตถาคตเจ้านั้นมิอาจเห็นได้โดยอาศัยกายลักษณะ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจากกายลักษณะที่พระตถาคตตรัสนั้น หาใช่กายลักษณะไม่ ฯ"
佛告須菩提：「凡所有相，皆是虛妄。若見諸相非相，則見如來。」	พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า "ธรรมดาว่าความมีอยู่แห่งลักษณะทั้งปวงล้วนเป็นมายา หากเห็นลักษณะทั้งปวงโดย

ความมิใช่ลักษณะ (นั่น) คือการเห็นตถาคต ฯ”

須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生得聞如是言說章句生實信不？」

พระสุภูติกราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ มีสรรพสัตว์ผู้น้อมไปเพื่อสดับการพรรณนาถ้อยคำและวจนบทดังกล่าวนี้แล้วเกิดความศรัทธาที่แท้จริงหรือไม่หนอ ?”

佛告須菩提：「莫作是說。如來滅後後五百歲，有持戒修福者，於此章句能生信心，以此為實。當知是人不於一佛、二佛、三、四、五佛而種善根，已於無量千萬佛所種諸善根，聞是章句，乃至一念生

พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า อย่าได้กล่าวเช่นนั้น ฯ ภายหลังตถาคตดับขันธ์แล้ว ๕๐๐ ปี เมื่อมีผู้ทรงศีลบำเพ็ญบุญบังเกิดจิตศรัทธาในวจนบทเหล่านี้ อาศัยบทเหล่านี้ให้เป็นจริงได้ ฯ (เธอ) พึงรู้เถิดว่าบุคคลผู้นั้นหาได้บำเพ็ญกุศลมูลในพระพุทธเจ้า

淨信者，須菩提！如來悉知悉見，是諸眾生得如是無量福德。何以故？是諸眾生無復我相、人相、眾生相、壽者相，	๑ พระองค์ ๒ พระองค์ ๓ พระองค์ ๔ พระองค์ ๕ พระองค์ ไม่ (เขา) ได้บำเพ็ญกุศลมูลทั้งปวงในพระพุทธเจ้าทั้งหลายนับพันพระองค์นับหมื่นพระองค์อันหาประมาณมิได้มาแล้ว การได้สดับวจนบทแม้เพียงหนึ่งชั่วขณะจิตแล้วบังเกิดศรัทธาอันบริสุทธิ์นั้น ดูก่อนสุภูติ ตถาคตรู้อย่างสิ้นเชิง เห็นอย่างสิ้นเชิง ว่าสรรพสัตว์ทั้งปวงเหล่านั้นจักได้รับบุญอันหาประมาณมิได้ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะสรรพสัตว์เหล่านั้นไม่มีอัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะและชีวลักษณะอีกแล้ว
無法相，亦無非法相。何以故？是諸眾生若心取相，則為著	เมื่อธรรมลักษณะไม่มี อธรรมลักษณะก็ไม่มีด้วยฯ เพราะเหตุใด

我、人、眾生、壽者。若取法相，即著我、人、眾生、壽者。何以故？若取非法相，即著我、人、眾生、壽者。是故不應取法，不應取非法。

เพราะถ้าหากสรรพสัตว์ยังมีจิตยึดมั่นในลักษณะ ก็จะยึดมั่นในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ ถ้าหากยังยึดมั่นใน**ธรรมลักษณะ** ก็คือความยึดในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะหากยึดมั่นใน**อธรรมลักษณะ** ก็คือการยึดมั่นในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นทั้งธรรมและไม่ควรยึดมั่นทั้งอธรรม ฯ

以是義故，如來常說汝等比丘知我說法如筏喻者，法尚應捨，何況非法。

เพราะอาศัยอรรถเช่นนี้ ตถาคตจึงกล่าวเสมอว่า **“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทราบว่าธรรมอันเรากล่าวแล้วด้วยอุปมาคือแพ แม้ธรรมยังพึงสละ จักกล่าวไปไยถึงอธรรมเล่า ?”**[๔๗]

須菩提！於意云何？如來得阿耨多羅三藐三菩提耶？如來有所說法耶？」

“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ตถาคตได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิหรือ ? มีธรรมอันตถาคตประกาศแล้วหรือ ?”

須菩提言：「如我解佛所說義，無有定法名阿耨多羅三藐三菩提，亦無有定法如來可說。何以故？如來所說法皆不可取，不可說，非法、非非法。所以者何？一切賢聖皆以無為法而有差別。」

พระสุภูติกราบทูลว่า “ตามที่ข้าพระองค์เข้าใจในอรรถที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เนื่องจากไม่มีธรรมที่กำหนดชื่อว่าเป็นอนุตตร-สัมมาสัมโพธิ จึงไม่มีธรรมที่ถูกกำหนดว่าเป็นสิ่งที่พระตถาคตเจ้าได้ตรัสไว้ด้วย ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะธรรมที่พระตถาคตตรัสแล้วทั้งปวงล้วนมิอาจยึดมั่นได้ มิอาจกล่าวได้เป็นธรรมก็ไม่ใช่ มิใช่ธรรมก็ไม่ใช่ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะอริยบุคคล

ทั้งปวงล้วนอาศัยอสังขตธรรมจึงมีความแตกต่าง ฯ”

「須菩提！於意云何？若人滿三千大千世界七寶以用布施，是人所得福德，寧為多不？」

“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ถ้าหากบุคคลบริจาคทานให้เต็มทั้งตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุ[๔๘] ด้วยรัตนะทั้ง ๗ บุคคลนั้นจักประสบบุญกุศลอย่างมากมายหรือไม่หนอ ?”

須菩提言：「甚多，世尊！何以故？是福德即非福德性，是故如來說福德多。」

พระสุภูติกราบทูลว่า “ ข้าแต่องค์ภควันต์ มากมายยิ่งนัก ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะบุญกุศลนั้น หาสภาวะแห่งความเป็นบุญกุศลมิได้ ดังนั้นพระตถาคตจึงตรัสว่าเป็นบุญกุศลอย่างมากมาย ฯ”

「若復有人於此經中受持乃至四句偈等，

“ถ้าหากมีบุคคลสมาทานปฏิบัติตามพระสูตรนี้ โดยที่สุดแม้เพียง

為他人說，其福勝彼。何以故？須菩提！一切諸佛及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法皆從此經出。須菩提！所謂佛法者，即非佛法。	คาถา ๔ บาท กล่าวแสดงแก่ผู้อื่น บุญนั้นย่อมชนะเหนือบุญดังกล่าวมา เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ พระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง ตลอดถึงอนุตตรสัมมาสัมโพธิธรรมของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ ล้วนอุบัติขึ้นจากพระสูตรนี้ ฯ ดูก่อนสุภูติ สิ่งที่เรียกว่าพุทธธรรม ก็หาใช่พุทธธรรมไม่ ฯ”
須菩提！於意云何？須陀洹能作是念『我得須陀洹果』不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระโสดาบันได้กระทำไว้ในใจ (มนสิการ) หรือไม่หนอว่า เราได้บรรลุโสดาปัตติผล ?”
須菩提言：「不也，世尊！何以故？須陀	พระสุภูติกราบทูลว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจ

洹名為入流，而無所入，不入色聲香味觸法，是名須陀洹。」	เช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจากพระโสดาบันชื่อว่าเข้าสู่กระแส แต่หาได้มีสิ่งที่เข้าไปไม่ (คือ) การไม่เข้าไปสู่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์จึงชื่อว่าโสดาบัน ฯ”
「須菩提！於意云何？斯陀含能作是念『我得斯陀含果』不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระสกทาคามีได้กระทำไว้ในใจหรือไม่หนอ ว่า เราได้บรรลุสกทาคามิผล ?”
須菩提言：「不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。」	พระสุภูติกราบทูลว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจากพระสกทาคามีชื่อว่ามีการไปและการมาครั้งเดียว แต่แท้จริงแล้วหาได้มีการไปและการมาไม่ จึงชื่อว่าสกทาคามี ฯ”

「須菩提！於意云何？阿那含能作是念『我得阿那含果』不？」

"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระอนาคามีได้กระทำไว้ในใจหรือไม่หนอว่าเราได้บรรลุอนาคามิผล ?"

須菩提言：「不也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而實無來，是故名阿那含。」

พระสุภูติกราบทูลว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด? เนื่องจากพระอนาคามีเป็นชื่อของการไม่มา แต่แท้จริงแล้วการมาก็ไม่มี ดังนั้นจึงชื่อว่าอนาคามี ฯ"

「須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念『我得阿羅漢道』不？」

"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? พระอรหันต์ได้กระทำไว้ในใจหรือไม่หนอ ว่าเราได้บรรลุอรหัตตมรรค?"

須菩提言：「不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：『我得阿羅漢道。』即為著我、人、眾生、壽者。世尊！佛說我得無諍三昧人中最為第一，是第一離欲阿羅漢，我不作是念：『我是離欲阿羅漢。』世尊！我若作是念：『我得阿羅漢道。』世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者。以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。」

พระสุภูติกราบทูลว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้กระทำไว้ในใจเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจากความไม่มีแห่งสังขตธรรมจึงชื่อว่าอรหันต์ ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ ถ้าหากพระอรหันต์กระทำไว้ในใจ (มนสิการ) ว่า “เราได้บรรลุอรหัตตมรรค” นั่นคือความยึดมั่นในอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ พระพุทธองค์ตรัสว่า ข้าพระองค์เป็นเอตทัคคะในบรรดาผู้บรรลุอรณาสมาธิ [๔๙] เป็นพระอรหันต์ผู้เลิศในวีตราคะ[๕๐] ข้าพระองค์มิได้กระทำไว้ในใจว่าเราคือพระอรหันต์ผู้ห่างไกลจากราคะ (วีตราคะ) ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ถ้าหากข้าพระองค์กระทำไว้ในใจว่าเราได้บรรลุอรหัตตมรรคฯ

	พระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะไม่ตรัสว่าสุภูติเป็นผู้ยินดีในอรณาวิหารธรรมฯ แท้จริงสุภูติมิได้มีการปฏิบัติใดๆ สุภูติจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ยินดีในอรณา-วิหารธรรม ฯ”
佛告須菩提：「於意云何？如來昔在然燈佛所，於法有所得不？」	พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า “ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ตถาคตได้บรรลุธรรมใดๆ หรือไม่ในสำนักของพระทีปังกรพุทธเจ้าในอดีตกาล ?”
「世尊！如來在然燈佛所，於法實無所得。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ พระตถาคตเจ้ามิได้บรรลุธรรมใดๆ ในสำนักของพระทีปังกรพุทธเจ้า ฯ”
「須菩提！於意云何？菩薩莊嚴佛土不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? พระโพธิสัตว์ยังพุทธเกษตรให้อลังการหรือไม่หนอ ?”

「不也，世尊！何以故？莊嚴佛土者，則非莊嚴，是名莊嚴。」

"ข้าแต่องค์ภควันต์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะการยังพุทธเกษตรให้อลังการ คือหาความอลังการมิได้ จึงชื่อว่าอลังการ ฯ"

「是故，須菩提！諸菩薩摩訶薩應如是生清淨心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應無所住而生其心。

"เพราะเหตุนั้นแลสุภูติ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งปวงพึงยังจิตอันบริสุทธิ์ให้บังเกิดขึ้นดังนี้ คือไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในรูปให้เกิดขึ้น ไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ให้เกิดขึ้น ไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในสิ่งใดๆ ให้เกิดขึ้น ฯ"

須菩提！譬如有人身如須彌山王，於意云何？是身為大不？」

"ดูก่อนสุภูติ อุปมาด้วยบุคคลผู้มีอัตภาพ (กาย) ดังเขาพระสุเมรุราช ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? นั่นเป็นอัตภาพที่ใหญ่โตหรือไม่ ?"

須菩提言：「甚大，世尊！何以故？佛說非身，是名大身。」

พระสุภูติกราบทูลว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ ใหญ่โตยิ่งนัก เพราะเหตุใด? เพราะพระพุทธองค์ตรัสว่า หาความเป็นอัตภาพมิได้ จึงชื่อว่ามหาอัตภาพ ฯ”

「須菩提！如恒河中所有沙數，如是沙等恒河，於意云何？是諸恒河沙寧為多不？」

“ดูก่อนสุภูติ อุปมาด้วยจำนวนเมล็ดทรายที่มีอยู่ในแม่น้ำคงคา คือทราย (๑ เมล็ด) เท่ากับแม่น้ำคงคา (๑ สาย) ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? เมล็ดทรายในคงคาทั้งปวงนั้นมีเป็นจำนวนมากใช่หรือไม่ ?”

須菩提言：「甚多，世尊！但諸恒河尚多無數，何況其沙。」

พระสุภูติกราบทูลว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ มากมายยิ่งนัก สายน้ำแห่งคงคาทั้งปวงนั้นมีจำนวนมากมายเกินกว่าจะนับได้ จะกล่าวไปไยถึงเมล็ดทรายเล่า ฯ”

「須菩提！我今實言告汝，若有善男子善女人以七寶滿爾所恒河沙數三千大千世界以用布施，得福多不？」	“ดูก่อนสุภูติ บัดนี้เราจะกล่าวความจริงแก่เธอ ถ้าหากมีกุลบุตรหรือกุลธิดาบริจาคทานให้เต็มทั้งตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุอันนับด้วยเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคาด้วยรัตนะทั้ง ๗ (บุคคลนั้น) จักประสบบุญกุศลอย่างมากมายหรือไม่หนอ ?”
須菩提言：「甚多，世尊！」	พระสุภูติกราบทูลว่า “ ข้าแต่องค์ภควันต์ มากมายยิ่งนัก ฯ”
佛告須菩提：「若善男子善女人於此經中乃至受持四句偈等，為他人說，而此福德勝前福德。	พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า “ถ้าหากกุลบุตร กุลธิดาสมาทานปฏิบัติตามพระสูตรนี้ โดยที่สุดแม้เพียงคาถา ๔ บาท กล่าวแสดงแก่ผู้อื่น บุญนั้นย่อมชนะเหนือบุญดังกล่าวมา ฯ”
復次，須菩提！隨說是經乃至四句偈等，	“ดูก่อนสุภูติ อนึ่ง การแสดงพระสูตรนี้ โดยที่สุดแม้เพียงคาถา ๔ บาท

當知此處一切世間天、人、阿修羅皆應供養，如佛塔廟，何況有人盡能受持讀誦。須菩提！當知是人成就最上第一希有之法。若是經典所在之處，則為有佛，若尊重弟子。」

พึงทราบเถิดว่าในสถานที่นั้นบรรดาเทวดา มนุษย์และอสูรทั้งหลายทั่วทั้งสกลโลกจะพึง (พากัน) สักการะดุจดังพุทธเจติยาราม จะกล่าวไปไยถึงผู้สมาทานปฏิบัติ ร่ำเรียนสาธยายจนสุดความสามารถด้วยเล่า ฯ ดูก่อนสุภูติ เธอพึงทราบเถิดว่าบุคคลนั้นได้ยังธรรมอันประเสริฐ อันเลิศ อันหาได้ยากให้สำเร็จ ฯ หากแม้นคัมภีร์สูตรนี้ประดิษฐานอยู่ ณ ที่ใด ที่นั้นย่อมมีพระพุทธเจ้าแลพระสาวกผู้ควรแก่การเคารพ ฯ”

爾時，須菩提白佛言：「世尊！當何名此經？我等云何奉持？」

ครั้งนั้นแล พระสุภูติได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ พระสูตรนี้มีชื่อว่าอย่างไร ? ข้าพระองค์จะสมาทานปฏิบัติอย่างไร ?”

佛告須菩提：「是經名為金剛般若波羅蜜，以是名字，汝當奉持。所以者何？須菩提！佛說般若波羅蜜，則非般若波羅蜜，須菩提！於意云何？如來有所說法不？」	พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า "พระสูตรนี้ชื่อว่าวัชรปรัชญาปารมิตา อาศัยนามนี้ เธอพึงสมาทานปฏิบัติเถิด ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ พระพุทธเจ้าตรัสปรัชญาปารมิตา ก็หาใช่ปรัชญาปารมิตาไม่ ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ตถาคตได้แสดงธรรมใดๆ หรือไม่ ?"
須菩提白佛言：「世尊！如來無所說。」	พระสุภูติกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ พระตถาคตมิได้แสดงสิ่งใดเลย ฯ"
「須菩提！於意云何？三千大千世界所有微塵是為多不？」	"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ปรมาณูทั้งปวงในตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุมากมายหรือไม่หนอ ?"

須菩提言：「甚多，世尊！」	พระสุภูติกราบทูลว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ มากมายยิ่งนัก ฯ"
「須菩提！諸微塵，如來說非微塵，是名微塵；如來說世界，非世界，是名世界。	"ดูก่อนสุภูติ ปรมาณูทั้งปวงนั้น ตถาคตกล่าวว่าหาความเป็นปรมาณูมิได้ จึงชื่อว่าปรมาณู ตถาคตกล่าวว่า โลกธาตุ ก็หาความเป็นโลกธาตุมิได้ จึงชื่อว่าโลกธาตุ ฯ"
須菩提！於意云何？可以三十二相見如來不？」	"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ตถาคตอาจเห็นได้โดยอาศัยลักษณะ ๓๒ ประการหรือไม่ หนอ ?"
「不也，世尊！不可以三十二相得見如來。何以故？如來說三十二相即是非相，是名三十二相。	"ข้าแต่องค์ภควันต์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระตถาคตเจ้ามิอาจมองเห็นได้โดยอาศัยลักษณะ ๓๒ ประการ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะพระตถาคตตรัสว่าลักษณะ ๓๒ ประการนั้น หา

ความเป็นลักษณะมิได้ จึงชื่อว่าลักษณะ ๓๒ ประการ ฯ”

須菩提！若有善男子善女人以恒河沙等身命布施，若復有人，於此經中乃至受持四句偈等，為他人說，其福甚多。」

“ดูก่อนสุภูติ หากแม้นมีกุลบุตรกุลธิดา บริจาคร่างกายชีวิตเทียบด้วยเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคาก็ตาม หากมีบุคคลผู้สมาทานปฏิบัติในพระสูตรนี้โดยที่สุดแม้เพียงคาถา ๔ บาท กล่าวแสดงแก่ผู้อื่น บุญนั้นย่อมมากมายเหนือกว่าบุญดังกล่าว ฯ”

爾時，須菩提聞說是經，深解義趣，涕淚悲泣而白佛言：「希有！世尊！佛說如是甚深經典，我從昔來所得慧眼，未曾得聞如是之經。世尊！若復有人得聞是經，信心清淨，則生實相，當知是人成就第一希

ครั้งนั้นแล พระสุภูติเมื่อได้สดับการแสดงพระสูตรนี้ เข้าใจอรรถอย่างลึกซึ้งจนน้ำตาไหล กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ หาได้ยากยิ่งนัก พระพุทธองค์ได้แสดงพระสูตรอันลึกซึ้งเช่นนี้ข้าพระองค์นับตั้งแต่ได้บรรลุปัญญาจักษุในอดีตมาไม่เคยได้สดับพระสูตรเช่นนี้เลย ฯ

有功德。世尊！是實相者，則是非相，是故如來說名實相。世尊！我今得聞如是經典，信解受持，不足為難。若當來世，後五百歲，其有眾生得聞是經，信解受持，是人則為第一希有。何以故？此人無我相、人相、眾生相、壽者相。所以者何？我相即是非相，人相、眾生相、壽者相即是非相。何以故？離一切諸相，則名諸佛。」

ข้าแต่องค์ภควันต์ ถ้าหากมีผู้ได้สดับพระสูตรนี้ มีจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์สะอาด ก็จะยังลักษณะอันแท้จริงให้บังเกิด พึงรู้เถิดว่า (เขา) เป็นบุคคลที่ยังบุญอันเลิศ อันหาได้ยากให้สำเร็จ ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ ลักษณะอันแท้จริงนี้ ก็หาความเป็นลักษณะมิได้ ฉะนั้นพระตถาคตเจ้าจึงตรัสว่าเป็นชื่อแห่งลักษณะอันแท้จริง ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ บัดนี้ข้าพระองค์ได้สดับพระสูตรคัมภีร์นี้แล้ว ความศรัทธา ความเข้าใจและการสมาทานปฏิบัติ (ล้วน) มิใช่เรื่องยาก ฯ หากแม้นว่าในอนาคตกาลผ่านไป ๕๐๐ ปี ยังมีสรรพสัตว์ผู้ได้สดับพระสูตรนี้ มีศรัทธา เข้าใจและสมาทานปฏิบัติ (เขา) จะเป็นบุคคลผู้เลิศผู้หาได้ยาก ฯ เพราะเหตุใด ? เนื่องจากบุคคลนั้นปราศจาก

อัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะและชีวลักษณะ ฯ ข้อนั้นเป็นไฉน? เมื่ออัตตลักษณะมิใช่ลักษณะ ปุคคลลักษณะก็ดี สัตตวลักษณะก็ดี ชีวลักษณะก็ดี จึงมิใช่ลักษณะด้วยฯ เพราะเหตุใด? เพราะที่ชื่อว่าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เนื่องจากปราศจากลักษณะทุกอย่าง ฯ”

佛告須菩提：「如是！如是！若復有人得聞是經，不驚不怖不畏，當知是人甚為希有。何以故？須菩提！如來說第一波羅蜜，非第一波羅蜜，是名第一波羅蜜。須菩提！忍辱波羅蜜，如來說非忍辱波羅蜜。何以故？須菩提！如我昔為歌利王

“ดูก่อนสุภูติ เป็นเช่นนั้นแล เป็นเช่นนั้นแล ถ้าหากมีบุคคลผู้ได้สดับพระสูตรนี้แล้ว ไม่ตกใจ ไม่กลัว ไม่หวาดหวั่น พึงรู้เถิดว่าเขาเป็นบุคคลที่หาได้ยาก ฯ เพราะเหตุใด? ดูก่อนสุภูติตถาคตกล่าวว่าปรมัตถปารมี (แท้จริง) หาความเป็นปรมัตถปารมีมิได้ จึงชื่อว่าปรมัตถปารมี ฯ ดูก่อนสุภูติ ขันติบารมี ตถาคตกล่าวว่าเป็นขันติบารมีก็หามิได้ ฯ

割截身體，我於爾時無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。是故，須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。若心有住，則為非住，是故佛說菩薩心不應住色布施。

เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ ในอดีตเราถูกพระเจ้ากลิราช[๕๑] หั่นร่างกาย ในครั้งนั้นเราไม่มีอัตตลักษณะ ไม่มีปุคคลลักษณะ ไม่มีสัตตวลักษณะและไม่มีชีวลักษณะ ฯ เพราะเหตุใด ? ในอดีตกาลเมื่อเราถูกหั่นอวัยวะเป็นชิ้นๆ หากแม้นเรามีอัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะและชีวลักษณะก็พึงเกิดความอาฆาตพยาบาท ฯ ดูก่อนสุภูติ เมื่อรำลึกถึงในอดีตกาลเมื่อ ๕๐๐ ชาติที่ (เกิด) เป็นขันติวาทีดาบส ในชาตินั้นแล (เรา) ไม่มีอัตตลักษณะ ไม่มีปุคคลลักษณะ ไม่มีสัตตวลักษณะ ไม่มีชีวลักษณะ ฯ ดูก่อนสุภูติ เพราะฉะนั้นแล พระโพธิสัตว์พึงปราศจากลักษณะทั้งปวงยังอนุตตรสัมมาสัมโพธิจิตให้เกิดขึ้น คือไม่ควร

ยังจิตที่ยึดมั่นในรูปให้เกิดขึ้น ไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในเสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ให้เกิดขึ้น ไม่ควรยังจิตที่ยึดมั่นในสิ่งใดให้เกิดขึ้น ฯ หากยังมีจิตที่ยึดมั่นอยู่ ก็หาความยึดมั่นมิได้ ฯ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "พระโพธิสัตว์ไม่พึงบริจาคทาน ด้วยจิตที่ยึดมั่นอยู่ในรูป ฯ"

須菩提！菩薩為利益一切眾生，應如是布施。如來說一切諸相即是非相。又說一切眾生則非眾生。

"ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์เพื่อยังสิ่งอันเป็นประโยชน์ให้บังเกิดแก่สรรพสัตว์ พึงให้บริจาคทานด้วยประการดังนี้ ฯ" พระตถาคตตรัสว่า "ลักษณะทั้งหลายทั้งปวง (ล้วน) หาใช่ลักษณะไม่" ทั้งยังตรัสว่า "สรรพสัตว์ทั้งปวงก็หาใช่สรรพสัตว์ไม่ ฯ"

須菩提！如來是真語者、實語者、如語者、不誑語者、不異語者。

“ดูก่อนสุภูติ ตถาคตเป็น **สัจจวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนัญญถวาที**”[๕๒]

須菩提！如來所得法，此法無實無虛。須菩提！若菩薩心住於法而行布施，如人入闇，則無所見；若菩薩心不住法而行布施，如人有目，日光明照，見種種色。

“ดูก่อนสุภูติ ธรรมใดที่ตถาคตตรัสรู้ ธรรมเหล่านั้นเป็นความจริงก็หาไม่[๕๓] เป็นความลวงก็หาไม่ฯ ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากพระโพธิสัตว์ยังจิตให้ยึดมั่นอยู่ในธรรม บำเพ็ญการบริจาคทาน (เขา) ย่อมเป็นดุจบุคคลผู้เข้าสู่ความมืด มองไม่เห็นสิ่งใดๆ ถ้าหากพระโพธิสัตว์ยังจิตไม่ให้ยึดมั่นในธรรม บำเพ็ญการบริจาคทาน (เขา) ย่อมเป็นดุจผู้มีดวงตา อันแสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ส่องสว่างอยู่ ย่อมมองเห็นรูปต่างๆ ได้ ฯ”

「須菩提！當來之世若有善男子善女人能於此經受持讀誦，則為如來以佛智慧悉知是人，悉見是人，皆得成就無量無邊功德。

"ดูก่อนสุภูติ ในอนาคตกาลหากมีกุลบุตร กุลธิดาผู้สามารถสมาทานปฏิบัติร่ำเรียนสาธยายพระสูตรนี้ (เขา) ย่อมเป็นบุคคลผู้ที่ตถาคตรู้ได้ เห็นได้ด้วยญาณปัญญาของพระพุทธเจ้า ล้วนเป็นผู้ได้รับบุญอันหาประมาณมิได้หาขอบเขตมิได้ ฯ"

須菩提！若有善男子善女人初日分以恒河沙等身布施，中日分復以恒河沙等身布施，後日分亦以恒河沙等身布施，如是無量百千萬億劫以身布施。若復有人，聞此經典，信心不逆，其福勝彼，何況書寫，受持讀誦，為人解說。

"ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากมีกุลบุตร กุลธิดา ในยามอาทิตย์อุทัยบริจาคร่างกายเป็นทานเสมอด้วยเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคา ในยามอาทิตย์อยู่ท่ามกลางบริจาคร่างกายเป็นทานเสมอด้วยเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคา ในยามอาทิตย์อัสดงก็บริจาคร่างกายเป็นทานเสมอด้วยเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคานับร้อยนับพันนับหมื่นโกฏิกัลป์อันหาประมาณมิได้ ฯ หากแม้นมีผู้ได้สดับ

พระสูตรนี้ ยังจิตศรัทธามิให้หวนกลับ บุญนั้นย่อมชนะเหนือบุญดังกล่าวมา จะกล่าวไปไยถึงการลิขิต การสมาทานปฏิบัติการร่ำเรียนสาธยายและการอรรถาธิบายเพื่อผู้อื่นเล่า ฯ”

須菩提！以要言之，是經有不可思議，不可稱量無邊功德。如來為發大乘者說，為發最上乘者說。若有人能受持讀誦，廣為人說，如來悉知是人，悉見是人，皆得成就不可量，不可稱，無有邊，不可思議功德。如是人等，則為荷擔如來阿耨多羅三藐三菩提。何以故？須菩提！若樂小法者，著我見、人見、眾生見、壽者

“ดูก่อนสุภูติ อาจกล่าวได้ว่าพระสูตรนี้เป็นอจินไตย มิอาจประมาณได้ เป็นบุญอันหาขอบเขตมิได้ ฯ ตถาคตกล่าวโดยหมายเอามหายาน กล่าวโดยหมายเอายานอันประเสริฐสุด ฯ หากแม้นมีบุคคลผู้สามารถสมาทานปฏิบัติ ร่ำเรียนสาธยายป่าวประกาศแก่ผู้อื่น ตถาคตย่อมรู้ ย่อมเห็นโดยสิ้นเชิงว่า (เขา) ล้วนได้รับบุญที่สำเร็จอันมิอาจประมาณได้ มิอาจกล่าวได้ ไม่มีขอบเขต เป็นอจินไตย บุคคลเช่นนี้จึงเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอนุตตร-

見，則於此經不能聽受讀誦，為人解說。

สัมมาสัมโพธิแห่งตถาคต ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ หากผู้ใดยังยินดีในธรรมฝ่ายหีนะ ผู้นั้นยังยึดมั่นอยู่ในอัตตทิฏฐิ ปุคคลทิฏฐิ สัตตวทิฏฐิและชีวทิฏฐิ (เขา) ย่อมไม่สามารถสดับ สมาทาน ร่ำเรียนสาธยายในพระสูตรนี้ หรืออรรถาธิบายให้แก่ผู้อื่นได้ ฯ”

須菩提！在在處處，若有此經，一切世間天、人、阿修羅所應供養，當知此處則為是塔，皆應恭敬作禮圍繞，以諸華香而散其處。

“ดูก่อนสุภูติ ที่ใดก็ตามหากมีพระสูตรนี้ บรรดาเทวดา มนุษย์และอสูรทั้งหลายทั่วทั้งสกลโลกจะพึง (พากัน) สักการะ พึงรู้เถิดว่าในที่นั้นเป็นดุจดังพระเจดีย์ที่พึงได้รับความเคารพ กระทำการเวียนบูชาด้วยดอกไม้ของหอมโปรยปรายยังบริเวณดังกล่าว ฯ”

復次，須菩提！善男子善女人受持讀誦此

ดูก่อนสุภูติ อนึ่ง กุลบุตรกุลธิดาผู้สมาทานปฏิบัติ ร่ำเรียน

經，若為人輕賤，是人先世罪業應墮惡道，以今世人輕賤故，先世罪業則為消滅，當得阿耨多羅三藐三菩提。

สาธยายพระสูตรนี้ ถ้าหากถูกคนดูแคลน (นั่น) เป็นบาปกรรมของเขาในชาติปางก่อนที่สมควรตกสู่อบายภูมิ (แต่) เพราะเหตุที่ถูกคนดูแคลนในชาตินี้ บาปกรรมในอดีตชาติจึงระงับดับสิ้นไป ได้บรรลุถึงอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ฯ”

須菩提！我念過去無量阿僧祇劫於然燈佛前，得值八百四千萬億那由他諸佛，悉皆供養承事，無空過者。若復有人於後末世能受持讀誦此經，所得功德，於我所供養諸佛功德，百分不及一，千萬億分乃至算數譬喻所不能及。

“ดูก่อนสุภูติ เราระลึกถึงอดีตกาลในอสงไขยกัลป์อันมิอาจประมาณได้ ก่อนสมัยพระทีปังกรพุทธเจ้า (เรา) ได้พบพระพุทธเจ้าทั้งหลายจำนวนแปดร้อยสี่พันหมื่นล้านนิยุตะ[๕๔] โดยได้ถวายสักการะบูชาทั้งสิ้น ไม่มีพระองค์ใดที่ผ่านไปอย่างว่างเปล่า หากมีบุคคลในยุคสุดท้ายของโลกสามารถสมาทานปฏิบัติ ร่ำเรียนสาธยายพระสูตรนี้ บุญที่ (เขา)

ได้รับทั้งปวงนั้น (เมื่อเทียบ) กับบุญที่เราถวายสักการะในพระพุทธเจ้าทั้งปวง ยังเทียบมิได้กับเศษหนึ่งส่วนร้อย(ของบุญเขา) หรือเศษแห่งพันหมื่นล้าน หรือจนกระทั่งการนับด้วยอุปมาก็ไม่สามารถเปรียบได้ ฯ”

須菩提！若善男子善女人於後末世有受持讀誦此經，所得功德，我若具說者，或有人聞，心則狂亂，狐疑不信。須菩提當知！是經義不可思議，果報亦不可思議。」

“ดูก่อนสุภูติ หากแม้นกุลบุตรกุลธิดา ในยุคสุดท้ายของโลกสามารถสมาทานปฏิบัติ ร่ำเรียนสาธยายพระสูตรนี้ บุญที่ได้รับทั้งปวงนั้น หากเราจะกล่าวโดยละเอียด ผู้ได้สดับจะมีจิตฟุ้งซ่านสงสัย ไม่ศรัทธา ฯ ดูก่อนสุภูติ (เธอ) พึงรู้เถิดว่าอรรถแห่งพระสูตรนี้เป็นอจินไตย วิบากผลจึงเป็นอจินไตยด้วย ฯ”

爾時，須菩提白佛言：「世尊！善男子

ครั้งนั้นแล พระสุภูติกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่องค์

善女人發阿耨多羅三藐三菩提心，云何應住？云何降伏其心？」	ภควันต์ กุลบุตรก็ดี กุลธิดาก็ดี ผู้ยังจิตในอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้เกิดขึ้น ควรดำรง (จิตนั้น) ไว้อย่างไร ? ควรข่มจิตนั้นเอาไว้อย่างไร ?”
佛告須菩提：「善男子善女人發阿耨多羅三藐三菩提者，當生如是心：『我應滅度一切眾生，滅度一切眾生已，而無有一眾生實滅度者。』何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，則非菩薩。所以者何？須菩提！實無有法發阿耨多羅三藐三菩提者。	พระพุทธองค์ตรัสกับพระสุภูติว่า “กุลบุตรก็ดี กุลธิดาก็ดี ผู้ยังอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้เกิดขึ้น พึงยังจิตเช่นนี้ให้เกิดขึ้นว่า เราพึงช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ สรรพสัตว์ที่ถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุแล้ว ก็ย่อมไม่มีสรรพสัตว์ผู้ถึงความเป็นอนุปาทิเสสนิพพานธาตุอย่างแท้จริง ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากพระโพธิสัตว์ยังมีอัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะ ชีวลักษณะ ก็หาใช่พระโพธิสัตว์ไม่ ฯ เพราะเหตุใดหรือ? ดูก่อนสุภูติแท้จริงแล้วธรรม

	คือการยังอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้เกิดขึ้นก็หามีไม่ ฯ”
須菩提！於意云何？如來於然燈佛所有法得阿耨多羅三藐三菩提不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนี้มีความหมายอย่างไร ? ในสำนักของพระทีปังกรพุทธเจ้า ตถาคตมีธรรมให้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิหรือไม่ ?”
「不也，世尊！如我解佛所說義，佛於然燈佛所無有法得阿耨多羅三藐三菩提。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ ตามที่ข้าพระองค์เข้าใจในอรรถที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ ไม่มีธรรม(อันใด)ให้พระพุทธองค์ได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิในสำนักของพระทีปังกรพุทธเจ้าเลย ฯ”
佛言：「如是！如是！須菩提！實無有法如來得阿耨多羅三	พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนสุภูติ เป็นเช่นนั้นแล เป็นเช่นนั้นแล แท้จริงแล้ว ไม่มีธรรมที่ยัง

藐三菩提！須菩提！若有法如來得阿耨多羅三藐三菩提者，然燈佛則不與我受記：『汝於來世當得作佛，號釋迦牟尼。』以實無有法得阿耨多羅三藐三菩提，是故然燈佛與我受記，作是言：『汝於來世，當得作佛，號釋迦牟尼。』何以故？如來者，即諸法如義。

ตถาคตให้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิเลย ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากมีธรรมที่ยังตถาคตให้เป็นผู้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิ พระทีปังกรพุทธเจ้าก็จักไม่พยากรณ์แก่เราว่าในอนาคตกาลเธอจักบรรลุเป็นพระพุทธเจ้านามว่าศากยมุนีฯ แท้จริงแล้ว ความมีอยู่แห่งธรรมคือการบรรลุถึงอนุตตรสัมมาสัมโพธิหามีอยู่ไม่ ดังนั้นเราจึงได้รับการพยากรณ์จากพระทีปังกรพุทธเจ้า โดยตรัสว่า ในอนาคตกาลเธอจักบรรลุเป็นพระพุทธเจ้านามว่าศากยมุนี ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะตถาคตหมายถึงธรรมทั้งหลายทั้งปวงโดยอรรถว่าเป็นเช่นนั้นเอง ฯ”

若有人言：『如來得阿耨多羅三藐三菩提。』須菩提！實無

“หากมีผู้กล่าวว่า ตถาคตบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิฯ ดูก่อนสุภูติ แท้จริงแล้ว ความมีอยู่แห่งธรรม

有法佛得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！如來所得阿耨多羅三藐三菩提，於是中無實無虛，是故如來說一切法皆是佛法。須菩提！所言一切法者，即非一切法，是故名一切法。須菩提！譬如人身長大。」

ที่พระพุทธเจ้าบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิหามีอยู่ไม่ ฯ ดูก่อนสุภูติ การบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิของตถาคตนั้น ในระหว่างแห่งธรรมนั้นหาใช่ความจริงไม่ ทั้งหาใช่ความลวงไม่ ดังนั้นตถาคตจึงกล่าวว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงล้วนเป็นพุทธธรรม ฯ ดูก่อนสุภูติ คำกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงนั้นก็หาความเป็นธรรมทั้งปวงมิได้ ฉะนั้นจึงชื่อว่าธรรมทั้งปวง ฯ”

“ดูก่อนสุภูติ อุปมาด้วยบุคคลผู้มีมหาอัตภาพ”

須菩提言：「世尊！如來說人身長大，則為非大身，是名大身。

พระสุภูติกราบทูลว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ พระตถาคตตรัสว่าบุคคลที่มีมหาอัตภาพ ก็หาความเป็นมหาอัตภาพมิได้ จึงชื่อว่ามหาอัตภาพ”

須菩提！菩薩亦如是，若作是言：『我當滅度無量眾生。』則不名菩薩。何以故？須菩提！實無有法名為菩薩，是故佛說一切法無我、無人、無眾生、無壽者。須菩提！若菩薩作是言：『我當莊嚴佛土。』是不名菩薩。何以故？如來說莊嚴佛土者，即非莊嚴，是名莊嚴。須菩提！若菩薩通達無我法者，如來說名真是菩薩。須菩提！於意云何？如來有肉眼不？」

"ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์ก็เช่นเดียวกันหากกล่าวว่า "เราพึงช่วยเหลือสรรพสัตว์อันไม่มีประมาณให้ถึงอนุปาทิเสส-นิพพานธาตุ ย่อมไม่ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ แท้จริงแล้ว ไม่มีธรรมที่ชื่อว่าพระโพธิสัตว์ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่มีอัตตา (อนัตตา) ไม่มีปุคคละ ไม่มีสัตตวะและไม่มีชีวะ ฯ ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากพระโพธิสัตว์กล่าวว่า เราพึงยังพุทธเกษตรให้อลังการย่อมไม่ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์ฯเพราะเหตุใด? เพราะตถาคตกล่าวว่ายังพุทธเกษตรให้อลังการ (นั้น) หาความเป็นอลังการมิได้ จึงชื่อว่าความอลังการ ฯ ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากพระโพธิสัตว์บรรลุถึงธรรมแห่งความไม่มีอัตตา (อนัตตา)

ตถาคตจึงกล่าวว่าเป็นชื่อของพระโพธิสัตว์ที่แท้จริง ฯ” “ดูก่อนสุภูติในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? ตถาคตมีมังสจักษุหรือไม่ ?”

「如是，世尊！如來有肉眼。」

“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้ามีมังสจักษุ ฯ”

「須菩提！於意云何？如來有天眼不？」

“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? ตถาคตมีทิพยจักษุหรือไม่ ?”

「如是，世尊！如來有天眼。」

“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้ามีทิพยจักษุ ฯ”

「須菩提！於意云何？如來有慧眼不？」

“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? ตถาคตมีปัญญาจักษุหรือไม่ ?”

「如是，世尊！如來有慧眼。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้ามีปัญญาจักษุ ฯ”
「須菩提！於意云何？如來有法眼不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? ตถาคตมีธรรมจักษุหรือไม่ ?”
「如是，世尊！如來有法眼。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้ามีธรรมจักษุ ฯ”
「須菩提！於意云何？如來有佛眼不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? ตถาคตมีพุทธจักษุหรือไม่ ?”
「如是，世尊！如來有佛眼。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้ามีพุทธจักษุ ฯ”

「須菩提！於意云何？恒河中所有沙，佛說是沙不？」

“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? เมล็ดทรายทั้งหมดในแม่น้ำคงคา พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเมล็ดทรายหรือไม่ ?”

「如是，世尊！如來說是沙。」

“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้าตรัสว่าเป็นเมล็ดทราย ฯ”

「須菩提！於意云何？如一恒河中所有沙，有如是等恒河，是諸恒河所有沙數佛世界如是寧為多不？」

“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร? อุปมาด้วยเมล็ดทรายทั้งหมดที่มีอยู่ในแม่น้ำคงคาสายหนึ่ง ฉันใด ข้อเปรียบเทียบด้วยแม่น้ำคงคานี้ โลกธาตุของพระพุทธเจ้าที่นับด้วยเมล็ดทรายซึ่งมีอยู่ในแม่น้ำคงคาทุกสาย ก็มีเป็นจำนวนมาก ฉันนั้นใช่หรือไม่ ?

「甚多，世尊！」

“ข้าแต่องค์ภควันต์ มากมายยิ่งนัก ฯ”

佛告須菩提：「爾所國土中所有衆生若干種心，如來悉知。何以故？如來說諸心，皆為非心，是名為心。所以者何？須菩提！過去心不可得，現在心不可得，未來心不可得。

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระสุภูติว่า "สรรพสัตว์ที่มีอยู่ในพุทธเกษตรทั้งปวงนั้น หากแม้น (พวกเขา) มีภาวะแห่งจิตโดยประการต่างๆ ตถาคตก็ทราบได้อย่างสิ้นเชิง ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะตถาคตกล่าวว่า จิตทั้งปวงนั้น ล้วนหาความเป็นจิตมิได้ จึงชื่อว่าจิต ฯ เพราะเหตุใดหรือ ? ดูก่อนสุภูติ อดีตจิตมิอาจครองได้ ปัจจุบันจิตมิอาจครองได้ อนาคตจิตก็มิอาจครองได้ ฯ"

須菩提！於意云何？若有人滿三千大千世界七寶以用布施，是人以是因緣得福多不？」

"ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ถ้าหากมีบุคคลบริจาคทานให้เต็มทั้งตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุ ด้วยรัตนะทั้ง ๗ เขาอาศัยเหตุปัจจัย (เช่นนี้) จักประสบบุญเป็นอันมากหรือไม่หนอ ?"

「如是，世尊！此人以是因緣得福甚多。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ เป็นเช่นนั้นแล เขาเหล่านั้นอาศัยเหตุปัจจัย (เช่นนี้) จักประสบบุญเป็นอันมาก ฯ”
「須菩提！若福德有實，如來不說得福德多；以福德無故，如來說得福德多。須菩提！於意云何？佛可以具足色身見不?	“ดูก่อนสุภูติ หากแม้นบุญเป็นภาวะที่มีอยู่จริง ตถาคตย่อมไม่กล่าวว่าได้ประสบบุญเป็นอันมาก เพราะอาศัยภาวะแห่งความเป็นบุญไม่มีอยู่ ตถาคตจึงกล่าวว่าประสบบุญเป็นอันมาก ฯ” “ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? รูปกายอันพรั่งพร้อมของพระพุทธเจ้าสามารถมองเห็นได้หรือไม่ ?”
「不也，世尊！如來不應以具足色身見。何以故？如來說具足色身，即非具足色	“ข้าแต่องค์ภควันต์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ รูปกายอันพรั่งพร้อมของพระตถาคตเจ้าเป็นสิ่งที่มิพึงมองเห็นได้ ฯ เพราะเหตุใด ?

身，是名具足色身。」	เพราะพระตถาคตเจ้าตรัสว่ารูปกายอันพรั่งพร้อมนี้ หาความเป็นรูปกายอันพรั่งพร้อมมิได้ จึงชื่อว่ารูปกายอันพรั่งพร้อม ฯ”
「須菩提！於意云何？如來可以具足諸相見不？」	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? สรรพลักษณะอันพรั่งพร้อมของตถาคตสามารถมองเห็นได้หรือไม่ ?
「不也，世尊！如來不應以具足諸相見。何以故？如來說諸相具足，即非具足，是名諸相具足。」	“ข้าแต่องค์ภควันต์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ สรรพลักษณะอันพรั่งพร้อมของตถาคตเจ้าไม่สามารถมองเห็นได้ ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะพระตถาคตตรัสว่าสรรพลักษณะอันพรั่งพร้อมนั้นหาความพรั่งพร้อมมิได้ จึงชื่อว่าความพรั่งพร้อมแห่งสรรพลักษณะฯ”

「須菩提！汝勿謂如來作是念：『我當有所說法。』莫作是念。何以故？若人言如來有所說法，即為謗佛，不能解我所說故。須菩提！說法者，無法可說，是名說法。

“ดูก่อนสุภูติ เธออย่าได้กล่าวว่าตถาคตกระทำไว้ในใจ (มนสิการ) ว่า เรามีธรรมอันได้แสดงแล้ว จงอย่ากระทำไว้ในใจ (เช่นนั้น) ฯ เพราะเหตุใด ? หากแม้นมีคนกล่าวว่า ตถาคตมีธรรมอันได้แสดงแล้ว นั่นเป็นการกล่าวร้ายต่อพระพุทธเจ้า เพราะ (เขา) มิได้เข้าใจในสิ่งที่เรากล่าว ฯ ดูก่อนสุภูติ ธรรมอัน (เรา) แสดงแล้วนั้นหาความเป็นธรรมที่แสดงมิได้ จึงชื่อว่าแสดงธรรม ฯ 」

爾時，慧命須菩提白佛言：「世尊！頗有眾生於未來世聞說是法，生信心不？」

ในสมัยนั้นแล พระสุภูติผู้มีอายุ[๕๕] ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ ในอนาคตจักยังมีสรรพสัตว์ที่ได้สดับธรรมที่ (พระองค์) แสดงแล้วบังเกิดจิตศรัทธาหรือไม่หนอ ?”

佛言：「須菩提！彼非眾生，非不眾生。何以故？須菩提！眾生眾生者，如來說非眾生，是名眾生。

พระพุทธองค์ตรัสว่า "ดูก่อนสุภูติ เขาเหล่านั้นเป็นสรรพสัตว์ก็มิใช่ ไม่เป็นสรรพสัตว์ก็มิใช่ ฯ เพราะเหตุใด ? ดูก่อนสุภูติ ความเป็นสรรพสัตว์ก็ดี ผู้เป็นสรรพสัตว์ก็ดี ตถาคตกล่าวว่าหาความเป็นสรรพสัตว์มิได้ (ดังนั้น) จึงชื่อว่าสรรพสัตว์ ฯ"

須菩提白佛言：「世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？」

พระสุภูติกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ พระพุทธองค์บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธินั้น ไม่มีสิ่งใดให้บรรลุหรือหนอ ?"

如是！如是！須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。

"ดูก่อนสุภูติ เป็นเช่นนั้นแล เป็นเช่นนั้นแล ความมีอยู่แห่งธรรมแม้เพียงเล็กน้อยที่เราบรรลุในอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ก็หามีไม่ จึงชื่อว่าอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ฯ"

復次，須菩提！是法平等，無有高下，是名阿耨多羅三藐三菩提。以無我、無人、無眾生、無壽者，修一切善法，則得阿耨多羅三藐三菩提。須菩提！所言善法者，如來說非善法，是名善法。	ดูก่อนสุภูติ อนึ่งธรรมเป็นความเสมอภาค ความสูงหรือต่ำ (แห่งธรรมนั้น) ก็หามีไม่ จึงชื่อว่าอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ฯ อาศัยความไม่มีอัตตา (อนัตตา) ความไม่มีแห่งปุคคละ ความไม่มีแห่งสัตตวะและความไม่มีแห่งชีวะบำเพ็ญในกุศลธรรมทั้งปวงจึงได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ฯ ดูก่อนสุภูติ คำกล่าวว่ากุศลธรรมนั้น ตถาคตกล่าวว่าหาความเป็นกุศลธรรมมิได้ จึงชื่อว่ากุศลธรรม ฯ”
須菩提！若三千大千世界中所有諸須彌山王，如是等七寶聚，有人持用布施。若人以此般若波羅蜜經乃至四句偈等受持讀誦，為他人說，於前福德，百分不及一，	“ดูก่อนสุภูติ หากแม้นมีผู้บริจาคทานโดยใช้รัตนะทั้ง ๗ กองรวมกันเท่าเขาพระสุเมรุราชทั่วทั้งตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุก็ตาม ฯ ถ้าเขาอาศัยวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้โดยที่สุดแม้เพียงคาถา ๔ บาท สมาทานปฏิบัติ

百千萬億分乃至算數譬喻所不能及。	ร่ำเรียนสาธยาย แสดงแก่ผู้อื่น ในบุญ (ของเขา) ก่อนหน้านั้น ยังไม่ถึงเศษหนึ่งส่วนร้อย หรือเศษแห่งพันหมื่นล้าน หรือจนกระทั่งการนับด้วยอุปมาก็ไม่สามารถเปรียบได้ ฯ”
須菩提！於意云何？汝等勿謂如來作是念：『我當度眾生。』須菩提！莫作是念。何以故？實無有眾生如來度者，若有眾生如來度者，如來則有我、人、眾生、壽者。須菩提！如來說有我者，則非有我，而凡夫之人以為有我。須菩提！凡夫者，如來說則非凡夫。須菩提！於意云	“ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? เธอจงอย่ากล่าวว่า ตถาคตได้กระทำไว้ในใจว่า เราพึงโปรดสรรพสัตว์ ฯ ดูก่อนสุภูติ (เธอ) จงอย่ากระทำไว้ในใจ (เช่นนั้น) ฯ เพราะเหตุใด ? แท้จริงแล้ว ความมีอยู่แห่งตถาคตผู้โปรดสรรพสัตว์ก็ไม่มี ถ้าหากยังมีตถาคตผู้โปรดสัตว์อยู่ ตถาคตก็ยังมีอัตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ฯ ดูก่อนสุภูติ ตถาคตกล่าวว่า “มีเรานั้น” ก็หาความมีอยู่แห่งเรามิได้แต่ปุถุชนเข้าใจว่ามีเรา ฯ ดูก่อนสุภูติ (แม้)

何？可以三十二相觀如來不？」	ปุถุชนนั้น ตถาคตก็กล่าวว่าหาความเป็นปุถุชนมิได้ ฯ" "ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ตถาคตเห็นได้โดยอาศัยลักษณะ ๓๒ ประการหรือไม่ ?"
須菩提言：「如是！如是！以三十二相觀如來。」	พระสุภูติกราบทูลว่า "เป็นเช่นนั้นแล เป็นเช่นนั้นแล พระตถาคตเจ้าเห็นได้โดยอาศัยลักษณะ ๓๒ ประการ ฯ"
佛言：「須菩提！若以三十二相觀如來者，轉輪聖王則是如來。」	พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากตถาคตเห็นได้โดยอาศัยลักษณะ ๓๒ ประการ พระเจ้าจักรพรรดิ์ก็ย่อมเป็นตถาคตได้ ฯ"
須菩提白佛言：「世尊！如我解佛所說義，不應以三十二相觀如來。」	พระสุภูติกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่องค์ภควันต์ ตามที่ข้าพระองค์เข้าใจในอรรถที่พระพุทธองค์ตรัสไว้พระตถาคตเจ้า

	มิอาจเห็นได้ด้วยลักษณะ ๓๒ ประการ ฯ”
爾時，世尊而說偈言：	ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคาถานี้ว่า
若以色見我， 以音聲求我， 是人行邪道， 不能見如來。	“(ชนเหล่าใด) หากอาศัยรูปเพื่อเห็นเรา อาศัยเสียงเพื่อเข้าถึงเรา ชน (เหล่านั้น) ประพฤติในมิจฉา-มรรค ย่อมไม่สามารถเห็นตถาคตได้ ฯ”
「須菩提！汝若作是念：『如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。』須菩提！莫作是念：如來不以具足相故，得阿耨多羅三藐三菩提。	“ดูก่อนสุภูติ หากเธอกระทำไว้ในใจว่า เพราะตถาคตมิได้อาศัยลักษณะอันพรั่งพร้อมจึงบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ฯ ดูก่อนสุภูติ (อีกทั้ง) อย่ากระทำไว้ในใจว่า เพราะตถาคตมิได้อาศัยลักษณะอันพรั่งพร้อมบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิเลย ฯ”

須菩提！汝若作是念：『發阿耨多羅三藐三菩提者，說諸法斷滅相。』莫作是念。何以故？發阿耨多羅三藐三菩提心者，於法不說斷滅相。

“ดูก่อนสุภูติ หากเธอกระทำไว้ในใจว่า การยังอนุตตรสัมมาสัมโพธิให้บังเกิด คือ**การกล่าวว่าธรรมทั้งปวงมีลักษณะขาดสูญ ฯ** (เธอ) จงอย่ากระทำไว้ในใจ (เช่นนั้น) เพราะเหตุใด ? เพราะการยังอนุตตรสัมมาสัมโพธิจิตให้เกิดขึ้น คือการ**ไม่กล่าวว่าธรรมมีลักษณะขาดสูญ ฯ**”

須菩提！若菩薩以滿恒河沙等世界七寶布施，若復有人知一切法無我，得成於忍，此菩薩勝前菩薩所得功德。須菩提！以諸菩薩不受福德故。」

ดูก่อนสุภูติ หากแม้นพระโพธิสัตว์ยังโลกธาตุอันเสมอด้วยเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคาให้เต็มด้วยการบริจาคทานด้วยรัตนะทั้ง ๗ (ต่อมา) หากมี (พระโพธิสัตว์) ผู้รู้ธรรมทั้งปวงว่าไม่มีอัตตา (เป็นอนัตตา) (เขา) ย่อมบรรลุถึงขันติ (กฺษานฺติ) พระโพธิสัตว์เหล่านี้ย่อมได้บุญเหนือกว่าพระโพธิสัตว์ก่อนหน้านั้น ฯ

ดูก่อนสุภูติ เพราะพระโพธิสัตว์ทั้งปวงย่อมไม่ยึดติดในบุญ ฯ”

須菩提白佛言：「世尊！云何菩薩不受福德？」

พระสุภูติกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่องค์ภควันต์ พระโพธิสัตว์ไม่ยึดติดในบุญอย่างไร ?”

「須菩提！菩薩所作福德，不應貪著，是故說不受福德。

“ดูก่อนสุภูติ พระโพธิสัตว์เมื่อบำเพ็ญบุญทั้งปวง ไม่พึงยึดมั่นในความโลภ ดังนั้นจึงกล่าวว่าไม่ยึดติดในบุญ ฯ”

須菩提！若有人言：『如來若來若去，若坐若臥。』是人不解我所說義。何以故？如來者，無所從來，亦無所去，故名如來。

“ดูก่อนสุภูติ ถ้าหากมีผู้กล่าวว่าตถาคต คือการมาก็ดี การไปก็ดี การนั่งก็ดี การนอนก็ดี บุคคลนั้นย่อมไม่เข้าใจในอรรถที่เราแสดงแล้วทั้งปวง ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะ ตถาคต ไม่มีการมาทั้งปวงจึงไม่มีการไปด้วย ฉะนั้นจึงชื่อว่าตถาคต”

須菩提！若善男子善女人以三千大千世界碎為微塵，於意云何？是微塵眾寧為多不？」

"ดูก่อนสุภูติ หากกุลบุตร กุลธิดายังตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุบดจนเป็นปรมาณู ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? ปรมาณูมากมายหรือไม่ ?"

「甚多，世尊！何以故？若是微塵眾實有者，佛則不說是微塵眾。所以者何？佛說微塵眾，則非微塵眾，是名微塵眾。世尊！如來所說三千大千世界，則非世界，是名世界。何以故？若世界實有者，則是一合相，如來說一合相，則非一合相，是名一合相。」

"ข้าแต่องค์ภควันต์ มากมายยิ่งนัก เพราะเหตุใด ? ถ้าหากบรรดาปรมาณูทั้งหลายมีอยู่จริง พระพุทธองค์ย่อมไม่ตรัสว่าเป็นปรมาณู ฯ เพราะเหตุใด ? เพราะพระพุทธองค์ตรัสว่าปรมาณูทั้งหลายนั้น ก็หาความเป็นปรมาณูมิได้จึงชื่อว่าปรมาณู ฯ ข้าแต่องค์ภควันต์ ตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุที่พระตถาคตเจ้าตรัสถึงนั้นก็หาความเป็นโลกธาตุมิได้ จึงชื่อว่าโลกธาตุ ฯ เพราะเหตุใด ? ถ้าหาก

โลกธาตุเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ก็ย่อมมีลักษณะรวมเป็นหนึ่งเดียว ฯ พระตถาคตเจ้าตรัสว่าลักษณะที่รวมเป็นหนึ่งเดียวนั้น ก็หาลักษณะที่รวมเป็นหนึ่งเดียวมิได้จึงชื่อว่าลักษณะที่รวมเป็นหนึ่งเดียว ฯ”

「須菩提！一合相者，則是不可說，但凡夫之人貪著其事。須菩提！若人言：『佛說我見、人見、眾生見、壽者見。』須菩提！於意云何？是人解我所說義不？」

“ดูก่อนสุภูติ ลักษณะที่รวมเป็นหนึ่งเดียวก็มิอาจกล่าวได้ แต่ปุถุชนยึดถือในเรื่องนั้นด้วยโลภะ ฯ” “ดูก่อนสุภูติ หากมีผู้กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าตรัสอัตตทิฏฐิ ปุคคลทิฏฐิ สัตตวทิฏฐิและชีวทิฏฐิ ฯ ดูก่อนสุภูติ ในข้อนั้นเธอคิดอย่างไร ? เขาเข้าใจในอรรถที่เราแสดงหรือไม่ ?”

「世尊！是人不解如來所說義。何以故？世尊說我見、人見、

“ข้าแต่องค์ภควันต์ บุคคลนั้นหาได้เข้าใจในอรรถที่พระตถาคตเจ้าแสดงไม่ ฯ เพราะเหตุใด ?

眾生見、壽者見，即非我見、人見、眾生見、壽者見，是名我見、人見、眾生見、壽者見。」	เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เป็นอัตตทิฏฐิ ปุคคลทิฏฐิ สัตตวทิฏฐิและชีวทิฏฐินั้น ก็หาความเป็นอัตตทิฏฐิ ปุคคลทิฏฐิ สัตตวทิฏฐิและชีวทิฏฐิมิได้ จึงชื่อว่า อัตตทิฏฐิ ปุคคลทิฏฐิ สัตตวทิฏฐิและชีวทิฏฐิ ฯ"
「須菩提！發阿耨多羅三藐三菩提心者，於一切法應如是知，如是見，如是信解，不生法相。須菩提！所言法相者，如來說即非法相，是名法相。	"ดูก่อนสุภูติ การยังอนุตตร-สัมมาสัมโพธิให้บังเกิดขึ้นในธรรมทั้งปวงนั้น พึงทราบอย่างนี้ พึงเห็นอย่างนี้ พึงศรัทธาและเข้าใจอย่างนี้ว่า ลักษณะแห่งธรรมมิได้เกิดขึ้น ฯ ดูก่อนสุภูติ คำว่าธรรมลักษณะที่ตถาคตกล่าวนั้น หาความเป็นธรรมลักษณะมิได้ จึงชื่อว่าธรรมลักษณะ ฯ"
須菩提！若有人以滿無量阿僧衹世界七寶	"ดูก่อนสุภูติ หากมีผู้ยังโลกธาตุให้เต็มด้วยการบริจาครัตนะทั้ง

持用布施。若有善男子善女人發菩薩心者，持於此經乃至四句偈等受持讀誦，為人演說，其福勝彼。云何為人演說？不取於相，如如不動。何以故？

๗ นานนับอสงไขยอันมิอาจประมาณได้ ฯ ถ้าหากมีกุลบุตรกุลธิดา ยังโพธิจิตให้เกิดขึ้น ทรงไว้ซึ่งพระสูตรนี้ โดยที่สุดแม้เพียงคาถา ๔ บาท สมาทานปฏิบัติ ร่ำเรียนสาธยาย แสดงแก่ผู้อื่น บุญนั้นย่อมเหนือกว่าบุญดังกล่าวมา ฯ การประกาศแสดง (พระสูตรนี้) แก่ผู้อื่นเป็นอย่างไร ? คือความไม่ยึดมั่นในลักษณะ ความไม่หวั่นไหวอยู่อย่างนั้นเอง ฯ เพราะเหตุใด ?"

一切有為法，
如夢幻泡影，
如露亦如電，
應作如是觀。」

เพราะสังขตธรรมทั้งปวง อุปมาด้วยความฝัน มายา ฟองน้ำ เงา ทั้งอุปมาด้วยน้ำค้างและสายฟ้า จึงควรทำการพิจารณาโดยประการดังนี้ ฯ

佛說是經已，長老須菩提及諸比丘、比丘

พระพุทธองค์ครั้นตรัสพระสูตรนี้จบแล้ว พระสุภูติเถระตลอด

尼、優婆塞、優婆夷、一切世間天人、阿修羅，聞佛所說，皆大歡喜，信受奉行。

ถึงบรรดาภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์และอสูรทั่วทั้งสกลโลก เมื่อได้ฟัง (ธรรมเทศนา) ที่พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว ล้วนปีติยินดีอย่างยิ่ง น้อมรับเอาไปปฏิบัติด้วยความศรัทธา ฯ

บทที่ ๓

อิทธิพลและสาระสำคัญของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

พระพุทธศาสนามหายานในประเทศจีนเมื่อท่านกุมารชีวะได้แปลวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรออกสู่ภาษาจีนครั้งแรกเมื่อ ๑,๖๐๐ กว่าปีก่อน ได้รับการต้อนรับและเป็นที่นิยมอย่างมากในหมู่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป ผู้คนต่างพากันศึกษา สวดสาธยายกันอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งอาจเนื่องจากเนื้อหาในพระสูตรได้ระบุถึงอานิสงส์ต่างๆ ในการศึกษาทรงจำหรือนำไปบอกกล่าวแก่ผู้อื่น พระสูตรนี้จึงเป็นที่นิยมทั้งในหมู่ชนชั้นสูงและชนชั้นล่าง เหตุการณ์หนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญให้ทราบถึงความนิยมของคนจีนสมัยนั้นต่อพระสูตรนี้คือ สาเหตุการออกบวชของพระฮุ่ยเหนิง (หรือเว่ยหล่าง) ปรมาจารย์เซ็นรูปที่ ๖ ในสมัยราชวงศ์ถัง เกิดจากการได้ฟังวัชรสูตรนี้เอง

๓.๑ อิทธิพลวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรต่อปรมาจารย์เซนรูปที่ ๖

ตามประวัติพระพุทธศาสนานิกายเซนมีจุดเริ่มต้นจากพระโพธิธรรม (菩提達摩) หรือที่คนไทยรู้จักกันในนามตักม้อ ท่านได้เข้าไปเผยแผ่ธรรมในจีน ตรงกับสมัยฮ่องเต้

เหลียงอู่ตี้ (梁武帝) และมีธรรมทายาทสืบทอดเรื่อยมาที่สำคัญอีก ๕ ท่านคือ พระฮุ่ยเข่อ (慧可) พระเซิงช่าน (僧燦) พระเต้าซิ่น (道信) พระหงเหริ่น (弘忍) พระฮุ่ยเหนิง (惠能) รวมเป็นปรมาจารย์เซนทั้งหมด ๖ ท่าน ผู้ที่นับได้ว่าเป็นปรมาจารย์เซนที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลต่อศรัทธาชาวพุทธจีนมากที่สุดท่านหนึ่งคือ ปรมาจารย์เซนรูปที่ ๖ พระฮุ่ยเหนิง ปัจจุบันนี้สังขารร่างกายของท่านก็ยังถูกประดิษฐานเอาไว้อย่างดีที่วัดหนานฮวา (南華寺) มณฑลกวางตุ้ง ท่านผู้นี้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างสูงในบรรดาศิษย์นิกายเซน การเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาของท่าน มีจุดเริ่มต้นจากการได้ยินคนสวดวัชรสูตรสมัยยังไปขายฟืนตอนเป็นฆราวาส มีพระสูตรบทหนึ่งซึ่งกล่าวถึงประวัติของพระฮุ่ยเหนิงเรียกกันในภาษาไทยว่าสูตรเว่ยหลาง หรือชื่อในภาษาจีนว่า "ลิ่วจู่ถานจิง" 《六祖壇經》มีประวัติท่านที่ปรากฏในพระสูตรนี้บันทึกไว้ว่า

"วันหนึ่งมีลูกค้าสั่งซื้อฟืน ให้ฮุ่ยเหนิงนำไปส่งที่ร้าน เมื่อลูกค้ารับฟืนไป ฮุ่ยเหนิงได้รับเงินแล้วจึงเดินกลับไปที่ประตูด้านหน้า ได้พบกับลูกค้าคนหนึ่งกำลังสวด**วัชรสูตร** พอฮุ่ยเหนิงได้ยินเท่านั้นจิตก็เกิดความแจ่มแจ้งจึงถามลูกค้าว่า ท่านได้คัมภีร์นี้

มาจากไหน? ลูกค้าตอบว่าจากตงฟางเม่าซาน เขตหวงเหมย เมืองฉีโจว (ได้ไป) กราบนมัสการปรมาจารย์ (เซน) รูปที่ ๕ พระหงเหริน ณ ที่นั้น ปัจจุบันมีลูกศิษย์พันกว่าคน ข้าพเจ้าได้ยินได้เห็นท่านพระมหาเถราจารย์ชักชวนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ปฏิบัติตามวัชรสูตรนี้แม้เพียง ๑ ผูก ก็จะเห็นแจ้ง (ธรรม) ธาตุสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้โดยตรง ฮุ่ยเหนิงครั้นสดับดังนั้นเนื่องด้วยปุพพกรรมในอดีตเป็นปัจจัยจึงบอกลามารดา บ่ายหน้าไปสู่ตงฟางเม่าซานเพื่อไปกราบนมัสการปรมาจารย์ (เซน) รูปที่ ๕ พระหงเหริน" [๕๖]

"พระหงเหรินได้ถามฮุ่ยเหนิงว่า เจ้าเป็นคนจากที่ไหนถึงมากราบเรายังเขาแห่งนี้ วันนี้เจ้ามาหาเราที่นี่เพื่อประสงค์สิ่งใด? ฮุ่ยเหนิงได้กราบเรียนว่า ศิษย์เป็นคนหลิงหนาน เมืองซินโจว วันนี้เดินทางมาไกลเพื่อกราบนมัสการพระคุณท่าน มิได้ประสงค์สิ่งใดนอกจากปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ท่านมหาเถราจารย์จึงได้กล่าวกับฮุ่ยเหนิงว่า เจ้าเป็นคนหลิงหนาน เป็นชาวเถื่อน จะเป็นพระพุทธเจ้าได้หรือ! ฮุ่ยเหนิงตอบกลับว่า คนมีเหนือมีใต้ แต่พุทธภาวะไม่มีเหนือมีใต้ กายของคนเถื่อนกับกายของพระคุณท่านไม่เหมือนกัน (ก็จริงแต่) พุทธภาวะมีความแตกต่างกันหรือ ? [๕๗]

ภายหลังพระหงเหริ่นได้มอบบาตรและจีวรให้แก่พระฮุ่ยเหนิงเป็นปรมาจารย์รูปที่ ๖ บริขารเครื่องใช้เหล่านี้เป็นเสมือนตัวแทนแห่งการสืบทอดธรรมต่อจากท่าน หลังยุคพระฮุ่ยเหนิงพระพุทธศาสนานิกายเซนได้แตกออกไปอีกหลายสาย ต่อมาได้แพร่เข้าไปสู่เกาหลีและญี่ปุ่น ดังนั้นคัมภีร์วัชรสูตรจึงมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานิกายเซนอย่างมากในฐานะเป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญของนิกายนี้ ภายหลังการทำลายพระพุทธศาสนาของฮ่องเต้ถังอู่จง（唐武宗）นิกายอื่นๆ ในจีนล้วนได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง มีเพียงนิกายเซนและนิกายสุขาวดีเท่านั้นที่ยังเหลืออยู่เป็นส่วนมากกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ดังนั้นประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาหลังยุคราชวงศ์ถัง (ยุคเดียวกับทวารวดี) จะไม่กล่าวถึงนิกายเซนหรือฉานคงไม่ได้ แนวคิดคำสอนของเซนนั้นปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งมาจากคัมภีร์วัชรสูตรด้วย

๓.๒ สรุปหลักการ ๔ อย่างในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร [๕๘]

คำสอนในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ในอดีตมีผู้พยายามจัดลำดับไว้เป็นหมวดหมู่จำนวน ๓๒ บทโดยราชกุมารเหลียงเจ้าหมิงเพื่อสะดวกในการศึกษา นอกจากนี้ในหนังสือ 佛教叢書之二經典 รวบรวมโดยพระมหาเถราจารย์ซิงหวินแห่งวัดฝอกวงซัน

ไต้หวันได้สรุปเนื้อหาทั้งหมดของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรออกเป็น ๔ ประเด็นคือ

๓.๒.๑ ไร้ลักษณะในการบริจาคทาน (無相布施)

หมายถึงในขณะที่ทำการบริจาคทาน ไม่มีอัตตาในตัวผู้บริจาคทาน ไม่มีอัตตาในผู้รับทานหรือสิ่งของที่ให้ ตลอดถึงไม่มีความคิดที่อยากได้สิ่งตอบแทนจากการบริจาคนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นสภาวะว่างเปล่า การให้ทานที่ไร้ลักษณะเช่นนี้จึงนับว่ามีผลมาก ส่วนการให้ทานโดยปรารถนาต่อชื่อเสียงผลประโยชน์ หรือให้ทานเพราะกลัวต่อการตกไปสู่อบายภูมิ ให้ทานโดยปรารถนาความมีสุขภาพดีแก่ตนนับเป็นการให้ทานที่ยึดมั่นในความมีลักษณะ เป็นทานที่มีผลบุญอย่างจำกัด หากเป็นการให้โดยไม่คาดหวังสิ่งใดเป็นการตอบแทนจึงนับว่าเป็นบุญที่มีผลานิสงส์ที่ไร้ขอบเขต

๓.๒.๒ ไร้อัตตาในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ (無我度生)

หมายถึงการช่วยเหลือสรรพสัตว์ทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นประเภทที่เกิดในอัณฑชะก็ดี ชลาพุชะก็ดี สังเสทชะก็ดี โอปปาติกะก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ดี สรรพสัตว์เหล่านี้ทั้งหมดควรได้รับ

การช่วยเหลือ มิใช่จำเพาะเจาะจงประเภทหนึ่งประเภทใดเท่านั้น หลักการในการช่วยเหลือสรรพสัตว์มิใช่การให้แต่เพียงเสื้อผ้า อาหารเท่านั้น แต่การช่วยเหลือที่แท้จริงคือการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด บรรลุถึงอนุปาทิเสสนิพพาน (อนัตตา) พระโพธิสัตว์ผู้ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ถึงพระนิพพานได้นั้นต้องปราศจากอัตตลักษณะ ปุคคลลักษณะ สัตตวลักษณะ ชีวลักษณะ

๓.๒.๓ ไร้ความยึดมั่นในการดำรงชีวิต (無住生活)

หมายถึงการใช้ชีวิตโดยไม่ถูกกามคุณทั้ง ๕ หรืออายตนะภายนอกทั้ง ๖ ฉุดรั้งให้ลุ่มหลง ไม่โลภในสิ่งทั้งหลายที่เป็นเสื้อผ้าอาหารหรือที่อยู่อาศัย หากทำได้เช่นนี้จึงนับว่า “ไร้ความยึดมั่นในการดำรงชีวิต” การไร้ความยึดมั่นนี้มิได้หมายความว่าไม่ต้องดำเนินชีวิตใดๆ แต่หมายถึงการใช้ชีวิตในลักษณะที่เรียกว่า “ตุ๊กตาไม้กำลังชมบุปผาและสกุณา” จิตไม่ถูกรบกวนจากสิ่งภายนอก หากทำได้เช่นนี้ก็จะดำรงชีวิตได้โดยไม่ยึดติดหรือโลภหลงสิ่งใด

๓.๒.๔ ไร้การบรรลุในการปฏิบัติ（無得而修）

หมายถึงไร้การบรรลุจึงนับว่าเป็นการบรรลุที่แท้จริง (หากมีการบรรลุก็ต้องมีผู้บรรลุ มีอัตตาเป็นต้น) ดังนั้นธรรมชาติดั้งเดิมจึงบริสุทธิ์ ไม่จำเป็นต้องแต่งเติมหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดก็ปภัสสรเอง ธรรมชาติดั้งเดิมนั้นเป็นเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า หากมีการปฏิบัติ มีการเข้าถึง มีการบรรลุ ก็ไม่นับว่าเป็นธรรมชาติดั้งเดิม ดังนั้นไร้การปฏิบัติเท่านั้นจึงนับว่าเป็นการปฏิบัติที่แท้จริง ไร้การเข้าถึงจึงนับว่าเป็นการเข้าถึงที่แท้จริง ไร้การบรรลุจึงนับได้ว่าเป็นการบรรลุที่แท้จริง

๓.๓ ความไม่ยึดมั่นในธรรมทั้งปวง

ความไม่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตนโดยประการต่างๆ ตามที่ปรากฏคำสอนในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรนี้ มีเนื้อหาลึกซึ้งกว้างขวางในหลายระดับ ตั้งแต่การบริจาคทาน ความสัมพันธ์ระหว่างอายตนะ ทัศนะต่อธรรมและอธรรมทั้งปวง หรือการบรรลุของพระอริยบุคคลชั้นต่างๆ รวมถึงตัวอย่างการบำเพ็ญขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ ถึงแม้จะถูกทารุณกรรมอย่างไรก็ไม่แสดงความอาฆาตเพราะไร้ยึดมั่นในร่างกายเป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงถึงคำอธิบายเกี่ยวกับความไม่ยึดมั่นทั้งระดับโลกียะและโลกุตตระ

ความไม่ยึดมั่นต่อสิ่งใดๆ ในโลก จึงเป็นหลักการและหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา แนวคิดดังกล่าว ไม่เฉพาะคำสอนที่ปรากฏในยุคมหายานเท่านั้น แม้แต่พระพุทธศาสนายุคต้นก็ปรากฏเนื้อหาในลักษณะที่คล้ายกันคือ "ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น" (สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย) แม้ที่มาและเนื้อหาเอกสารทั้งสองยุคจะแตกต่างกัน แต่สาระหลักคือความไม่ยึดมั่นต่อสิ่งใดมีเป้าหมายเดียวกันคือการปล่อยวาง ตัวอย่างเช่นในจูฬตัณหาสังขยสูตรและจปลายมานสูตรเป็นต้น ทั้งสองพระสูตรนี้มีเนื้อหาที่สอดคล้องกันจะแสดงไว้ในที่นี้เฉพาะเนื้อหาในพระสูตรหลังเท่านั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "โมคคัลลานะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับมาว่า **ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น** ภิกษุได้สดับมาอย่างนั้นว่า **ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น** ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ชัดธรรมทั้งปวงแล้ว จึงกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว จึงเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา เธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความคลายไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความดับไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาเหล่านั้นอยู่ เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความคลายไปในเวทนาเหล่านั้น

อยู่พิจารณาเห็นความดับไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาเหล่านั้นอยู่ เธอก็ไม่ยึดมั่นอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ก็ไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้งก็ปรินิพพานเฉพาะตน เธอย่อมรู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป" [๕๙]

กระบวนการในการละความยึดมั่นถือมั่น ละอัตตาตัวตน หรือกล่าวโดยทั่วไปคือการปล่อยวาง ล้วนเกิดจากความเข้าใจสภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ทุกอย่างล้วนเป็นไปตามกระบวนการไตรลักษณ์ไม่มั่นคงไม่แน่นอน โดยที่สุดคือเข้าใจสภาวธรรมทั้งปวงว่าไร้อัตตา(สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา) ไร้ตัวตนที่แท้จริง ทุกอย่างเป็นเพียงปัจจยาการ

ในตอนท้ายของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร มีโศลกสั้นๆ สรุปเนื้อหาทั้งหมดเป็นที่นิยมและอ้างถึงกันมากในหมู่ชาวพุทธมหายานคือคำสอนในการมองโลก มองสังขตธรรมทั้งปวงว่าอุปมาเหมือนความฝัน มายา ฟองน้ำ เงา น้ำค้างและสายฟ้า ทั้งหมดทั้งปวงล้วนหาความยั่งยืนมิได้ เป็นเพียงสิ่งสมมุติเท่านั้น

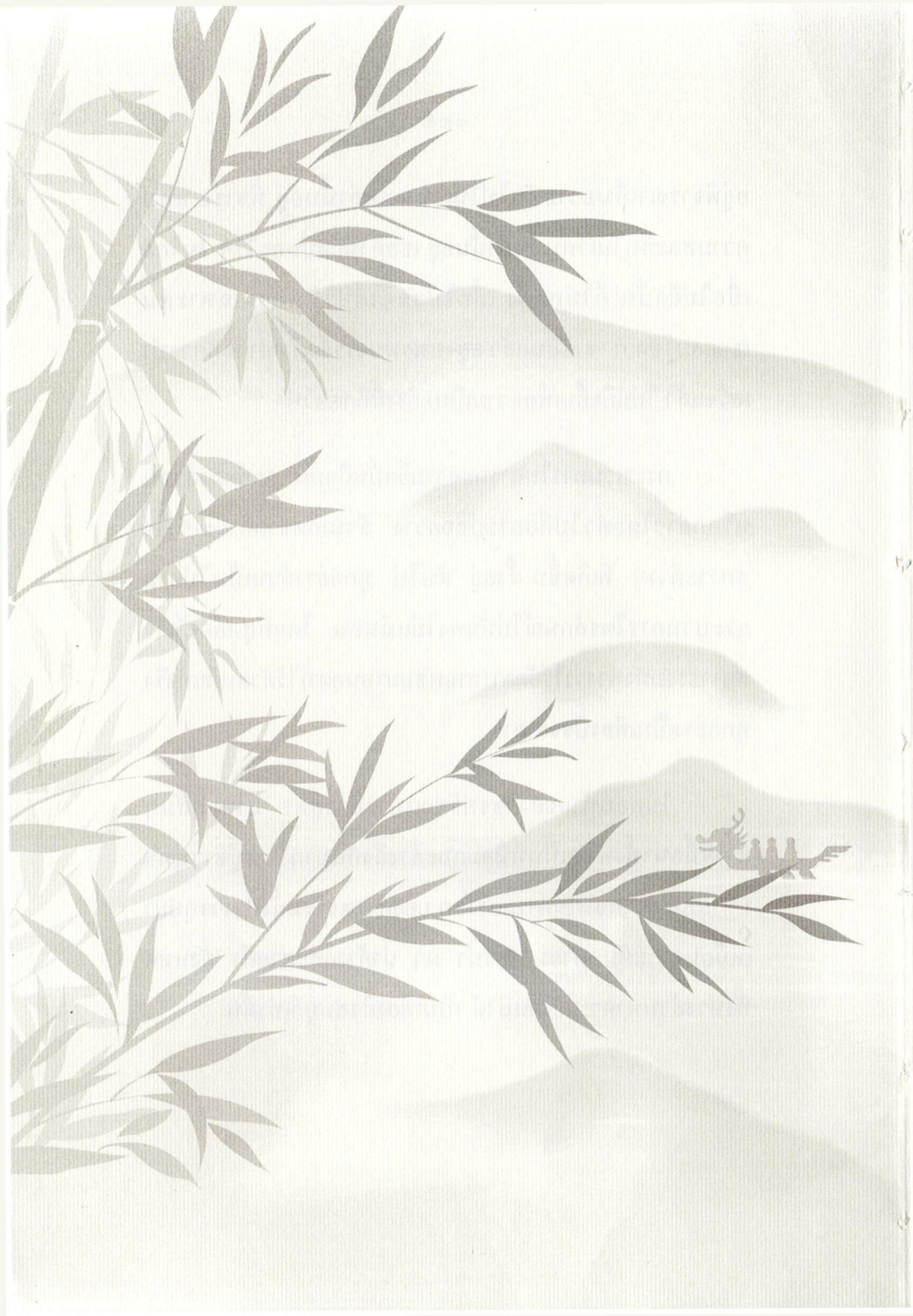

เชิงอรรถ

[๑] 星雲大師編著，《佛教叢書之二 經典》，高雄縣：佛光出版社，1995年，頁158。

[๒] 水野弘元著，劉欣如譯，《佛典成立史》，台北市：東大，1996年，頁115。

[๓] 慈怡，永本著，《佛光大辭典》，高雄市：佛光文化，2014，頁5884。

[๔] 朱恒夫，王學鈞，趙益注譯，潘柏世校閱，《新譯高僧傳》，台北市：三民書局，2014年，頁71-97。

[๕] 釋慧皎撰，《高僧傳》，大正藏，第 50冊，No.2059：初沙門僧叡才識高明。常隨什傳寫。什每為叡論西方辭體商略同異云。天竺國俗甚重文製。其宮商體韻以入絃為善。凡覲國王必有贊德。見佛之儀。以歌歎為貴。經中偈頌皆其式也。但改梵為秦失其藻蔚。雖得大意殊隔文體。有似嚼飯與人。非徒失味。乃令嘔噦也。

[๖] 釋僧叡，《出三藏記集》，大正藏第 55冊 No.2145：以弘始五年歲在癸卯四月二十三日，於京城之北逍遙園中出此經。法師手執胡本，口宣秦言。兩釋異音，交辯文旨。秦王躬攬舊經，驗其得失，諮其通途，坦其宗致。與諸宿舊義業沙門釋慧恭、僧䂮、僧遷、寶度、慧精、法欽、道流、僧叡、道恢、道㯗、道恒、道悰等五百餘人。詳其義旨，審其文中，然後書之。以其年十二月十五日出盡，校正檢括，明年四月二十三日乃訖文雖粗定。

[๗] Ven. Kar Lok, NG （Ding Quan 定泉）, The Significance of Sectarian Thoughts Alternations among Chinese Translated Scriptures in Mahāyāna Buddhism: A study Based on the Discoveries in Different Versions of the Diamond Sūtra, (Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2019), pp.17-18.

[๘] 鳩摩羅什譯,《金剛般若波羅蜜經》,《大正藏》, 第 08 冊, No. 0235。

[๙] 釋定泉著,《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》, 台北市: 大千出版社, 2017, 頁12。

[๑๐] 菩提流支譯 ,《金剛般若波羅蜜經》,《大正藏》, 第 08 冊, No. 0236。

[๑๑] 釋定泉著,《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》, 台北市: 大千出版社, 2017, 頁12-13。

[๑๒] 慈怡, 永本著,《佛光大辭典》, 高雄市: 佛光文化, 2014, 頁4480。

[๑๓] 釋定泉著,《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》, 台北市: 大千出版社, 2017, 頁12-13。

[๑๔] 真諦譯 ,《金剛般若波羅蜜經》,《大正藏》, 第 08 冊, No. 0237。

[๑๕] 釋定泉著,《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》, 台北市: 大千出版社, 2017, 頁13。

๑๖ 慈怡，永本著，《佛光大辭典》，高雄市：佛光文化，2014，頁5335。

๑๗ 真諦譯　，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第　08　冊，No. 0237：太守王方賒乃勤心正法，性愛大乘，仍於建造伽藍，請弘茲典。法師不乖本願，受三請而默然。尋此舊經甚有脫悞。即於壬午年五月一日重翻，天竺定文依婆藪論釋。

๑๘ 真諦譯　，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0237。

๑๙ 釋定泉著，《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》，台北市：大千出版社，2017，頁14-15。

๒๐ 朱慶之，《略論笈多譯《金剛經》的性質及其研究價值》，《普門學報》，第36期（2006年11月）：10。

๒๑ 玄奘譯，《大般若波羅蜜多經》，《大正藏》第 07 冊 No. 0220（第401卷-第600卷）。

๒๒ 釋定泉著，《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》，台北市：大千出版社，2017，頁15。

๒๓ 玄奘譯，《能斷金剛般若波羅蜜多經》，《高麗大藏經》（新文豐版），第 5 冊，No. 16。

๒๔ 水野弘元著，劉欣如譯，《佛典成立史》，台北市：東大，1996年，頁188。

๒๕ 慈怡，永本著，《佛光大辭典》，高雄市：佛光文化，2014，頁2569。

๒๖ 義淨譯 ，《佛說能斷金剛般若波羅蜜多經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0239。

๒๗ 釋定泉著，《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》，台北市：大千出版社，2017，頁16。

๒๘ 窺基著，《金剛般若經贊述》，《大正藏》，第 33 冊，No. 1700 ：當爾積代梵本文竝付三藏。藏討諸本龜資梵文即羅什譯同崑崙之本與真諦翻等。然經文舛異隨文乃知真謬。題名不同。三藏獨名能斷。即先所譯。無著論本亦名能斷。

๒๙ เสถียร โพธินันทะ แปล, **วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕-๖.

๓๐ ติช นัท ฮันห์ เขียน, สดใส ขันติวรพงศ์ แปล, เพชรตัดทำลายมายา อรรถาธิบายวัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔) หน้า ๕๒ - ๕๖.

๓๑ วิชชา พนาจารย์ แปล, วัชรปรัชญาปารมิตา, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทมาดีพับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๔๓), ส่วนคำนำ ไม่ระบุหน้า.

๓๒ วิชชา พนาจารย์ แปล, วัชรปรัชญาปารมิตา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แคนนา กราฟฟิค, ๒๕๔๓)

๓๓ อมร ทองสุกแปลและเรียบเรียง, วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร พระสงฆ์จีนกงอรรถาธิบาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ปทุมธานี: ชุณหวัตร, ๒๕๕๐) หน้า ๑๘.

๓๔ ธัมมนันทา สามเณรี แปล, วัชรเฉทิกปรัชญาปารมิตาสูตร, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทส่องศยาม, ๒๕๔๕)

๓๕ สุจิเมฆ แปล, วัชรจเฉทิกาปรัชญาปารมิตา, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: Tripurity Books, ๒๕๖๑

๓๖ 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：希有！世尊！如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。世尊！善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應云何住？云何降伏其心？佛言：善哉，善哉！須菩提！如汝所說：如來善護念諸菩薩，善付囑諸菩薩。汝今諦聽，當為汝說。善男子、善女人，發阿耨多羅三藐三菩提心，應如是住，如是降伏其心。唯然。世尊！願樂欲聞。佛告須菩提：諸菩薩摩訶薩應如是降伏其心：所有一切眾生之類，若卵生、若胎生、若濕生、若化生，若有色、若無色，若有想、若無想、若非有想非無想，我皆令入無餘涅槃而滅度之。如是滅度無量無數無邊眾

生，實無眾生得滅度者。何以故？須菩提！若菩薩有我相、人相、眾生相、壽者相，即非菩薩。

๓๗ 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：復次，須菩提！菩薩於法，應無所住，行於布施，所謂不住色布施，不住聲香味觸法布施。須菩提！菩薩應如是布施，不住於相。何以故？若菩薩不住相布施，其福德不可思量。

๓๘ 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：世尊！佛得阿耨多羅三藐三菩提，為無所得耶？如是，如是！須菩提！我於阿耨多羅三藐三菩提乃至無有少法可得，是名阿耨多羅三藐三菩提。

๓๙ 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：無法相，亦無非法相。何以故？是諸眾生若心取相，則為著我、人、眾生、壽者。若取法相，即著我、人、眾生、壽者。何以故？若取非法相，即著我、人、眾生、壽者，是故不應取法，不應取非法。以是義故，如來常說：汝等比丘，知我說法，如筏喻者，法尚應捨，何況非法。

๔๐ 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：須菩提！於意云何？須陀洹能作是念：我得須陀洹果不？須菩提言：不也，世尊！何以故？須陀洹名為入流，而無所入，不入色、聲、香、味、觸、法，是名須陀洹。須菩提！於意云何？斯陀含能作是

念：我得斯陀含果不？須菩提言：不也，世尊！何以故？斯陀含名一往來，而實無往來，是名斯陀含。須菩提！於意云何？阿那含能作是念：我得阿那含果不？須菩提言：不也，世尊！何以故？阿那含名為不來，而實無來，是故名阿那含。須菩提！於意云何？阿羅漢能作是念：我得阿羅漢道不？須菩提言：不也，世尊！何以故？實無有法名阿羅漢。世尊！若阿羅漢作是念：我得阿羅漢道。即為著我、人、眾生、壽者。世尊！佛說我得無諍三昧人中最為第一，是第一離欲阿羅漢。我不作是念：我是離欲阿羅漢。世尊！我若作是念：我得阿羅漢道。世尊則不說須菩提是樂阿蘭那行者。以須菩提實無所行，而名須菩提是樂阿蘭那行。

[๔๑] พระมหาอานนท์ อานนฺโท, “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มาธยมิกศาสตร์ในพุทธปรัชญามหายาน” , รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑) หน้า ๖๕ - ๖๖.; 鳩摩羅什譯，《中論》，《大正藏》，第 30 冊 No. 1564：因去法有去者。因去者有去法。因是二法則有可去處不得言定有。不得言定無。是故決定知。三法虛妄。空無所有。但有假名。如幻如化

[๔๒] 玄奘譯，《能斷金剛般若波羅蜜多經》，《高麗藏》第05冊No.0016；《大般若波羅蜜多經》，《大正藏》第 07 冊 No. 0220（第401卷–第600卷）。

[๔๓] 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：須菩提！忍辱波羅

蜜，如來說非忍辱波羅蜜。何以故？須菩提！如我昔為歌利王割截身體，我於爾時，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。何以故？我於往昔節節支解時，若有我相、人相、眾生相、壽者相，應生瞋恨。須菩提！又念過去於五百世作忍辱仙人，於爾所世，無我相、無人相、無眾生相、無壽者相。是故須菩提！菩薩應離一切相，發阿耨多羅三藐三菩提心，不應住色生心，不應住聲香味觸法生心，應生無所住心。

[๔๔] 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：若以色見我，以音聲求我，是人行邪道，不能見如來。

[๔๕] สํ.ข. (ไทย) ๙/๘๗/๑๕๙

[๔๖] 鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235：一切有為法，如夢幻泡影，如露亦如電，應作如是觀。

[๔๗]ม.มู.๑๒/๒๔๐/๒๕๕-๒๕๖ (ไทย) อลคัททูปมสูตร "ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้เดินทางไกล พบห้วงน้ำใหญ่ ฝั่งนี้น่าระแวง มีภัยเฉพาะหน้า ฝั่งโน้นเกษม ไม่มีภัยเฉพาะหน้า เรือหรือสะพานสำหรับข้ามเพื่อจะไปฝั่งโน้นไม่มี เขาจะพึงคิดอย่างนี้ว่า 'ห้วงน้ำนี้ใหญ่นัก ฝั่งนี้น่าระแวง มีภัยเฉพาะหน้า ฝั่งโน้นเกษม ไม่มีภัยเฉพาะหน้า เรือหรือสะพานสำหรับข้ามไปฝั่งโน้น ไม่มีทางที่ดี เราควรรวบรวมหญ้าไม้ กิ่งไม้ และใบไม้มาผูกเป็นแพแล้วอาศัยแพนั้นใช้มือและเท้าพุ้ยน้ำก็จะข้ามฝั่งได้โดยสวัสดี' ต่อมาเขา

รวบรวมหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้มาผูกเป็นแพ แล้วอาศัยแพนั้นใช้มือและเท้าพุ้ยน้ำข้ามฝั่งได้โดยสวัสดี เขาข้ามฝั่งได้แล้วจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'แพนี้มีประโยชน์แก่เรามากนัก เราอาศัยแพนี้ใช้มือและเท้าพุ้ยน้ำข้ามฝั่งได้โดยสวัสดี ทางที่ดี เราควรยกแพนี้ขึ้นเทินศีรษะ หรือยกขึ้นบ่าแบกไปตามความปรารถนา' เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นผู้กระทำอย่างนี้ จะชื่อว่าทำหน้าที่ในแพนั้น ถูกต้องหรือไม่" ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ข้อนั้นชื่อว่าทำไม่ถูกต้อง พระพุทธเจ้าข้า" พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นทำอย่างไร จึงจะชื่อว่าทำหน้าที่ในแพนั้นถูกต้อง ในข้อนี้ บุรุษนั้นข้ามฝั่งแล้วจะพึงคิดอย่างนี้ว่า 'แพนี้มีประโยชน์แก่เรามากนัก เราอาศัยแพนี้ใช้มือและเท้าพุ้ยน้ำข้ามฝั่งได้โดยสวัสดี ทางที่ดีเราควรยกแพนี้ขึ้นวางไว้บนบก หรือให้ลอยอยู่ในน้ำ' แล้วไปตามความปรารถนาบุรุษนั้นผู้กระทำอย่างนี้ จึงจะชื่อว่าทำหน้าที่ในแพนั้นถูกต้อง แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน แสดงธรรมมีอุปมาด้วยแพเพื่อต้องการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อต้องการจะยึดถือแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายรู้ทั่วถึงธรรมซึ่งเปรียบดุจแพที่เราแสดงแล้ว **ควรละแม้ธรรมทั้งหลาย ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงอธรรมเลย**"

๔๘ 慈怡，永本著，《佛光大辭典》，高雄市：佛光文化，2014，頁719：三千大千世界ตฺริสาหสฺรมหาสาหสฺรโลกธาตุ (tri-sāhasra-mahā-sāhasra-loka-dhātu)

[๔๙] สันสกฤต: อรณาสมาธิ, บาลี: อรณวิหารี ม.อุ.อ. (ไทย) -/๓๓๓/๒๖๕ อธิบายว่า คือการเข้าฌานที่สัมปยุตด้วยเมตตา

[๕๐] ผู้ห่างไกลจากราคะกิเลส, ม.อุ.อ. (ไทย) -/๓๓๓/๒๖๕ อรรถกถาปปัญจสูทนีอธิบายว่า พระสุภูติได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะใน ๒ ฐานะคือ ๑. เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ไม่มีกิเลส (อรณวิหารี) ๒. เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้เป็นทักขิไณยบุคคล

[๕๑] พระราชาผู้นี้ในขันติวาทิชาดก มีนามว่ากาสี รับสั่งให้ประหารดาบสผู้ตั้งมั่นอยู่ในขันติธรรม ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๙-๕๒/๑๖๖-๑๖๗, ส่วนชาตกอัฏฐกถาอธิบายความว่า พระราชาผู้นี้นามว่ากลาพุ รับสั่งให้ทรมานพระโพธิสัตว์ผู้เจริญในขันติธรรมด้วยการตัดอวัยวะต่างๆ จนตาย เพราะไม่พอใจที่บรรดานางสนมของตนไปล้อมฟังธรรมจากพระโพธิสัตว์ ขุ.ชา.อ. (ไทย) -/๒๖๕-๒๖๙

[๕๒] อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๒๙/๑๐๑ เชิงอรรถว่าด้วยวาทะของพระพุทธเจ้า

สัจจวาที หมายถึงตรัสเรื่องจริงที่อิงอริยสัจ

กาลวาที หมายถึงตรัสในเวลาอันเหมาะสม

ภูตวาที หมายถึงตรัสสภาวะที่เป็นจริง

ตถวาที หมายถึงตรัสตามที่ทรงกระทำมา

อวิตถวาที หมายถึงตรัสเรื่องที่ไม่คลาดเคลื่อน

อนัญญถวาที หมายถึงตรัสเรื่องจริงแท้ไม่เป็นอย่างอื่น

[๕๓] ฉบับสันสกฤต: น ตตฺร สตฺยํ น มฤษา

[๕๔] จีน: 八百四千萬億那由他 สันสกฤต: จตุราศีติพุทฺธโกฏิ นิยุตศตสหสฺราณฺยภูวนฺ (ข้อความสันสกฤตตอนนี้อาจเทียบเคียงได้กับฉบับของพระปรมาถะและพระอี้จิ้ง) มีข้อสังเกตเพิ่มเติมของนักวิชาการบางส่วนที่เชื่อว่าพระสูตรนี้ในฉบับสันสกฤตที่พบในปัจจุบันกับฉบับจีนที่ท่านกุมารชีวะใช้แปล อาจมีที่มาต่างกันเพราะมีเนื้อหาหลายแห่งที่แตกต่างกันชัดเจน ปัจจุบันมีการแปลหลายสำนวน ในที่นี้จะแสดงเนื้อหาที่แปลจากฉบับจีนของกุมารชีวะในภาษาไทยและอังกฤษเท่านั้น

สำนวนที่ ๑ แปลว่า "**จำนวนแปดร้อยสี่พันหมื่นอสงไขยนิยุตะองค์**" พระกุมารชีวะ, *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร*, แปลโดย เสถียร โพธินันทะ,พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) หน้า ๒๑.

สำนวนที่ ๒ แปลว่า "**หลายพันล้านโกฏิอายุตะองค์**" พระกุมารชีวะ, *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร*, แปลโดย อมร ทองสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ปทุมธานี: ชุนหวัตร, ๒๕๕๓) หน้า ๔๓.

สำนวนที่ ๓ แปลว่า "**แปดร้อยสี่พันแสนโกฏินิยุติองค์**" พระกุมารชีวะ, วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร, แปลโดย วิชชา พนาจารย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: แคนนา กราฟฟิก, ๒๕๔๘) หน้า ๖๑.

สำนวนที่ ๔ แปลว่า **"I was able to meet eighty-four thousand million *nayutas* of buddhas"** Kumarjiva, *Vajraprajnaparmita Sutra*, tr. Ven.Yifa, M.C.Owens, P.M.Romaskiewicz, 2nd Edition, (California: Buddha's Publishing, 2006), p.43.

[๕๕] จีน: 慧命, สันสกฤต: อายุษฺมานฺ, บาลี: อายสฺมา อายสฺมา แปลว่าผู้มีอายุ มีความหมายในระดับเดียวกับคำว่า ภนฺเต "ท่านผู้เจริญ" เป็นศัพท์เรียกขานพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากกว่าโดยความเคารพ

[๕๖] 《南宗頓教最上大乘摩訶般若波羅蜜經六祖惠能大師於韶州大梵寺施法壇經》，《大正藏》，第 48 冊， No. 2007：忽有一客買柴，遂領惠能至於官店，客將柴去。惠能得錢，却向門前，忽見一客讀《金剛經》。惠能一聞，心明便悟。乃問客曰：『從何處來，持此經典？』客答曰：『我於蘄州黃梅縣東馮茂山，禮拜五祖弘忍和尚，現今在彼，門人有千餘眾。我於彼聽見大師勸道俗，但持《金剛經》一卷，即得見性，直了成佛。』惠能聞說，宿業有緣，便即辭親，往黃梅馮茂山禮拜五祖弘忍和尚。

[๕๗] 《南宗頓教最上大乘摩訶般若波羅蜜經六祖惠能大師於韶州大梵寺施法壇經》，《大正藏》，第 48 冊， No. 2007：弘忍和尚問惠能曰：「汝何方人？來此山禮拜吾，汝今向吾邊，復求何物？」

惠能答曰：「弟子是嶺南人，新州百姓，今故遠來禮拜和尚，不求餘物，唯求作佛。」大師遂責惠能曰：「汝是嶺南人，又是獦獠，若為堪作佛！」惠能答曰：「人即有南北，佛性即無南北；獦獠身與和尚不同，佛性有何差別？」

[๕๘] 星雲大師編著，《佛教叢書之二　經典》，高雄縣：佛光出版社，1995年，頁159-164。

[๕๙] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๙๕/๔๒๖-๔๒๗, องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๖๑/๑๑๙

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๙) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๗) อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาษาไทย

ติช นัท ฮันห์ เขียน. สดใส ขันติวรพงศ์ แปล. (๒๕๔๔) เพชรตัดทำลายมายา อรรถาธิบายวัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.

ธัมมนันทา สามเณรี แปล. (๒๕๔๕) วัชรเฉทิกปรัชญาปารมิตาสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทส่องศยาม.

พระมหาอานนท์ อานนฺโท, ผศ.ดร. “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มาธยมิกศาสตร์ในพุทธปรัชญามหายาน”. **รายงานวิจัย.** สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

เสถียร โพธินันทะ แปล. (๒๕๕๕). **วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

วิชชา พนาจารย์ แปล. (๒๕๔๓) วัชรปรัชญาปารมิตา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทมาดีพับลิชชิ่งจำกัด.

วิชชา พนาจารย์ แปล. (๒๕๔๓๗ วัชรปรัชญาปารมิตา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แคนนา กราฟฟิค.

สุจิเมฆ แปล. (๒๕๖๑) วัชรจเฉทิกาปรัชญาปารมิตา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: Tripurity Books.

อมร ทองสุก แปลและเรียบเรียง. (๒๕๕๐) วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร พระสงฆ์จิ้กงอรรถาธิบาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ปทุมธานี: ชุณหวัตร.

พระไตรปิฎกภาษาจีน (CBETA 2014)

玄奘譯，《大般若波羅蜜多經》，《大正藏》第 07 冊 No. 0220（第401卷-第600卷）。

玄奘譯，《能斷金剛般若波羅蜜多經》，《高麗藏》第 05 冊 No. 0016。

真諦譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0237。

兼授無相戒弘法弟子法海集記，《南宗頓教最上大乘摩訶般若波羅蜜經六祖惠能大師於韶州大梵寺施法壇經》，《大正藏》，第 48 冊，No. 2007。

菩提流支譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0236。

義淨譯 ，《佛說能斷金剛般若波羅蜜多經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0239。

鳩摩羅什譯，《中論》，《大正藏》，第 30 冊 No. 1564。

鳩摩羅什譯，《金剛般若波羅蜜經》，《大正藏》，第 08 冊，No. 0235。

窺基著，《金剛般若經贊述》，《大正藏》，第 33 冊，No. 1700。

釋僧叡，《三藏記集》，大正藏第 55 冊 No. 2145。

釋慧皎 撰，《高僧傳》，大正藏，第 50 冊， No. 2059。

ภาษาจีน

水野弘元著，劉欣如譯，（1996）《佛典成立史》，台北市：東大。

朱恒夫，王學鈞，趙益注譯，潘柏世校閱，（2014）《新譯高僧傳》，台北市：三民書局。

朱慶之，《略論笈多譯《金剛經》的性質及其研究價值》，《普門學報》，第 36 期（2006年11月）：10。

星雲大師編著，（1995）《佛教叢書之二 經典》，高雄縣：佛光出版社。

慈怡，永本著，（2014）《佛光大辭典》，高雄市：佛光文化。

釋定泉著，（2017）《《金剛經》八譯的文本比較——以派系思想為主》，台北市：大千出版社。

ภาษาอังกฤษ

Ven. Kar Lok, NG （Ding Quan 定泉）. (2019) The Significance of Sectarian Thoughts Alternations among Chinese Translated Scriptures in Mahāyāna Buddhism: A study Based on the Discoveries in Different Versions of the Diamond Sūtra. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Kumarjiva. *Vajraprajnaparmita Sutra.* tr. by Ven.Yifa, M.C.Owens, P.M.Romaskiewicz. (2006) 2nd Edition. California: Buddha's Publishing.

ดัชนี

ก

กปิศะ ------------------------๒๗

โกฏิกัลป์----------------------๘๘

กุฉะ ------------------------๒๗

กุมารายนะ --------------๒๗

กุลธิดา ------------------๔๖,

๖๐, ๖๑, ๗๘, ๘๒, ๘๘,

๙๐,๙๒, ๙๓, ๑๑๒, ๑๑๕

กุลบุตร------------------๔๖,

๖๐, ๖๑, ๗๘, ๘๒, ๘๘,

๙๐, ๙๒, ๙๓, ๑๑๒, ๑๑๕

กุศลธรรม ---------------๑๐๖

เกาเซิงจ้วน -------- ๒๗,๒๘

ข

ขงจื๊อ----------------------๒๕

ขันติ--------------------- ๑๑๐

ขันติบารมี---------------๕๕,

๕๖, ๘๔

ขันติวาทีดาบส ---------๔๒,

๕๕, ๕๖, ๘๕

ขาดสูญ -----------------๑๑๐

ค

คงคา -------------------------๗๗

๗๘, ๘๒, ๘๘,๑๐๐,๑๑๐

ความฝัน ---------------๑๑๕,

๑๒๕

คัมภีร์ ๔๒ บทสูตร ----๒๕

คาปิซา ---------------------๒๗

ง

เงา -------------------------๕๗,

๑๑๕, ๑๒๕

จ

จดหมายเหตุเกาเซิงจ้วน -๒๘

จปลายมานสูตร-------๑๒๔

จริยศาสตร์ ---------------๒๖

จวงจื๊อ -------------------๒๖

จักรวาลวิทยา -----------๒๖

จูฬตัณหาสังขยสูตร --๑๒๔

ฉ

ฉางอัน -----------------๒๘,๓๐

ช

ชลาพุชะ ----------------๔๖,
๖๒, ๑๒๑

ชิงถาน ------------------๒๖

ชิวฉือ -------------- ๒๗,๓๓

ชีวทิฏฐิ ----------------- ๙๐,
๑๑๓, ๑๑๔

ชีวลักษณะ ------------- ๔๗,
๕๕,๕๖,๖๒,๘๔,๘๕,๙๓

ชีวะ --------------------๕๐,
๕๓, ๖๘, ๗๔, ๙๗, ๑๐๖,
๑๐๗

ซ

ซาโตริ ------------------๓๓

ซินเจียง ------------------๒๗

ญ

ญาณวิทยา---------------๒๖

ต

ตถวาที ------------------ ๘๗

ตรีสหัสสมหาสหัสสโลกธาตุ
๗๐,๗๘, ๑๐๑, ๑๐๖, ๑๑๒

ติช นัท ฮันห์ ---------๔๑,๕๖

ท

ทวาทศนิกายศาสตร์----๒๘

ทวารวดี--------------- ๑๒๐

ทิพยจักษุ --------------- ๙๘

ทีปังกร------------------๗๕
๙๑, ๙๔, ๙๕

ไทโช----------------- ๒๔,
๓๓,๓๔,๓๖,๓๗

ธ

ธรรมจักษุ --------------๙๙

ธรรมลักษณะ -----------๕๐,
๕๑, ๕๖, ๖๗, ๖๘,๑๑๔

น

นามธรรม --------------๒๖

น้ำค้าง------------------๕๗,
๑๑๕, ๑๒๕

นิกายเซน -------------- ๓๓,
๑๑๗, ๑๑๘,๑๒๐

นิกายสุขาวดี ---------- ๑๒๐

นิยุตะ ------------------ ๙๑

นิรุกติ ------------------๒๙

บ

บริจาคทาน--------๔๗, ๖๓

บุญกิริยาวัตถุ------------๔๗

ป

ปรมัตถปารมี-----------๘๔

ปรมัตถสัจจะ------------๕๗

ปรมาณู-------------------๘๐,
๘๑, ๑๑๒

ปรัชญาปารมิตา --------๘๐

ปรัมปรเจตนา-----------๔๙

ปัญญาจักษุ -------------๕๗,
๘๒,๙๘,๙๙

ปุคคลทิฏฐิ -------------๙๐,
๑๑๓, ๑๑๔

ปุคคลลักษณะ --------- ๔๖,
๔๗,๕๕, ๕๖, ๖๒, ๘๔,
๘๕,๙๓,๑๒๒

ปุคคละ -----------------๕๐,
๕๑, ๕๓, ๖๘, ๗๔, ๙๗,
๑๐๖, ๑๐๗

ปุถุชน----------๑๐๗, ๑๑๓

ปุพพเจตนา-------------๔๙

แปลโดยพยัญชนะ - ๓๒, ๔๐

แปลโดยอรรถ ----๓๒, ๔๐

พ

พระกาศยปมาตังคะ ----๒๕

พระกุมารชีวะ ---------๒๕,
๒๖, ๒๗, ๒๘, ๓๘

พระคุยจี ----------------๓๘

พระจี้กง -----------------๔๓

พระเจ้ากลิราช ---------๔๒,
๕๕, ๘๕

พระเซิงเชียน-----------๓๑

พระเซิงช่าน-----------๑๑๘

พระเซิงรุ่ย-------------๒๘,
๓๐, ๓๑

พระเซิงเล่ย-------------๓๑

พระเต้าฉง---------------๓๑

พระเต้าซิ่น ------------๑๑๘

พระเต้าเปี่ยว -----------๓๑

พระเต้าหลิว-------------๓๑

พระเต้าเหิง -------------๓๑

พระเต้าฮุย --------------๓๑

พระไตรปิฎกฉบับเกาหลี
------------------------๓๗

พระถังซำจั๋ง-----------๒๕,
๓๒, ๓๗, ๓๘

พระทีปังกรพุทธเจ้า--- ๗๕
พระธรรมคุปตะ ---๓๖,๓๘
พระธรรมรัตน์--------- ๒๕
พระปรมารถะ -------- ๒๕,
๓๔,๓๕, ๓๘
พระเป่าตู้ ----------------๓๑
พระผู้มีพระภาคเจ้า ---๕๓,
๕๙
พระฝ่าชิน ---------------๓๑
พระโพธิธรรม --------๑๑๗
พระโพธิรุจิ--------------๓๔,
๓๕, ๓๘
พระโพธิสัตว์ -----------๒๔,
๔๕,๖๐,๖๑,๖๒,๖๓,๖๕,
๗๕,๘๖,๘๗,๙๓,๙๗,
๑๑๐,๑๑๑
พระวสุพันธุ--------๓๔,๓๕
พระศูรยภัทร ------------๒๗
พระศูรยโสม ------------๒๗
พระสกทาคามี ----------๕๑,
๕๒,๕๓,๗๒
พระสุภูติ --------------- ๔๕,
๔๙,๕๒,๕๗,๖๐,๖๑,๖๕,
๖๖,๖๙,๗๐,๗๑,๗๒,๗๓,
๗๔,๗๘,๗๙,๘๐,๘๑,๘๒,
๘๔, ๙๒, ๙๓,๙๖, ๑๐๑,
๑๐๔,๑๐๕,๑๐๘,๑๑๑
พระเสวียนจั้ง -----------๔๐
พระโสดาบัน -----------๕๑,
๕๒,๕๓, ๗๒
พระหงเหริ่น ----------- ๓๓,
๑๑๘,๑๑๙,๑๒๐
พระอนาคามี ----------- ๕๑,
๕๒,๕๔,๗๓
พระอโมฆวัชระ -------๒๕
พระอี้จิ้ง ----------------๓๒,
๓๗,๓๘
พระฮุ่ยกง ----------------๓๑
พระฮุ่ยเข่อ------------ ๑๑๘
พระฮุ่ยจิง ----------------๓๑
พระฮุ่ยเหนิง------------ ๓๓,
๑๑๗, ๑๑๘,๑๒๐
พุทธเกษตร------------- ๗๕,
๙๗,๑๐๑

พุทธธรรม---------- ๗๑,๙๖

พุทธภาวะ --------------๑๑๙

ฟ

ฟองน้ำ------------------๕๗,

๑๑๕, ๑๒๕

ภ

ภควันต์------------------๔๕,

๔๖, ๕๐, ๕๒, ๕๓, ๖๐,

๖๑, ๖๔,๖๕,๖๖,๗๐,๗๑,

๗๒, ๗๓, ๗๔,๗๕,๗๖,

๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐,๘๑,

๘๒, ๘๓, ๙๓, ๙๔,๙๖,

๙๘,๙๙,๑๐๐,๑๐๒,๑๐๓

๑๐๔, ๑๐๕, ๑๐๘, ๑๑๑,

๑๑๒,๑๑๓

ภววิทยา------------------๒๖

ภูตวาที-------------------๘๗

ม

มนสิการ ----------------๕๑,

๕๒,๕๓, ๗๑, ๗๔, ๑๐๔

มหาอัตภาพ --------๗๗,๙๖

มหายาน --------------๒๓,

๒๔,๒๗, ๓๗, ๔๕,๔๘,

๕๖,๘๙,๑๑๗, ๑๒๕

มังสจักษุ----------- ๕๗, ๙๘

มาธยมิกศาสตร์ --- ๒๘,๕๔

มาธยมิกะ----------------๒๗,

๔๐,๔๔, ๕๐, ๕๔

มายา --------------------๕๗,

๖๕,๑๑๕

มุญจนเจตนา------------๔๙

เมืองจี้ปิน----------------๒๗

เมืองฉางอัน-------------๒๘

เมืองฉีโจว------------- ๑๑๙

เมืองลั่วหยาง------------ ๓๖

ย

ยุคเป่ยเว่ย---------------๓๔

ยุคเว่ยจิ้น----------------๒๖

ยุคสุ่ย-------------------- ๓๖

ยุคเหยาฉิน ---------------๒๔

ยุคฮั่นตะวันออก---------๒๔

โยคาจาร-----------------๓๔,

๔๐,๔๔

ร

ระดับโลกียะ ---------- ๑๒๓

รัชศกเจินก้วน-----------๓๗

รัชศกหงสือ ------------- ๓๐

ราชวงศ์ถัง--------------๒๓,
๓๔,๑๑๗,๑๒๐

ล

ลักษณะ-------------------๘๑
โลกธาตุ----------------- ๗๐,
๗๘,๘๐, ๘๑, ๑๐๐, ๑๐๑,
๑๐๖, ๑๑๐, ๑๑๒, ๑๑๓,
๑๑๔
โลกุตตระ--------------๑๒๓

ว

วักกลิสูตร ---------------๕๗
วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิตาสูตร
๓๖, ๓๗, ๓๙
วัชรเฉทิกาปรัชญาปารมิโต
ปเทศ------------------๓๔,
๓๕
วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร
๒๔, ๒๖, ๓๙
วัชรสูตร ---------- ๓๙, ๔๐
วัดพระเชตวัน-----------๕๙
วิชญาณวาทิน ----------๔๐
วีตราคะ-----------๕๓, ๗๔

ศ

ศตศาสตร์ ---------------๒๘
ศิษย์สำนักว่างเปล่า-----๒๖
ศูนยตา-------------------๕๔
ศูนยวาทิน --------------๔๐

ส

สมมุติสัจจะ -------------๕๗
สรรพสัตว์---------------๖๗
สวนเซียวเหยา ----------๓๐
สังขตธรรม-----๕๗, ๑๑๕
สังเสทชะ----------------๔๖,
๖๒, ๑๒๑
สัจจวาที ----------------๘๗
สัตตวทิฏฐิ--------๙๐, ๑๑๓
สัตตวลักษณะ-----------๔๗,
๕๕, ๖๒
สัตตวะ------------- ๕๐,๖๘
สันสกฤต --------------๒๔,
๒๙,๓๐, ๓๑, ๓๖, ๓๘,
๓๙,๔๓
สายฟ้า -----------------๕๗,
๑๑๕, ๑๒๕
สาวัตถี------------------๕๙

สุนทรียศาสตร์-----------๒๖
สูตรเว่ยหลาง-----๓๓, ๑๑๘
เสวียนเสวีย--------------๒๖

ห

เหลาจื๊อ ------------------๒๖

อ

อจินไตย ----------- ๘๙, ๙๒
อธรรมลักษณะ ----๕๐, ๖๘
อนัญญูถวาที ----------- ๘๗
อนัตตา-----------------๒๔, ๔๐,๔๗, ๙๗, ๑๐๖, ๑๑๐, ๑๒๒
อนาถปิณฑิกะ ----------๕๙
อนุตตรสัมมาสัมโพธิ --- ๖๙
อนุปาทิเสสนิพพาน----๔๖, ๖๒, ๑๒๒
อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ--๙๓
อบายภูมิ -----------๙๑,๑๒๑
อรณาวิหารธรรม -- ๕๓,๗๕
อรณาสมาธิ--------- ๕๓,๗๔
อรหัตมรรค -------------๕๓ ๗๓,๗๔
อลคัททูปมสูตร----- ๔๙,๕๑
อัณฑชะ ----------- ๔๖,๖๒, ๑๒๑
อัตตทิฏฐิ --------- ๙๐, ๑๑๓, ๑๑๔
อัตตลักษณะ ------ ๔๖, ๔๗, ๕๕, ๖๒, ๑๒๒
อัตตา------------------๔๗, ๔๙, ๕๐, ๕๑, ๕๓, ๕๕, ๖๘, ๗๔,๙๗,๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๐, ๑๒๑, ๑๒๓
อัตภาพ-------------๗๖,๗๗
อัฟกานิสถาน ----------๒๗
อายตนะ ----------๔๗,๔๘, ๕๓, ๕๖, ๑๒๒, ๑๒๓
อุไชนี -------------------๓๕
เอตทัคคะ--------- ๕๓,๗๔
โอปปาติกะ------- ๔๖, ๖๒, ๑๒๑

ฮ

ฮ่องเต้ถังอู่จง ---------- ๑๒๐
ฮ่องเต้เหลียงอู่ตี้------- ๑๑๘
เฮี่ยงจัง -----------------๔๐

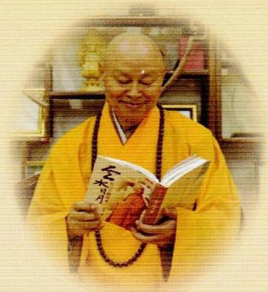

พระธรรมาจารย์ซินติ้ง (心定和尚)

- ประธานมูลนิธิพุทธรังษี (佛光山泰華寺住持)
- ผู้ก่อตั้งศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน
- อดีตเจ้าอาวาสวัดฝอกวงซัน ไต้หวัน

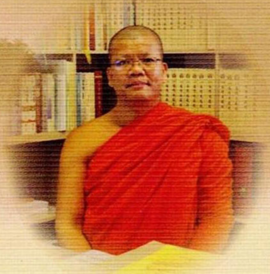

ประวัติผู้แปล : พระมหาอานนท์ อานนฺโท, ผศ.ดร. (阿難比丘)

- อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ผู้อำนวยการศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี

การศึกษา	: ๒๕๓๘-๒๕๓๙	เปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักเรียนวัดชนะสงคราม
	๒๕๔๐-๒๕๔๕	ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต วิชาเอกปรัชญา (เกียรตินิยม) พธ.บ. รุ่นที่ ๔๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่าพระจันทร์
	๒๕๔๕-๒๕๔๗	หลักสูตรภาษาจีนภาคพิเศษคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
	๒๕๔๘-๒๕๔๙	หลักสูตรมหายานศึกษา วิทยาลัยฝอกวงซันฉงหลินเสวียเยี่ยน เกาสง ไต้หวัน
	๒๕๔๙-๒๕๕๒	M.A. (Religious Studies : Buddhist Studies), Nanhua University ไต้หวัน
	๒๕๕๓–๒๕๕๗	Ph.D, (Science of Religion : Hetuvidyā), Fudan University สาธารณรัฐประชาชนจีน
	๒๕๕๙-๒๕๖๐	General English & IELTS, Birmingham College สหราชอาณาจักร

TCBT001 | 金剛般若波羅蜜經 วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร

ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสตร์ ไทย-จีน

ต้นฉบับจีน : พระกุมารชีวะ แปลไทย : พระมหาอานนท์ อานนฺโท